

Jihočeská univerzita
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

ETICKÉ ASPEKTY ZADLUŽENÍ A JEHO DOPADY NA SPOLEČNOST
Z POHLEDU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Vedoucí práce: RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Autor práce: Bc. Tomáš Emr

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 2

2016

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 24. 3. 2016

.....
Bc. Tomáš Emr

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu své diplomové práce panu RSDr. Jánmu Mišovičovi, CSc. za odborné vedení má práce, velmi ochotný, vstřícný přístup a veškeré rady, které mi v průběhu psaní mé práce poskytl.

Dále bych chtěl poděkovat PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D., Ph.D. za jeho vstřícnost a odborné konzultace částí mé práce v rovině etické.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat všem sociálním pracovníkům, kteří věnovali svůj čas vyplňování mého dotazníku.

Obsah

ÚVOD.....	6
1. SPOLEČENSKÉ PODMÍNKY	8
1.1 Konzumní společnost	8
1.2 Vývoj konzumní společnosti	9
1.3 Chudoba a konzumní společnost	13
1.4 Proměna práce	17
1.5 Potřeby a touha	18
1.6 Etické problémy a stanovisko sociální nauky církve	23
2. DLUHOVÁ PROBLEMATIKA A S NÍ SOUVISEJÍCÍ POJMY	25
2.1 Dluhový vztah	25
2.2 Dluh	26
2.3 Jednotlivé finanční produkty	28
2.3.1 Zápůjčka (půjčka)	29
2.3.2 Úvěr	30
2.3.3 Povolené přečerpání účtu (kontokorent).....	37
2.3.4 Kreditní karty	38
2.3.5 Leasing.....	38
2.4 Bankovní a nebankovní instituce	39
2.5 Registry dlužníků	43
2.6 Zadluženost	44
2.6.1 Situace českých domácností	45
2.6.2 Příčiny zadlužování.....	47
2.7 Předluženost	49
2.7.1 Příčiny předluženosti	49
2.7.2 Stupně předluženosti	50
2.7.3 Dopady předluženosti	51
2.7.4 Návrhy na řešení předluženosti.....	51
2.8 Dluhová past (dluhová spirála).....	52
2.9 Lichva.....	53
2.10 Exekuce	57

2.10.1	Způsoby provedení exekuce	61
2.10.2	Problematické oblasti exekuce.....	62
2.11	Ohrožené skupiny lidí	67
3.	ŘEŠENÍ DLUHOVÉ SITUACE	70
3.1	Řešení dluhů svépomocí.....	70
3.2	„Oddlužovací agentury“	72
3.3	Odborné sociální poradenství	74
3.3.1	Oddlužení (insolvence).....	78
3.4	Neřešení situace.....	81
4.	POHLED SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	82
	ZÁVĚR	93
	Seznam použitých zdrojů.....	96
	Seznam zkratk	109
	Seznam příloh	110

ÚVOD

V této diplomové práci se budu zabývat etickými aspekty zadlužení a jeho dopady na společnost jednak z celkového hlediska konzumní společnosti, jednak z pohledu sociálních pracovníků pracujících se zadluženými klienty v rámci odborného sociálního poradenství. Cílem je zmapovat etické a sociální dopady stále vzrůstajícího zadlužování na společnost, s ohledem na nově vznikající stanovisko zejména západní konzumní společnosti, kdy pod vlivem reklam a velké nabídky bankovních i nebankovních společností začíná být zadlužení jedince a rodiny viděno jako normální stav. Zaměřím se také na rozdíl zadluženosti a předluženosti, příčiny vzniku zadlužení a rizik s ním spojených. Poukážu na nebezpečí a neetické jednání novodobých lichvářských společností, které nemalou měrou přispívají ke zhoršení situací jednotlivých dlužníků. V rámci své praxe i osobních zkušeností jsem se s problematikou zadluženosti setkal a proto vím, že toto téma je velmi aktuální a podle mého názoru je potřeba zaměřit se nejen na řešení již vzniklých problémových situací, ale zejména na příčiny vzniku dluhů. Porozumění motivům dlužníků a následná prevence a vzdělávání mohou současnou situaci zlepšit.

Má diplomová práce je rozdělena na čtyři kapitoly. V první kapitole nastíním společenské podmínky, ze kterých problematika zadluženosti vychází. Zaměřím se na vývoj konzumní společnosti, na proměnu práce, stanovisko sociální nauky církve a etické problémy spojené s konzumní společností. Druhá kapitola je zaměřena na vymezení základních pojmů, jako je dluh, jednotlivé finanční produkty, charakterizování bankovních a nebankovních společností, zadluženost z obecného hlediska, její příčiny i aktuální situace českých domácností, předluženost a její příčiny, dopady a návrhy na řešení, dále pojem lichvy, exekuce a výčet nejvíce ohrožených skupin obyvatel z hlediska vzniku dluhů. Ve třetí kapitole nastíním možnosti řešení dluhové situace, které může probíhat svépomocí, za pomoci tzv. oddlužovacích agentur či prostřednictvím odborného sociálního poradenství. V poslední kapitole shrnu názor sociálních pracovníků, kteří se zabývají řešením situací zadlužených klientů v rámci odborného sociálního poradenství, které jsem získal prostřednictvím vyplněných dotazníků v rámci kvalitativního šetření. Propojím zde uváděnou teorii s praxí

a zaměřím se na konkrétní problémy a etické aspekty dluhové problematiky, se kterými se sociálního pracovníci setkávají.

Mezi hlavní literární zdroje, které v práci využívám patří G. Lipovetsky: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*, J. Keller: *Až na dno blahobytu*, data z Českého statistického úřadu ohledně zadlužení českých domácností, encyklika *Caritas in veritate* Benedikta XVI., Jílek, J.: *Finanční trhy a investování*, Hrdinková, T. a Mati, P.: *Metodika dluhového poradenství*, koncepční zpráva IQ Roma servis: *Čas zkusit to jinak...*, Matoušek, O. a kol.: *Encyklopedie sociální práce*, tiskové zprávy z bankovního a nebankovního registru klientských informací CNCB a zákony – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník; č. 145/2010 Sb. zákon o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů; zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád a další.

1. SPOLEČENSKÉ PODMÍNKY

1.1 Konzumní společnost

Konzumní společnost je takový druh společnosti, ve které je nejdůležitějším aspektem spotřeba. Vytváří imaginární dojem, že nakupování zboží a služeb uspokojí veškeré lidské potřeby. Člověk může v dnešní společnosti konzumovat prakticky cokoli – materiální výrobky, ale i zážitky, prostě vše, co nabízí trh, co se může zakoupit a čím může uspokojit své subjektivní potřeby.

Pojem „konzumní společnost“ se poprvé objevuje ve 20. let 20. století, v 50. a 60. letech získává na popularitě a dodnes má své místo v každodenní komunikaci i odborné diskuzi.

Konzumerismus je způsob chování lidí v konzumní společnosti. Je společenským fenoménem, který se vyvíjí, nemá jednoznačnou strukturu a jeho dopady na jednotlivce i společnost jsou různé a mnohoznačné. A je potřeba říci, že konzumerismus ovládá současnou společnost. Je možné jej vnímat jako současný typ spotřeby ve všech vyspělých ekonomikách. Spotřeba se stala součástí a cílem společenské reprodukce. Je to aktuální a globální stav, který se vyvinul na základě masové produkce, ze které vzešla masová spotřeba. Ústředním ekonomickým motivem, který prostupuje celou společnost, je maximalizace zisku a tlak na maximalizaci spotřeby ve všech odvětvích ekonomiky, od produktů, až ke službám. Dle Baumana se dokonce konzum může stát zdrojem identity – identifikujeme se podle toho, co kupujeme a spotřebováváme.

Již Galbraith v 50. letech 20. století charakterizoval americkou společnost, jako takzvanou společnost blahobytu, *affluent society*. Tato společnost měla schopnost vyrábět takové množství výrobků a poskytovat tolik služeb, které nabízely větší spotřebu a tak se společnost mohla cítit bohatá. Nasycení potřeb, která měla přinést rozmanitost a dostatek výrobků na trhu, měla logicky vyústit v pokles poptávky. To se však nestalo, poněvadž produkce sama vyvolává potřeby, které se snaží uspokojit. Mezi výrobou a spotřebou existuje účinek vzájemné závislosti. Společnost blahobytu sice

nevznikla, ale praxe získat vlastněním tím více výrobků čím více se jich vyrobilo, se udomácnila v různých vrstvách společnosti.¹

Takzvaná „*affluent society*“ přinesla během několika desítek let změnu způsobu života, prosadila nový vztah k věcem k času, k sobě i druhým – naděje do budoucna vystřídal život v přítomnosti, hédonismus, touha po komfortu a volném čase. Ideálem se stala masová vášeň neustálého vylepšování životních podmínek (*better life*). Ústřední postavení v ekonomice získal subjekt spotřebitele, na kterého je potřeba působit vždy, všude a všemi možnými dostupnými prostředky. Dnešní svět je ovládán duchem spotřeby, který postupně vstoupil do všech oblastí našich životů. Už se nezaměřuje jen na oblast nákupů, ale pronikl i do vztahu k rodině a náboženství, ke kultuře a k využívání volného času.

Pro konzumní společnost je typické, že ústřední roli má snaha o uspokojení materiálních potřeb, a to jak svých, tak i potřeb svých nejbližších.²

1.2 Vývoj konzumní společnosti

Sociolog Gilles Lipovetsky uvádí tři fáze vývoje konzumní společnosti.

1) fáze - zrození masových trhů

V tomto období, které začíná kolem roku 1800 a končí druhou světovou válkou, se díky moderní infrastruktuře dopravy a komunikace (především železnice), strojům, které jsou schopné takřka nepřetržitého provozu místo drobných lokálních trhů ustavují ohromné trhy celostátní. Strojní výroba zvýšila rychlost i objem toku výrobků, zahájila cestu k masové produkci. Vyšší rychlost a objem produkce dovolovala u výrobků snížit cenu. Tak se dostalo nového pojetí obchodu v konzumní ekonomice – raději prodat co největší množství výrobků s malou marží, než malé množství výrobků s velkou marží. K zisku tedy povede pokles prodejní ceny.

Tato první fáze vedla ke zrodu moderního spotřebitele a masové výroby. Až do 80. let 19. století byly celostátní značky výrobků vzácné. Nový průmysl však chce ovládat výrobní toky a zajistit odbyt výrobků – významnou roli, a také samostatné finanční prostředky, získává reklama. Standardizované výrobky, distribuované na celostátním trhu nesou nyní zvláštní jméno přidělené výrobcem – tedy značku. Na trhu se objevuje nezměrné množství slavných značek, z nichž některé si udržely své prvořadé postavení

¹ Srov. HEJTMAN, P.; PAVLIČÍKOVÁ, H.; et. al.: *Spotřební společnost a její reflexe ve výuce společenských věd a výchovy k občanství*. České Budějovice. 2014. Jihočeská univerzita, s. 20-11

² Srov. LIPOVETSKÝ, G.: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*, s. 13 - 18

dodnes (Coca-Cola, Procter & Gamble, Kodak, Heinz). Nástup značek a specifických produktů hluboce mění vztah mezi prodejcem a spotřebitelem. Spotřebitel vkládá důvěru nikoliv do prodejce, ale do značky a odpovědnost za kvalitu nese tovární výrobce. Tradiční zákazník se mění v konzumního spotřebitele, kterého je nutno vychovávat a svádět a to především pomocí reklamy.

Obchodní domy také přispěly velkou měrou k proměně prodeje. Důležitá je rychlost, velký objem prodávaného zboží, důraz na oslnění – výzdoba obchodních domů, ukázka luxusu, barevné vitríny, ukázat pozlátka navenek, přičemž neprodejní prostory nákupních domů jsou takřka vždy přímým opakem nákupní plochy – to vše má působit na spotřebitele, nastolit klima spontánní touhy nákupu vystaveného a reklamou doporučeného zboží. Nakupování se díky reklamě stalo symbolem moderního štěstí a umění žít. Prohlížení vystaveného zboží v obchodních domech se pro některé části populace stává způsobem, jak trávit volný čas.³

2) fáze - společnost masové spotřeby

Kolem roku 1950 nastává druhá fáze, která trvá třicet poválečných let. Navazuje na předchozí procesy, avšak vyvolává zároveň pronikavé změny.

Tato fáze se vyznačuje hospodářským růstem. Jedná se o společnost hojnosti (blahobytu), která dává skoro všem na dosah značkové výrobky – automobil, televizi, domácí elektrospotřebiče. Celková úroveň spotřeby se zvyšuje. Stále širší část společnosti věří v možnost neustálého zvyšování své životní úrovně. Nastává rozmach spotřebitelského úvěru a stále více lidí se může osvobodit od tlaku životních potřeb v užším slova smyslu.

Tento rozmach nastal díky rozšíření Fordova a Taylorova modelu organizace výroby (pásová výroba), který umožnil vzrůst efektivity práce a nárůst mezd. Rychlou modernizací prochází nejen industriální sféra, ale také velkodistribuce. Hromadná výroba a hromadné spotřeby si žádají hromadnou distribuci – proto vznikají velké samoobsluhy, supermarkety a hypermarkety a systematika slev. Obchod zažívá ohromný rozmach, který neodmyslitelně zasahuje do každodenního života člověka. Současně s velmi rozmanitou výrobou nejrůznějšího zboží dochází ke zkracování doby jeho životnosti. Zboží „vychází z módy“ díky rychlé obměně vlivů a stylů. Reklama se zaměřuje nejen na výrobek, ale i na věk spotřebitele a ekonomicko – sociální faktory.

³ Srov. LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*, s. 30 - 36

Každý spotřebitel může na trhu najít výrobek, který je určen jemu přímo na míru. Cílem ekonomiky jsou vysoké zisky a získání důvěry spotřebitelů.

V této době vzniká nová společnost – společnost pokroku, hospodářského růstu, zlepšování životní úrovně, která konzumuje značkové výrobky, kde se stává samozřejmou povinností zvyšování hrubého domácího produktu a životní úrovně. Kde komfortu a pohodlí domácnosti lze lehce dosáhnout díky modernímu vybavení. Společnost žádá stále více pohodlí a stále více věcí a více zábavy pro stále se zvyšující množství volného času. Dle Lipovetského se „*druhá vývojová fáze se prezentuje jako společnost touhy, v níž je každodennost beze zbytku prosycena představami konzumního štěstí.*“⁴

Do procesu se zapojuje celá ekonomická mašinerie a využívá přitom inovaci výrobků, proměnu modelů a stylů, módu, spotřebitelský úvěr a reklamní svody. **Každý je povzbuzován, aby využil půjček a nakoupil si zázraky ze zaslíbené země, nečekal a uskutečnil své tužby.** Pro *affluent society* nastává hypertrofická epocha „vytváření umělých potřeb“ organizovaného „plýtvání“, všudypřítomných svodů a horečnaté stimulace tužeb které málo kdo odolá.

Druhá fáze konzumní společnosti se nese ve znamení dynamické komercializace, která povyšuje zbožní spotřebu na životní styl, kolektivní sen a smysl života. Snaží se u spotřebitelů vyvolat chronickou touhu po zboží, prosazuje životní styl ukotvený v materialistických hodnotách. Řízené zastarávání výrobků se stále zrychluje, reklamy i média opěvují okamžité slasti a do všech oblastí šíří sny o erotice, komfortu a zábavě. Společnost přechází od zaměření na budoucnost k „životu v přítomnosti“, a okamžitému uspokojení. Ke slovu se dostává kult hédonismu. Nastává období jasné pomíjivosti a baumanovské nestálosti – „tekutosti“.⁵

3) fáze - hyperkonzumní společnost

Od konce 70. let 20. století se odehrává třetí fáze konzumních ekonomik. Prostým faktem je, že čím více konzumujeme, tím více chceme (a potřebujeme) konzumovat. Na rozdíl od druhé fáze, kdy lidé nakupovali proto, aby dosáhli uspokojení potřeb, společenského uznání nebo upevnění svého sociálního statusu, ve třetí fázi vycházejí najevo nové tužby a nové postoje. Nejde už zdaleka o to, dát najevo společenské postavení, nebo o to, abychom se ukázali – jde o uspokojení po emocionální a tělesné

⁴ LIPOVETSKÝ, G.: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*, s. 40

⁵ Srov. LIPOVETSKÝ, G.: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*, s. 36 - 48

stránce. Konzumujeme proto, abychom dosáhli soukromého blaha, subjektivního prospěchu. Tato proměna je spojena se stále více akcentovaným individualismem a personalismem. Spotřeba získává nový, subjektivní smysl.

Hédonismus je povýšen na legitimní kolektivní cíl a bytostně proměňuje konzumní klima a styl. Na světlo vycházejí nové tužby a nové postoje. Spotřebitelé jsou stále přelétavější a trh hůře předvídá jejich přání. Zřetelněji usilují o bohatost života, osobní kontakt a zdraví a dokáží se lépe rozhodnout mezi jednotlivými nabídkami. To je způsobeno právě subjektivními kritérii, která každý spotřebitel bere při výběru z velkého množství výrobků v úvahu. Spotřeba je den za dnem závislejší na individuálních cílech, zálibách a kritériích, podléhá logice subjektivity a emocí spotřebitelů. V hyperkonzumentské epoše soukromé pohnutky zcela zásadně převažují nad snahami o společenské odlišení. Chceme stále více věcí „k životu“ a ne k předvádění. Zboží dříve fungovalo jako stavovský symbol, zatímco dnes má stále zřetelněji sloužit jednomu konkrétnímu člověku. Nastává období konzumentství bez mezilidských vazeb. Původním motivem konzumu bylo sepětí s jistou skupinou a navození společenského odstupu. Konzumní dynamika dnes pramení z úsilí o soukromé blaho, z optimalizace našich tělesných schopností a osobních vztahů, také z ideálu zdraví bez hranic a dobývání zcela osobních existenčních prostorů. Subjektivní, funkční a emocionální prospěch to je to, co popisuje aktuální myšlenky, láska k novotám totiž již nečerpá energii z touhy po konformitě, nýbrž ze subjektivní lačnosti po zážitcích. Odtud vyplývá nový subjektivní smysl spotřeby. Podstatná tu není stavovská hodnota nýbrž soukromá a jedinečná hodnota vlastního prostoru. Odhalují, kdo jsem (jedinečné individuum), přinejmenším zčásti pomocí toho, co nakupují. Tradice, náboženství či politika jsou z procesu formování stabilní tedy osobní identity stále více vytlačovány a získávaný prostor zaujímá spotřeba. Ve své honbě za věcmi a zábavou se *homo consumericus* tu vědomě, tu podvědomě, snaží najít hmatatelnou, byť třeba povrchní, odpověď na otázku „Kdo jsem?“.

Proměnil se i marketing. Tradiční marketing zdůrazňoval racionálními argumenty funkční uplatnění výrobku. Oproti tomu dnešní marketing smyslů a zážitků klade důraz v působení na smyslové a citové stránky spotřebitele.

Dnes se již neprodává výrobek, nýbrž pouze jeho vize, „koncept“, životní styl spjatý s danou značkou a v centru komunikačních snah průmyslových podniků a podniků služeb se nachází budování identity. Hlavní již není společenský efekt a moment „viděl jsi, co mám?“, nýbrž imaginace značky. Stále častěji kupujeme značku a ne

výrobek. Značka vypovídá o naší identitě, určitá „image“ výrobku dává tušit, jací budeme.⁶

Je na místě se ptát, kde je hranice mezi spotřebou a konzumem. Od začátku je jasné, že její vytyčení bude obtížné, neboť se jen těžko univerzálně určuje okamžik, kdy se členové společnosti začnou chovat konzumně. Dá se však předpokládat, že ve vyspělých ekonomikách nastává ten okamžik tehdy, kdy si běžní spotřebitelé kupují věci, které nepotřebují, za peníze, které nemají a nikoliv proto, že by tyto věci potřebovali nebo z nich měli radost, ale prostě pouze proto, aby je měli. Aspekty konzumu jsou totiž povrchnost, nedostatek citové angažovanosti, uvolnění vazby mezi zásluhovostí a příjmem a také nedostatek odpovědnosti za svůj život.⁷ Člověk, který je přesvědčen, že nemůže -ovlivnit svět kolem sebe je ideální konzument. Hromadí věci, které nepotřebuje a které slouží často k společenské reprezentaci. Lidé žijí v přesvědčení (a reklamy tomu notně pomáhají), že co jim chybí ke štěstí, je možno si koupit.⁸ Na nákupy lidé nechodí už jen proto, že potřebují něco pořídit – staly se zábavou, náplní volného času, místem, kde je možné se seznámit, navázat kontakty a kde je překonávána samota. Konzument není schopen dohlédnout důsledků svých rozhodnutí, neboť nemyslí vlastní hlavou, ale reklamními slogany – a to všem ekonomickým subjektům velmi vyhovuje a to zejména, pokud jde o oblast půjček, úvěrů a zadlužování.⁹

1.3 Chudoba a konzumní společnost

Může se také zdát, že konzumní společnosti jsou šťastné a že vývoj kapitalismu přinesl samé přínosy. Ale tak tomu ovšem není. Od roku 1975 se zdvojnásobil hrubý domácí produkt, avšak nezaměstnanost se zvýšila čtyřnásobně. Společnost jako celek oplývá větším bohatstvím, ale čím dál více lidí je nuceno šetřit na základních potřebách. Zvyšuje se objem výroby, ale na trhu práce panuje nestálost a krátkodobost. Reprodukce a růst kapitálu se díky globalizaci staly nezávislými na prostoru, což přineslo tlak nejistoty na zaměstnance. Stroje jsou schopné pracovat nepřetržitě a bez pomoci lidí, či jen s minimálním dohledem. Mnoho nadnárodních korporací přesouvá svou výrobu do zemí, ve kterých se jim podaří snížit mzdové a výrobní náklady na

⁶ Srov. LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*, s. 46 - 52

⁷ Srov. BŘEZINOVÁ, O.: *Spotřebitel versus konzument*. In: *Manažerská etika VI. díl*, s. 16 - 30

⁸ Srov. NEJEZCHLEBA, M.: *Etika – konzumní společnost – udržitelný rozvoj*. In: *Manažerská etika IV. díl*, s. 56 - 61

⁹ Srov. Srov. BŘEZINOVÁ, O.: *Spotřebitel versus konzument*. In: *Manažerská etika VI. díl*, s. 16 - 30

minimum i díky nedostatečné pracovní, bezpečnostní a zdravotní ochraně zaměstnanců. Výroba se přesunula jinam, výrobek se však prodává na svém původním místě. Lidé, kteří přišli o práci, zůstali ve světě, kde dominuje spotřeba – a za pomoci nejrůznějších nástrojů a mechanismů jsou do spotřeby vmanipulováni.

Dle Baudrillarda je ve společnosti vytvářena spotřebitelská mentalita, kdy je spotřeba prezentována spotřebiteli jako zázrak, člověk se pohybuje ve světě uměle vytvářených potřeb. Společnost je lapena v bludném kruhu růstu, když předpokládá, že růst bude produkovat hojnost a demokracii. Růst naopak produkuje nerovnost a sám je předmětem nerovnosti.

Podle Kellera panuje přesvědčení, které vyznávají zejména ekonomové, že zvyšováním hrubého domácího produktu státy bohatnou. To je pravda, ovšem pouze v určitém ohledu. Ekonomický růst bývá totiž současně označován jako jediné možné řešení chudoby (zejména ve vztahu bohatých států západních zemí a chudých zemí rozvojových) a také jako záruka k zvyšování životní úrovně nebo snižování chudoby (ať již světově či v rámci jednotlivých států). Avšak naopak, mnohé země s rostoucí ekonomikou zaznamenávají i nárůst počtu osob žijících na pokraji chudoby a pod její hranicí.¹⁰

Hrubý domácí produkt zachycuje pouze pohyb prodávaných a kupovaných věcí. Ignoruje určité, pro životní úroveň lid a kvalitu jejich života důležité faktory, jako jsou čistota prostředí, vzájemná výpomoc, míra sebeúcty a další.

Světová banka ve zprávě z roku 1991 dokonce tvrdila, že bohatí mají konzumovat ještě více, aby tak pomohli chudým zemím. Námitkou proti této výzvě bylo (statistiky dokazatelné) tvrzení, že ekonomický růst nedokáže automaticky redukovat chudobu.¹¹

Podle Baumana žilo ve Spojených státech amerických, nejbohatší zemi světa, kolem 16 % lidí v chudobě. Rozvojový program Organizace spojených národů uvádí, že jedna miliarda lidí nemůže uspokojit ani své nejzákladnější potřeby, přestože globální spotřeba zboží a služeb se neustále zvyšuje. V sedmdesáti až osmdesáti ze zhruba sta „rozvojových zemí“ je průměrný příjem na hlavu nižší než před deseti lety – sto dvacet milionů lidí nemá ani dolar na den. Oproti tomu, na druhé straně, tři nejbohatší muži světa vlastní jmění, které je vyšší než souhrnný národní důchod osmačtyřiceti nejchudších zemí. Kdyby se 225 nejbohatších lidí planety rozhodlo darovat ze svého

¹⁰ Srov. KELLER, J. *Až na dno blahobytu*, s. 17 - 23

¹¹ Srov. KELLER, J. LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti* s. 23

soukromého bohatství necelá 4 %, stačilo by to k tomu, aby se všem chudým lidem na světě dostalo základní lékařské a vzdělávací péče a také dostatečné výživy.¹²

Na vzájemném vztahu bohatých a chudých zemí můžeme vysledovat i problematiku zadlužení. Samozřejmě, že ekonomiky chudých, rozvojových zemí nestíhají držet krok s rozvinutými ekonomikami bohatých západních zemí v čele s USA. Zadlužení jednotlivých států se zvyšovalo a nadále zvyšuje. Aby chudé země mohly své narůstající dluhy splácet, bohaté země jim ochotně půjčují další a další peníze. Zadlužení má být tedy vyřešeno dalším zvýšením dluhu. Rozvojové země, bohaté na suroviny, po který západní země prahly, tuto nerovnováhu do jisté míry vyřešily právě zaplacením surovinami. Pokud se ale tento princip aplikuje na finanční instituce a dlužníka – platí to samé. Zadlužení má být řešeno půjčováním dalších peněz. Dlužník, aby uspokojil jednoho věřitele, zaváže se druhému. A téměř ve všech případech se bude jednat o částku vyšší, než kterou měl splatit prvému věřiteli. Dlužník však nemá žádné „suroviny“, po kterých by věřitelé prahli. Nemá, pokud se nerozhodne rozprodat majetek, jak a čím pohledávky uhradit. Dostává se tedy v mnoha případech do dluhové spirály.

Podle Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) žilo pod hranicí chudoby v roce 2014 v České republice 1 022 300 lidí, což je 9,7 % z celkového počtu obyvatel žijících v České republice. Hranice chudoby byla stanovena jako 60 % mediánu ekvivalizovaných disponibilních příjmů domácností.¹³

Hranice příjmové chudoby byla v roce 2014 ČSÚ stanovena na 118 817 korun ročně, což představuje měsíční částku 9 901,- Kč na jednotlivce.

Oproti roku 2013, kdy pod hranicí chudoby žilo 885 900 lidí, vidíme poměrně vysoký nárůst. A to i přesto, že se zvyšovala hranice příjmové chudoby. Ze statistických údajů je možné pozorovat onu nepravdu, která je šířena ekonomy – skutečnost, že dochází k růstu ekonomiky a k růstu HDP, neznamená, že se bude chudoba snižovat a životní úroveň zvyšovat.

¹² BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 137 - 138

¹³ Český statistický úřad. *Statistická ročenka České republiky – 2015. 9 – Příjmy a výdaje domácností. 9-4. Osoby v domácnostech s příjmy pod hranicí chudoby* [online]. [cit. 3. prosince 2015]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/9-prijmy-a-vydaje-domacnosti>

Skupinou, která je nejvíce ohrožena tím, že klesne pod hranici chudoby, jsou samozřejmě nezaměstnaní, kteří tvoří přes 40 % případů. Další ohroženou skupinou jsou nepracující důchodci (6 %) a také pracující osoby (4 %).¹⁴

Právě problém pracujících lidí, kteří se dostanou pod hranici chudoby, nabývá vážnosti. Příčinou je nerovnost výdělků mezi jednotlivými zaměstnanci. Jak je pravděpodobně možné z vlastní zkušenosti posoudit, reálný příjem průměrného českého zaměstnance je vyčíslen poměrně odlišně, než jak je prezentován v médiích a statistikách jako průměrný příjem. Ekonomové na konci každého roku vysílají pozitivní zprávy, jak jsme na tom dobře, protože průměrný příjem se opět zvýšil. Aktuálně uvádí ČSÚ průměrnou hrubou měsíční mzdu 26 287 (za 2. čtvrtletí 2015).¹⁵

Ale je zapotřebí, abychom rozlišovali mezi průměrnou mzdou a mzdovým mediánem. Pokud většina lidí poměruje svou reálnou mzdu s průměrným celostátním příjmem (jak je několikrát ročně prezentováno médii), je v mnoha případech nasnadě rozčilení a rozladění, protože lidé vidí, že jejich příjem je podprůměrný. Avšak průměrný příjem není ukazatelem, který by měl vypovídat o většině zaměstnanců. ČSÚ stanoví tuto částku vcelku snadno - objem mzdových prostředků vydělí počtem zaměstnanců. A také zde se stává, že mzda malé skupinky zaměstnanců s velmi vysokými platy průměr navýší. Průměrný příjem zahrnuje všechny pracovní příjmy (základní mzdy a platy, příplatky a doplátky ke mzdě nebo platu, prémie a odměny, náhrady mezd a platů, odměny za pracovní pohotovost a jiné složky mzdy nebo platu), které byly v daném období zaměstnancům zúčtovány k výplatě, a představuje podíl připadající na jednoho zaměstnance za měsíc. Má vypovídat o celkové mzdové úrovni, používá se zejména v časovém srovnání (vývoj proti předchozímu období), resp. v mezinárodním srovnání po přepočtech na stejnou měnu.¹⁶

Vhodnějším k porovnávání příjmů je mzdový medián. Ten je vypočtený z matematického modelu distribuce výdělků. Ukazuje mzdu prostředního zaměstnance, tedy běžnou mzdovou úroveň. Navíc je tento medián stanovován také pro různá pracovní odvětví. Seřadíme-li úroveň mezd a platů všech zaměstnanců od největší po nejmenší, tak zaměstnanec nacházející se se svou mzdou přesně uprostřed pobírá

¹⁴ MPSV. *Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020*, s. 8 [online]. [cit. 3. prosince 2015] Dostupný na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf

¹⁵ Srov. Český statistický úřad. *Mzdy a náklady práce*. Dostupný na WWW: https://www.czso.cz/csu/czso/prace_a_mzdy_prace

¹⁶ Finance. *cz Co to je, když se řekne průměrná mzda* [online]. [cit. 4. prosince 2015]. Dostupný na WWW: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/42752-co-to-je-kdyz-se-rekne-prumerna-mzda/>

medián mezd. Medián tak tedy více odpovídá představě úrovni mzdy „průměrného“ zaměstnance, kdežto průměrná hrubá mzda je „nadhodnocena“ příjmy nejlépe placených zaměstnanců.

Podle Českého statistického úřadu činila ve 3. čtvrtletí 2015 průměrná hrubá měsíční mzda na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství celkem 26 072 Kč. Medián mezd činil 22 531 Kč. Mzdové rozpětí zůstalo široké – 80 % zaměstnanců pobíralo výdělků mezi 11 145 Kč a 41 753 Kč. Z hlediska pohlaví mají muži značně vyšší mzdovou úroveň: ve 3. čtvrtletí 2015 byl medián mezd žen 20 014 Kč, zatímco u mužů byl 24 759 Kč.¹⁷

Abych vysvětlil, proč se zabývám průměrnou mzdou, mzdovým mediánem a nominálními hodnotami – chudobou nejsou ohroženi jen nezaměstnaní. Stále větší počet lidí žijících na hranici nebo pod hranicí chudoby patří do skupiny pracujících, kteří mají nízké příjmy. Pracovníci s nízkými mzdami jsou definováni jako zaměstnanci, jejichž výdělků nedosahují dvou třetin nebo méně národního mediánu hrubých hodinových výdělků.¹⁸ Pokud použiji aktuální údaje, pracovník s nízkými příjmy by si vydělal méně než měsíčně 15 020,- Kč hrubého. Po odečtení všech náležitých srážek ze mzdy, zbyde pracovníkovi na živobytí podstatně nižší částka, která nemusí být od stanové hranice chudoby příliš vzdálena. Každý, jehož mzda by byla nižší než uvedené dvě třetiny mzdového mediánu, patří do nízkopříjmové skupiny, která se stále více přibližuje k hranici chudoby. A to i přesto, že pracuje.

Samotná statistika přesnými údaji vyvrací ona smělá a optimisticky nadějná tvrzení ekonomů, že zvyšováním HDP a růstem ekonomiky se sníží chudoba a počet chudých lidí. Vysvětlení je jednoduché - hranice ohrožení příjmovou chudobou se odvíjí z příjmů. Rostou-li příjmy, dochází ke zvýšení také hranice ohrožení příjmovou chudobou. S růstem hranice chudoby může dojít k tomu (a také k tomu dochází), že pod ni spadne větší podíl osob. A týká se to i osob zaměstnaných v pracovním poměru.

1.4 Proměna práce

Byla by na místě otázka, jak je to možné. Jak je možné, že člověk, který pracuje, může být přesto ohrožen chudobou a jeho životní situace a podmínky, ve kterých žije,

¹⁷ HOLÝ, D. *Průměrné mzdy - 3. čtvrtletí 2015* [online]. [cit. 4. prosince 2015]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/prumerne-mzdy-3-ctvrtleti-2015>

¹⁸ EUROSTAT. *Statistics Explained, Mzdy a náklady práce*. [online]. [cit. 4. prosince 2015]. Dostupný na WWW: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs/cs#Pracovn.C3.ADci_s_n.C3.ADzk.C3.BDmi_mzdami

mnohdy neodpovídají představám většiny společnosti o uspokojivém a důstojném životě. Množství práce se totiž společně s proměnou společnosti také změnilo. Pro mnohé lidi již práce nepředstavuje jistotu zabezpečení.

Ve světě je stále méně placené práce. Práce se stala „flexibilní“. To znamená, že zaměstnavatel má dnes možnost kdykoliv a bez nároku na odstupné zaměstnance propustit. Flexibilita znamená ztrátu bezpečí. Zvyšuje se počet míst na částečný úvazek, smlouvy na doby neurčitou jsou nahrazovány neustálým obnovováním smluv na dobu určitou. Snaha lidí investovat do získání dovedností potřebných pro práci má klesající tendenci. Funkcí práce se stalo pouhé zajišťování každodenního výdělku na přežití. Opomíná se velmi důležité poskytování existenční jistoty, což by měla poskytovat každá práce. Již historicky byl výdělek základním kamenem jistoty v životě člověka, na kterém stály všechny životní plány a snahy. Dnes je výdělek vratný, nepravidelný a nejistý. Zabezpečení jistoty a autonomie práce neposkytuje.¹⁹ Lidé vykonávají nejrůznější práce – a mnohé z nich, právě díky proměně tržního hospodářství a globalizaci, jsou nejisté. Kdo má uzavřenou pracovní smlouvu na dobu neurčitou, ten se tolik strachovat nemusí, ale takovýchto lidí je čím dál méně. Nejistota se však týká ostatních, kteří mají jiné formy úvazku – 0,7 či 0,5 nebo dokonce 0,2, dohodu o provedení práce (300 odpracovaných hodin ročně), dohodu o provedení činnosti, smlouvu na dobu určitou (1 či 2 roky). Problémem však je, že i když nezaměstnanost v České republice klesá, stále je dost vysoká a stále mnoho lidí nemá práci. A tak, když je naskytne možnost jít do práce, nezaměstnaný si mnohdy nevybírá, který úvazek by byl pro něj nejideálnější a vezme příležitost, která se mu naskytne, byť se může jednat o řešení dočasné.

1.5 Potřeby a touha

Ovšem i ti, kteří byli vyloučeni ze světa práce a na okraj společnosti, sdílí individualistické a konzumní hodnoty lidí ze středních vrstev – i oni požadují přístup k hlavním symbolům hyperkonzumní společnosti. Konzumentské tlaky se však nezastavují ani na prahu chudoby, lidé si stále pořízují věci, na které nemají finanční prostředky.²⁰

¹⁹ Srov. BAUMAN, Z.: *Individualizovaná společnost*, s. 141 - 142

²⁰ Srov. LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*, s. 211 - 218

Na první a povrchní pohled by se podle Kellera mohlo lidem zdát, že současná výroba a konzum jsou nutné, protože se přeci vyrábí a konzumuje to, co lidé potřebují. To ale není pravda. Na světě existují různé typy lidí, kteří se od sebe liší svými potřebami. Jiné potřeby bude mít člověk žijící v bohatém, západním státě a jiné člověk z rozvojové země. Také zdroje a prostředky k naplnění jejich potřeb se budou výrazně lišit. Jak se možné, že lidé, kteří jsou si přirozeně rovni, mají zcela odlišné potřeby? Individualismus, co se týče potřeb a spotřeby, je totiž do jisté míry jen zdánlivý. Ano, každý si vybírá zboží a služby podle svých možností a své vůle. Přesto je charakter konzumu určen charakterem společnosti, ve které se spotřebitel nachází. Řadu potřeb ve vyspělých zemích nemohou lidé uspokojovat jako dříve – za pomoci přírody, ale jen za pomoci konzumu. Objevuje se tak problematika vynucených potřeb konzumem, které vznikají důsledkem ekonomického růstu. Keller uvádí Doutwaitův příklad letadel a dvojitých oken.

Jestliže na letišti vzroste počet letadel, která z něj startují, lidé, kteří bydlí v okolí, se budou hluku bránit koupěm zdvojených oken. Prodej oken se v ekonomice projeví zvýšením objemu HDP. Přitom potřeba lidí zachování klidu byla vynucená. Jednalo se o vynucený konzum, který měl za úkol uchovat minulý standart.²¹

Podobných příkladů vynuceného konzumu je celá řada, reklama a ekonomika se ruku v ruce snaží vytvářet u spotřebitelů stále nové a nové potřeby. Sociální charakter společnosti k tomu velmi napomáhá.

Člověk v dnešní společnosti je obklopen reklamou, zbožím i službami. Na každém rohu naráží na inzerci něčeho nového, skvělého, bez čeho se již dále nemůže v životě obejít. A protože existuje jen určitá skupina potřeb, které si zdůvodňujeme racionálně, působí reklama na smysly, na naše emoce. Nové výrobky (které jsou účelově úplně stejné jako ty staré, akorát zpravidla dražší), jsou vždy prezentovány jako lepší, modernější, jemnější, chutnější, přizpůsobivější, větší/menší, obohacené o tu či onu složku, která schází předchozímu modelu. Proto lidé kupují věci, které nepotřebují – myslí si, že je potřebují, že jsou nezbytné pro jejich život. Mnohé reklamy působí dojmem, že například jediné s tímto máslem budeme zdraví nebo pakliže vypereme v tomto pracím prášku, budeme mít spokojený domov, s novým mobilním telefonem získáme vysněnou práci, s novým šamponem lásku a tak dále.

²¹ Srov. KELLER, J. *Až na dno blahobytu*, s. 22 - 35

Konzum se stává azylem. V konzumní sféře si mohu pořídit, cokoli *já* chci. Je to o mém osobním, individuálním rozhodnutí (nebo je to tak alespoň prezentováno). Tento svět, osobní soukromý svět konzumu, stojí v opozici prostředí velkých organizací a institucí, které jsou odosobněné. Jejich chod je řízen předpisy a normami, zaměstnanecké vztahy jsou formální, panuje zde hierarchie. V továrnách je zaměstnanec pouze jedním z mnoha článků, díky kterým provoz funguje. Práce není závislá na vůli, osobních přáních nebo ohledech zaměstnanců. Jak jsem již psal výše, s prací je spojena nejistota a mnohdy i neochota, radost a naplnění z práce se vytrácí a celý institut povolání a zaměstnání se mění jen na „nutné zlo“, díky kterému člověk vydělá peníze. A právě tyto peníze může utratit (více či méně) podle své vůle, podle své volby – ve sféře osobního konzumu.

Dříve by skutečnost, že nemáme dostatek volných finančních prostředků, abychom si pořídili, co chceme, znamenala, že si budeme muset našetřit nebo se chtěné věci vzdát. Takový postoj by dnes u většiny společnosti vyvolal údiv nebo posměch.

Ještě v 90. letech v České republice převážně platila myšlenka: „*dokud na to nemám, tak si to nekoupím*“ (nejprve budu spořit, až potom kupovat). Pro mnohé lidi (a dnes zvláště pro starší generace) byla představa, že *jsem někomu dlužen*, nepříjemná či dokonce nemyslitelná. A pokud si člověk přeci jen půjčil, jeho první starostí bylo dluh co nejdříve splatit.

V dnešní společnosti to platí naopak. Většina lidí sdílí myšlenku: „*proč šetřit, když si to můžu koupit hned? Koupím si to už dnes a dluh potom nějak vyřeším.*“²²

K velkému rozmachu hyperkonzumní společnosti a ideálu spotřeby (a také nadspotřeby), přispěla jistě nemalou měrou i proměna "původní" společnosti ve smyslu pevnosti a neměnnosti, jak ji popisuje Bauman. Dnešní doba se vyznačuje svou „tekutostí“ - nestálostí, neudržitelností, náhlými změnami, proměnlivostí, rychlými zániky. Pomíjivost a nevytrvalost zasahuje do všech oblastí našich životů - lásky, každodenních situací, zaměstnání, politiky, přítomnosti či budoucnosti. Dobu, ve které žijeme, můžeme snadno charakterizovat značnou akcelerací, chaosem, zaměnitelností, skepticismem, strachem, neúplností.²³

²² Srov. JÍLEK, J. *Finanční trhy a investování*, s. 463

²³ Srov. FABIÁNOVÁ, A. *Tekutý konzumerismus: sociologická reflexe konzumní společnosti v díle Zygmunta Baumana*, s. 15 - 16

V konzumní společnosti lidé začínají ztrácet vnitřní hodnoty, které vyměňují za materiální. Naprosto neodmyslitelnou součástí společnosti je pro nás individualismus, svoboda, možnost rozhodovat se podle sebe. Na první pohled je to skutečnost velmi lákavá. Ovšem hlubší a podrobnější zamyšlení naznačuje, že rozpad jednoznačně daného řádu způsobil chaos. Možností a voleb je nepřeborné množství, ve kterém se osamocení jedinec, odkázaný sám na sebe, dokáže lehce ztratit. V postmoderní době se řád rozpadl. Je sice udržovaný jistými principy jako jsou lidská práva, liberální demokracie, ale jistotu ztratil v „transcendentálních hodnotách“ neboli v pokoře, vzájemné pomoci, solidaritě. Společenskou sféru ovládl individualizovaný člověk, který si může volit z nezávislé množiny pravidel. Nastolené normy, tradice a zvyky přestávají být obecně poplatné a směřodatné. Každý má šanci volit podle sebe a nic jej ve výběru neomezuje.²⁴

Možnost velkého výběru voleb však nemusí být jen pozitivním jevem. Naopak. Mnohdy je právě svoboda volby kritická pro náš spokojený život (*well-being*). Máme tolik možností a tolik rozhodování, že nám nezbývá čas na to, co je opravdu důležité. Každý den musíme udělat několik rozhodnutí, z nichž některé ani nevnímáme, protože je děláme automaticky. Ale ostatní nás staví před nutnost volby, což může vést až k depresím, pocitu neštěstí. Odpovědnost za rozhodnutí si nese každý individuálně, sám. To co bylo kdysi na rodinné, sousedské nebo pracovní rovině se nyní musí kultivovat na rovině individuální. To co bylo kdysi jednoduché a jasné je nyní systémem rozhodování. Dokazuje to kupříkladu experiment na Columbijské univerzitě, kde pokusná skupina, která si vybírala z menšího počtu čokolád, byla spokojenější s chutí, nežli skupina která si vybírala z většího spektra čokolád. Jedná se o paradox volby – větší množství, ze kterého můžeme vybírat, by nás mělo udělat šťastnými, neomezení pravidly by mělo podpořit naši svobodnou volbu, ve které nás nikdo neomezuje. Ve skutečnosti, a hlavně při důležitém rozhodování, bývá svobodná volba s velkým počtem možností pro jedince spíše zdrojem nepohody a stresu.²⁵

Jak jsem uvedl, konzum a spotřeba spolu úzce souvisí. A protože se charakter spotřeby mění a přestává být pouhou reakcí na racionální pocit nedostatku statků nebo služeb, které potřebujeme k životu, začíná se mluvit o nadspotřebě. Spotřeba samotná se stala

²⁴ Srov. FABIÁNOVÁ, A.: *Tekutý konzumerismus: sociologická reflexe konzumní společnosti v díle Zygmunta Baumana*, s. 17

²⁵ Srov. SCHWARZ, B.: *The paradox of choice: Why more is less*.

zábavou, novým náboženstvím, koníčkem, prostředkem k vyjádření a upevnění statusu či dokonce "lékem" na psychické problémy.²⁶

Lidé nakupují ne proto, že potřebují zboží a služby, ale pro *činnost* nakupování. Nakupování se stává jejich koníčkem, zábavou a adrenalinem. Nakupují ve výprodejích a slevách, i když produkty nepotřebují, protože je to baví nebo proto, že to tak dělají ostatní. Pořizují si zbytečnosti, mnohdy již s úmyslem, že je nikdy neupotřebí či že neví, co s nimi budou dělat. Některé výzkumy tvrdí, že kolem 60 % toho, co nakupujeme, fakticky nepotřebujeme. A ekonomové přikyvují a dodávají, že pokud by tomu tak nebylo, světová ekonomika by se zhroutila.²⁷

Dnešní spotřeba je však odlišná a v některých případech je spíše prostředkem zábavy či zvýrazňování statusu, než k uspokojování základních potřeb. *"Lidé už nenakupují pro uspokojení nezbytně nutných potřeb, ale nakupují proto, že je to baví, zboží je levné, je ho dostatek a také proto, že to tak dělají všichni."*²⁸

Současně mizí také původní smysl spotřebovávání, neboť pro současnou společnost je typická potřeba vlastnit určitý majetek, jeho následná spotřeba není důležitá.

Nadspotřeba je stav, kdy jedinec spotřebovává větší množství produktů, než dokáže bezprostředně zkonsumovat. Člověk nakupuje více, než ve skutečnosti spotřebuje (a potřebuje). A protože individuální spotřeba vytváří spotřebu celospolečenskou a celosvětovou, nadspotřeba v celosvětové dimenzi překračuje meze udržitelnosti ekosystému. Hrozí tak trvalé poškození nebo úplné vyčerpání zdrojů.²⁹

Společnost (hlavně tedy vyspělá, západní) spotřebovává mnohem více přírodních zdrojů, pohonných hmot, energií, vody a dalších položek, než je potřeba pro její existenci. I když je možné v současné době pozorovat určité tendence, směřující ke změně myšlení a chování lidí ve smyslu ukončení nadspotřeby, zatím stále převažuje mezi jednotlivými spotřebiteli mentalita přítomnosti a bezohlednosti před odpovědným chováním a využíváním zdrojů s ohledem na přírodu a budoucí generace.

Avšak i přes inflaci komerčních potřeb dnešní jedinec nadále žije pro cosi víc, než jen pro pomíjivý hmotný prospěch. Ideály lásky, pravdy, spravedlnosti a altruismu jsou stále živé.³⁰

²⁶ Srov. POSPÍŠIL, J.: *Pasivita a neznalost spotřebitelů jako nástroj generování nadspotřeby?*, s. 19 - 20

²⁷ PAULAS, J.: *Česká společnost na křižovatce hodnot?* [online]. [cit. 15. 12. 2015]. Dostupné na WWW: <http://www.katyd.cz/clanky/ceska-spolecnost-na-krizovatce-hodnot.html>

²⁸ BAŤA, O.: *Konzumní společnost a negativní důsledky nadspotřeby*, s. 30

²⁹ Srov. POSPÍŠIL, J.: *Pasivita a neznalost spotřebitelů jako nástroj generování nadspotřeby?*, s. 20 -21

³⁰ Srov. tamtéž, s. 21

1.6 Etické problémy a stanovisko sociální nauky církve

Sociální nauka církve (dále jen SUC) poměrně obecně apeluje především na principy solidarity, spravedlnosti, bratrství a jednoty taktéž v oblasti ekonomiky, hospodářství a zisku. Zároveň zdůrazňuje důležitost používání principů tržní a sociální spravedlnosti v ekonomické praxi, která se neskládá čistě jen z objemu financí, pracovní síly, nabídky a poptávky (jak by charakterizovali mnozí ekonomičtí odborníci), ale vyžaduje, a to zejména v globálním měřítku směrem k rozvojovým zemím, také působení sociálních principů. SUC klade důraz na to, aby v rámci běžných ekonomických aktivit byly neustále v platnosti zásady transparentnosti, poctivosti a odpovědnosti, ale zejména nezištnosti v některých ohledech. Je třeba brát zřetel na skutečnost, že zdaleka ne všechny aktivity musí být poháněny zjištnými důvody a myšlenkovým základem typu: „a co z toho budu mít já?“. ³¹

Křesťanská sociální nauka rozvinula tři principy, které podporují přirozenost člověka a které mají platit tak, aby stát, společnost i hospodářství byly antropocentricky orientovány. I v ekonomice (a mezi lidmi navzájem) by neměl být spuštěn ze zřetele princip solidarity, subsidiarity a obecného blaha. Vždyť člověk stojí v samém základu všeho, je nositelem i původcem a cílem hospodářství. Hospodářství není jen ekonomickou, ale také mravní institucí. ³²

V konzumní globalizované společnosti se může na praktikách mnohých společností zdát, že právě tyto zásady a principy pustili ze zřetele a sledují pouze svůj zisk. Na druhé straně však v poslední době roste počet výzev, které volají po planetární odpovědnosti (zejména ve vztahu k životnímu prostředí, ale také ohledně pracovních podmínek), respektování lidských práv a svobod a k hledání alespoň minimálních nezbytných společných pravidel k účasti na globálním trhu. Maximalizace zisku s minimalizací nákladů bez etických limitů se stává zdrojem řady nebezpečí. Co se týče konzumní společnosti, zde vyvstává zásadní etická otázka, zdali má společnost vytvářet podmínky pro uspokojování i takových potřeb, které vedou k poškozování např. zdraví, demoralizují mezilidské vztahy apod. ³³

Jelikož každou společnost tvoří jednotlivci, měl by každý podle mého názoru začít sám u sebe. Postoje a názory, které předkládá současná společnost, totiž že některé věci jednotlivce nezmění, jsou mylné. Každý člověk má odpovědnost za své jednání. Vidím

³¹ Srov. BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*, s. 45 – 86

³² Srov. SPIEKER, M.: *Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství*, s. 8 - 9

³³ Srov. ROLNÝ, I.; LACINA, L.: *Globalizace, etika, ekonomika*, s. 42 - 43

velké riziko v přesouvání osobní odpovědnosti na instituce či „společnost“, což může být vidět například u velkých společností, které generují vysoké zisky, ale v rámci odpovědnosti za své jednání se společnost ocitá díky složité struktuře „bez majitele“ a dohledat případné viníky v soudních procesech je nesnadné. Nositelem mravní odpovědnosti je vždy jednotlivec.³⁴ Člověk jakožto tvor společenský by bez druhých nemohl žít. Jistě na něj společnost i okolí působí silným formujícím vlivem, avšak konečné rozhodování, jednání a utváření života má každý člověk ve svých rukou. Ekonomické mechanismy, reklama, společenské klima, trendy, jednání a životní styl známých či rodiny – to vše určuje, jak se člověk zachová. Ale konečné rozhodnutí, odpovědnost, je na něm. Rozhodující roli hraje také výchova, kterou jedinec během svého dospívání dostává.

Papež František vystupuje velmi kriticky, a podle mého názoru naprosto oprávněně, ohledně vztahu lidí a peněz a majetku. Člověk je redukován na konzumenta, který uctívá „zlaté tele“, společností se šíří kult peněz a diktatury ekonomiky. Všechny komodity, člověka nevyjímaje, podléhají zákonitosti konzumu – použij a vyhoď. Solidarita s chudými je považována za něco kontraproduktivního. Touha po moci a majetku se stala neomezenou a proto je nutná reforma financí podle etických principů, které umožní reformu ekonomiky, ze které budou profitovat všichni. Je nutné, aby se lidé na vedoucích pozicích včetně politiků postavili k tomuto úkolu odpovědně a rozhodně. Všechny komodity totiž přerostly v naprosto špatnou formu sebe samých – ať jde o peníze, práci či majetek – to vše má sloužit člověku, nikoliv aby člověk sloužil těmto věcem. Bohužel tendence ve společnosti vypovídají právě o tom, že člověk se pomalu ale jistě dostal na samý konec důležitosti. Toto se nezmění, pokud jednotlivci nezačnou být solidární, pokud neodhodí egoistické cíle. Jedině pak se může ekonomický a finanční svět začít vztahovat k člověku.³⁵

³⁴ Srov. TROJAN, J. S.: *Etické vztahy v ekonomice*, s. 175

³⁵ Srov. LAUTERBACHOVÁ, K.: *Papež František: Ukončete uctívání zlatého telete* [online]. Publikováno: 19. 5. 2013, [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.umlaufoviny.com/index.php?a=umlaufoviny/papez-frantisek-ukoncete-uctivani-zlateho-telete>

2. DLUHOVÁ PROBLEMATIKA A S NÍ SOUVISEJÍCÍ POJMY

Od pradávna si lidé mezi sebou půjčují peníze. V minulosti byly dluhové vztahy podstatně jednodušší a transparentnější nežli je tomu tak dnes. Také nikdy nedosahovalo zadlužení domácností, nefinančních podniků, finančních institucí a samotných států a veřejných institucí současných rozměrů.³⁶ Dluhové vztahy se staly komplexnější, složitější, mnohdy jsou nepřehledné či dokonce nevyčíslitelné. Jsou používány rozličné finanční nástroje, jejichž struktura je na pochopení, rozebrání i vyčíslení velice složitá.

2.1 Dluhový vztah

Jisté však je – a to je základ – že každý dluhový vztah má dvě strany, dva partnery. Jsou jimi věřitel a dlužník. Věřitel má pohledávku u dlužníka, dlužník má vůči věřiteli závazek. Dluhový vztah je zpravidla potvrzen písemnou smlouvou, jejíž obsah si strany ujednaly.

Dlužník je osoba nebo instituce, která si půjčuje peníze na smlouvenou dobu a zavazuje se, že je do určité doby vrátí i s úroky.

Věřitel je osoba či instituce, která půjčuje peníze za určitou dobu za určitý úrok.³⁷

Existují dva druhy motivace, respektive důvody, proč se některé jednotky zadlužují (dobrovolně):

1. zadlužení vychází z přehnaného optimismu, díky kterému mu jednotky pořizují materiální aktiva, či investují – zadlužení věří, že budou schopny své dluhy splatit z budoucích příjmů. Avšak až u 50 % jednotek vznikají problémy se splácením
2. zadlužení některých jednotek naopak vychází už předem z předpokladu, že své dluhy nikdy nesplatí. Tento nekalý úmysl se však samozřejmě nikdy nepodaří prokázat.³⁸

³⁶ Srov. KOHOUT, P.: *O původu dluhů* [online] In: Finmag.cz. Publikováno 5. 11. 2009, [cit. 11. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://finmag.penize.cz/ekonomika/262862-o-puvodu-dluhu>

³⁷³⁷ Srov. HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 47

2.2 Dluh

Podle § 1721 občanského zákoníku je dluh charakterizován v podobě práva věřitele vůči dlužníkovi. *Ze závazku má věřitel vůči dlužníkovi právo na určité plnění jako na pohledávku a dlužník má povinnost toto právo splněním dluhu uspokojit.*³⁹

Samotný pojem dluh je úzce spojen se vztahem dlužníka a věřitele. Dalo by se říci, že je předmětem tohoto vztahu. Dluh, jelikož figuruje ve vztahu a vztahuje se k oběma stranám, je vnímán ze strany věřitele jako pohledávka a ze strany dlužníka jako závazek. Dluh je tedy druhem určité povinnosti, kterou se dlužník zavazuje splnit.

Dluh může vzniknout ze dvou základních zdrojů:

1. ze zákona
 - zdravotní pojištění
 - daně
 - výživné na dítě
 - povinné ručení (pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)
 - pokuty
2. ze smluv
 - nájem
 - energie
 - půjčky
 - ručitelství
 - manželství – dluhy vzniklé v rámci společného jmění manželů⁴⁰

Dluh se skládá z několika částí:

- **jistina** - je to peněžitá částka, která byla věřitelem půjčena dlužníkovi (např. 50 000,-)
- **úrok** (úroková hodnota) – je částka v korunách, kterou obdrží věřitel po uplynutí smluvené doby. Bývá určen úrokovou mírou, která udává výši úroku za určité období v procentech (např. 12 % ročně). Jedná se v podstatě o odměnu pro věřitele za půjčení peněz⁴¹

³⁸ Srov. JÍLEK, J. *Finanční trhy a investování*, s. 207 - 208

³⁹ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴⁰ HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 7

⁴¹ Srov. FZŠ Brdičková: *Finanční matematika* [online]. Publikováno 9. 4. 2011 [cit. 8. 2. 2016]. Dostupný na WWW: http://matikabrdickova.sweb.cz/soubory_PDF/9/7_Financni_matematika.pdf

- **úroky z prodlení** – mají povahu sankce (sankční úroky) za prodlení dlužníka se splněním závazku. Prodlení dlužníka znamená, že neplní řádně a včas svůj dluh. Výši úroků z prodlení stanoví nařízení vlády, strany však mohou ujednat jinou výši úroku z prodlení.⁴² (pro 1. pololetí 2015 stanovila vláda roční výši úroku z prodlení 8,05 %)⁴³ Úrok z prodlení je nástrojem zákonným, je upraven v úrok z prodlení § 1970 Občanského zákoníku.
- **náklady spojené s jejím uplatněním**

Splácení těchto jednotlivých nároků je možné v různém pořadí. V novém občanském zákoníku je stanoveno, že plnění dlužníka začne nejprve na náklady spojené s uplatněním pohledávky (náklady již určené), poté na úroky z prodlení, dále na smluvní úroky a nakonec na jistinu dluhu.

Dlužník má však právo určit si jiné „pořadí“ splácení – nejdříve na jistinu, poté na úroky a náklady spojené s uplatněním pohledávky. V tomto případě však musí vzít v potaz, že z nákladů a úroků bude muset věřiteli uhradit také úrok. Vůle dlužníka má dle § 1932 zákona č. 89/2012 Sb. před zákonnou úpravou přednost a věřitel proti jeho rozhodnutí nemůže nic namítat a musí mu vyhovět.⁴⁴

Samostatná položka, která však s dluhem souvisí (vzniká z něj) je **smluvní pokuta**. Jedná se o další položku, kterou může věřitel ustanovit v případě, že dlužník poruší smluvené povinnosti. Může se vázat k peněžitému i nepeněžitému dluhu a také formu může mít peněžitou i nepeněžitou. Smluvní pokuta je upravena občanským zákoníkem (§ 2048 - § 2052).⁴⁵

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu může soud na návrh dlužníka snížit. Smluvní pokutu zpracovávají do svých smluv bankovní i nebankovní společnosti, a pokud člověk pozorně nečte, zpravidla ji přehlédne. Nejedná se o žádné malé částky a právně

⁴² Srov. LAVICKÝ, P., POLIŠENSKÁ, P.: *Judikatura k rekonstrukci - Zánik závazků*, s. 25 – 26, s. 213

⁴³ FETTER, R. W.: *Zákonné úroky z prodlení (vývoj právní úpravy, mechanismů stanovení a počítání, formulace žalobních petíí)* [online]. Publikováno 20.05.2015, [cit. 7. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakonne-uroky-z-prodleni?browser=mobi>

⁴⁴ Srov. KŠB: *Jak splnit dluh podle nového občanského zákoníku* [online]. Publikováno 21.2.2014, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <https://www.patria.cz/pravo/2570056/jak-splnit-dluh-podle-noveho-obcanskeho-zakoniku.html>

⁴⁵ Srov. ŠAMAJ, M.: *Úrok z prodlení a smluvní pokuta* [online]. In: *Pravniprostor.cz*, publikováno: 07.10.2015, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/urok-z-prodleni-a-smluvni-pokuta>

smluvní pokuta bývá důvodem, proč se klient dostane do neschopnosti splácet a velkých dluhů. Pro představu uvádím některé smluvní pokuty:

Profi Credit czech – v případě opoždění splátky o více než 30 dní, pokuta naroste na 13 % z výše dlužné splátky a je splatná do 10 dnů od vystavení faktury. Pokuta je splatná do 10 dnů od vystavení faktury. V případě opoždění o více jak 2 měsíce, se pokuta zvyšuje na 50 % z celkové částky, kterou si klient sjednal.

Home Credit – zde klient platí i za upomínky (za druhou 150,- za další 360,-). V případě nesplacení dvou splátek může napsat zesplatnění *(výpověď smlouvy). Smluvní pokuta je ve výši 10 % neuhrazené jistiny a úroku, navíc se úroková sazba u úvěru se zvyšuje o 8 %.⁴⁶

** Zesplatnění může nastat z důvodů špatného plnění (tedy opoždění se se splátkou či neuhrazení splátky vůbec), dlužník ztratí výhodu splátek a věřitel může požadovat splacení dluhu v plné výši k určitému datu.*⁴⁷

2.3 Jednotlivé finanční produkty

Pokud se člověk dostane do tíživé finanční situace, existuje mnoho možností, které může využít, aby tento problém řešil. Samozřejmě ideální variantou by pochopitelně bylo, aby se nikdy zadlužit nemusel a na vše, co potřebuje, si naspořil. Realita je však výrazně odlišná. Někdy se vedou debaty o výši „optimálního“ zadlužení. Nic takového však neexistuje. Každé zadlužení, byť v řádech tisíc korun, má své problémy, které v případě rozličných těžkostí, které za doby splácení mohou nastat, mohou přinést dlužníkovi kritické důsledky.

⁴⁶ LAZAREVIČ, A.: *Jaké smluvní pokuty mají seriózní nebankovní společnosti?* [online] In: Měsíc.cz, Publikováno 21. 5. 2012, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/jake-smluvni-pokuty-maji-seriozni-nebankovni-spolecnosti/>

⁴⁷ Srov. Bezplatná právní poradna: *Co je to zesplatnění dluhu – vysvětlení* [online], In: www.bezplatnapravni poradna.cz, Publikováno 15. 7. 2012, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.bezplatnapravni poradna.cz/online-zdarma/dluhy-a-zavazky/12498-co-je-to-zesplatneni-dluhu-vysvetleni.html>

2.3.1 Zápůjčka (půjčka)

Jednotlivé dluhové nástroje mají v právních systémech rozdílnou právní formu, avšak po ekonomické stránce zůstává dluh dluhem.

I když bankovní i nebankovní instituce, stejně tak jako běžní obyvatelé, nadále používají pojem půjčka, dle zákona již neexistuje. Od roku 2014 jej nahradil pojmem zápůjčka, jak jej specifikuje nový občanský zákoník, konkrétně v § 2390 - § 2394. Zápůjčka může být peněžitá, či nepeněžitá. K peněžité zápůjčce lze sjednat úroky. Předmětem zápůjčky mohou být tedy jak peněžité prostředky, tak i hmotné věci. Ten, kdo věc přenechává je zapůjčitel (namísto věřitele), kdo si ji zapůjčuje je vydlužitel (namísto dlužníka).⁴⁸

U zápůjčky není povinnost sjednávat úroky (resp. odměnu), může být i bezplatná. Častěji však bývá úplatná. Specifické pro zápůjčku je také to, že smlouva, kterou se sjednává, nemusí být nutně písemná, přestože ji doporučují odborníci. Při ústní smlouvě může totiž dojít k mnoha nepřesnostem či sporům, například o výši půjčky a stanovených úrocích.

Ústní zápůjčka je vhodná například mezi rodinnými příslušníky nebo přáteli v případě, že předmětem zápůjčky je hmotná věc. V ostatních případech je vhodné mít smlouvu písemnou. Zapůjčitelem mohou být fyzické i právnické osoby, nemusí se jednat pouze o bankovní či nebankovní společnosti. Vztah mezi zapůjčitelem a vydlužitelem vzniká samotným předáním předmětu zápůjčky, jedná se o tzv. reálnou smlouvu.⁴⁹ Samotná podstata zápůjčky se ovšem od podstaty půjčky neliší.

Jedním ze vzniku problémů u zadlužených klientů je ústní dohoda. Zapůjčitel se domluví s vydlužitelem na určité peněžité částce, kterou mu zapůjčí. Ovšem u této dohody zpravidla nebývá žádná třetí strana, která by platnost ústní smlouvy dosvědčila. Ostatně, pokud zapůjčitel poskytuje zápůjčku rodinnému příslušníkovi či příteli, v mnoha situacích se bere ústní dohoda jako projev důvěry a do jisté míry možná jako samozřejmost – rodina si přeci má pomáhat. Pro ty, kteří chtějí nabízené pomoci zneužít, je to ideální možnost. Nesplacené dluhy v rodině nebo mezi známými tvoří 26 procent problematických pohledávek při průměrné výši 110 tisíc korun. V případě nesplacení peněz či nereagování vydlužitele na upomínky zapůjčitele, neexistuje nic,

⁴⁸ Srov. ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁴⁹ Srov. Půjčka není úvěr. Víte, jaký je rozdíl? [online]. [cit. 5. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://zpravy.tiscali.cz/pujcka-neni-uver-vite-jaky-je-rozdil-243017>

žádný důkaz, žádný „papír“, který by prokázal, že k zápůjčce skutečně došlo. Navíc pokud zapůjčitel poskytl peníze hotově, ani bankovní výpis nemůže jeho situaci ulehčit. V praxi se vyskytují i takové případy, že i podpis na směnce vede k dohadům, zda se jedná o falsifikát či nikoliv.

Klasickými věřiteli využívající ústní dohodu bývají rodiče, kteří půjčí peníze svému dítěti či jeho partnerovi na podnikání, vybavení bytu, auto nebo na splácení úvěru a tak podobně a přitom se dohodnou, že peníze vrátí „až budou moc“.⁵⁰

Proto je nejlepším řešením pro všechny sepsat písemně, smlouvu o zápůjčce, nejlépe u právníka nebo sestavit kvalitní smlouvu, která obsahuje všechny důležité náležitosti včetně přesné specifikace předmětu zápůjčky, sjednanou dobu splatnosti (případně splátek), úroky (smluvní a z prodlení) či případné sankce při prodlení splácení. Smlouva by měla být opatřena podpisy, které je nejlépe nechat úředně ověřit.

Tímto jednoduchým krokem se dá předejít mnoha nesnázím. Jedná se o ochranu obou stran, nikoliv o projev nedůvěry, jak se někteří domnívají. Problémem však zůstává neochota, či lépe řečeno pocit zbytečnosti zejména rodinných příslušníků na písemné smlouvy přistupovat. Vzhledem k emočním vazbám lze však tento postoj pochopit – pokud chce rodič pomoci z finanční tísně svému dítěti, dá se předpokládat, že jej písemné zaručení dítěte o vrácení peněz nebude zajímat a postačí v takovém případě ústní dohoda či slib. To je v pořádku, ovšem velkou roli hrají *motiv*y, se kterými si vydlužitel pro zápůjčku jde. Bohužel praxe dokládá, že existuje mnoho případů, kdy v rámci vlastní rodiny byly motivy pro zápůjčky peněz nanejvýš sobecké a neetické a emoce byly zneužívány ve prospěch manipulace. (dále viz ohrožené osoby zadlužením – např. i senioři, kteří půjčí dětem a vnoučatům)

2.3.2 Úvěr

Při úvěru se věřitel zavazuje k poskytnutí peněžních prostředků do určité částky na požádání dlužníka a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky. Smlouvu o úvěr je možné uzavřít mezi jakýmkoli osobami (právnícké i fyzické osoby). Sjednání úvěru mezi právníckými osobami (úvěry firem, na podnikání) zde nebudu rozebírat, jelikož se jedná o rozsáhlou problematiku. Fyzických osob jakožto

⁵⁰ Srov. Investujeme.cz: *Každá čtvrtá vymáhaná pohledávka je půjčka známému nebo v rodině. Nejčastější příčinou neúspěchu je její promlčení* [online]. In: investujeme.cz. Publikováno: 25. 11. 2014, [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.investujeme.cz/kazda-ctvrta-vymahana-pohledavka-je-pujcka-znamemu-nebo-v-rodine-nejcastejsi-pricinou-neuspechu-je-jeji-promlzeni/#ixzz42oqSaqSi>

jednotlivců se týká spotřební úvěr, který je speciálně upraven v zákonu č. 145/2010 Sb. zákoně o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.⁵¹

Úvěry (zejména bankovní) jsou děleny z hlediska nejrůznějších kritérií. Podle účelů jejich použití jsou rozděleny na úvěry:

- *investiční*,
- *provozní*,
- *sanační*,
- *spotřebitelské* - jsou poskytovány občanům nebo domácnostem na předem určené spotřebitelské zboží.⁵² Dělí se na účelové (proplácí se například faktury za pořízené zboží) a bezúčelové (spotřebiteli je poskytnuta hotovost). Účelový spotřebitelský úvěr musí klient doložit dokladem o využití úvěru na sjednaný účel. U neúčelového spotřebitelského úvěru není třeba dokládat potvrzení.⁵³
- *osobní* - obvykle menší, poskytované jednotlivcům a domácnostem bez sjednání účelu jejich použití.⁵⁴

2.3.2.1 Spotřebitelské úvěry

Dle § 1 zákona o spotřebitelském úvěru se spotřebitelským úvěrem rozumí *odložená platba, půjčka, úvěr nebo jiná obdobná finanční služba poskytovaná nebo přislíbená spotřebiteli věřitelem, nebo zprostředkovatelem*. Spotřebitelský úvěr nelze poskytnout na financování bydlení, nájmu věci či leasingu.⁵⁵

Spotřebitelské úvěry jsou poskytovány fyzickým osobám čili spotřebitelům na nepodnikatelské účely. Slouží spotřebiteli k pokrytí spotřebních výdajů, nikoliv k investování do podnikání. Od toho je odvozeno, že spotřebitel jako takový nevytváří (na rozdíl od podnikatelského úvěru) zdroje, kterými bude úvěr splácet. Tato nejistota zdrojů ke splácení, kterou věřitel podstupuje, je důvodem k relativně vysokým úrokům spotřebitelských úvěrů.

Banky či jiní věřitelé jsou totiž s velkou pravděpodobností vystaveni tomu, že během splácení se spotřebitel dostane do problémů, jako jsou ztráta zaměstnání či dlouhodobá

⁵¹ Srov. JÍLEK, J. *Finanční trhy a investování*, s. 315

⁵² Srov. REJNUŠ, O.: *Finanční trhy*, s. 94 – 96

⁵³ Srov. PUKLICKÁ, I.: *Spotřební úvěr*, s. 7

⁵⁴ Srov. REJNUŠ, O.: *Finanční trhy*, s. 96

⁵⁵ Srov. ČESKO. Zákon č. 145/2010 Sb. zákoně o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů. Dostupný na WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-145#cast1>

nemoc. S těmito předpoklady musí počítat a také samotní spotřebitelé by je měli brát v potaz ještě předtím, než si spotřebitelský úvěr sjednají.⁵⁶

Druhů úvěrů, které banky i nebankovní instituce v současné době na trhu nabízejí, je celá řada. Laik, který se ve světě financování a bankovníctví nepohybuje, snadno ztratí přehled a o odlišnostech mezi jednotlivými produkty neví. Proto si rád nechá poradit. K tomuto účelu je vhodné použít nezávislého finančního poradce, který za úplatu srovná nabídky různých finančních subjektů a zájemce o úvěr si může vybrat, který je pro něj nejvhodnější a dále to konzultovat ve vybrané instituci. Je nutno také podotknout, že samy instituce, které peníze nabízejí, ovlivňují především lákavými reklamami potencionální klienty. Zde bych označil hlavní problém, „kámen úrazu“ a příčinu, proč se lidé dostávají do dluhů – banky reprezentují výhodné půjčky a úvěry s velmi nízkými úroky. Zobrazený úrok však není konečná částka, kterou dlužník zaplatí. Nepokrývá všechny náklady spojené se zápůjčkou či úvěrem. K tomuto zjištění slouží RPSN – roční procentní sazba nákladů. Jedná se o údaj celkových nákladů spotřebitelského úvěru pro spotřebitele, který je vyjádřen jako roční procentní podíl z celkové výše spotřebitelského úvěru.⁵⁷ Konkrétně mohou být v RPSN zahrnuty tyto poplatky: vztahující se k posouzení žádosti o úvěr, za uzavření smlouvy, za správu úvěru, za vedení účtu, poplatky vážící se k převodu peněžních prostředků, první navýšená splátka, pojištění schopnosti splácet a podobně.⁵⁸

V praxi se jedná o ukazatel, vyjádřený procenty, který spotřebiteli říká, kolik ho bude půjčení peněz se všemi poplatky (včetně např. pojištění) stát za jeden rok. Prostřednictvím RPSN lze porovnávat jednotlivé nabídky úvěrů a zápůjček z hlediska jejich ceny a tak poměrně snadno vybrat ten nejvýhodnější.⁵⁹

Tím se vracím k podle mého názoru největšímu problému ohledně volby půjček lidmi. Zejména lidé, kteří jsou ve finanční tísní a nemají přebytek volných peněz, se v rámci svého osobního, resp. rodinného rozpočtu řídí nikoliv výškou RPSN, ale výškou měsíční splátky. To je pro ně určujícím faktorem – zda splátku budou moci splácet či

⁵⁶ Srov. Peníze.cz. *Spotřebitelské úvěry* [online]. [cit. 5. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/spotrebitelske-uvery>

⁵⁷ Srov. Česká leasingová finanční asociace: *Výrazy a pojmy* [online]. [cit. 5. 2. 2016]. Dostupný z WWW: <http://www.clfa.cz/index.php?textID=48#lab4>

⁵⁸ Srov. POPOLÁNIK, L.: *RPSN jako hlavní ukazatel úvěru* [online], publikováno 09.12.2013, [cit. 5. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/197368-rpsn-jako-hlavni-ukazatel-uveru/>

⁵⁹ Srov. BOBKOVÁ, H.: *Ochrana spotřebitele v oblasti finančních služeb*, s 27

nikoliv. Jednání bank a nebankovních institucí jim v tomto vychází vstříc – v nabídce i reklamách jsou vidět procenta či nejnižší možné měsíční splátky. Informace o RPSN, které musí ze zákona uvádět, jsou nejmenším možným písmem uvedeny na okraji letáku či reklamy. Pokud na ně lidé nejsou upozorněni či se sami nezeptají, mnohdy o odlišné výši úroků, které nakonec za rok zaplatí za půjčené peníze, ani nevědí.

Pro načrtnutí situace ohledně spotřebních úvěrů vycházím z výzkumu, který byl realizován v rámci diplomové práce na 322 spotřebitelích.

Co se týče důvodu využití spotřebitelského úvěru, byly zjištěny následující důvody pro pořízení úvěru:

1. financování nákupu automobilu (71 respondentů)
2. rekonstrukce či nákup vybavení domácnosti (nábytek, kuchyňská linka, koberec apod.) (66 respondentů)
3. nákup elektroniky (58 respondentů),
4. získání peněz na základní výdaje jako potraviny, nájem, energie (38 respondentů)
5. dovolená (27 respondentů)
6. ostatní (zaplacení vzdělání, kurzů, dluhů či konsolidace půjček), (21 respondentů)
7. nákup spotřebního zboží jako jsou hračky, oděvy, školní pomůcky, kuchyňské náčiní apod. (13 respondentů)⁶⁰

Z tohoto výzkumu také vyplynula dle mého názoru zajímavá skutečnost, že je velké procento spotřebitelů, kteří si berou úvěr opakovaně – celkem 222 z 322, to je 68,9 %.⁶¹ Na základě těchto dat se dá předpokládat, že zkušenost s opakovaným úvěrem bude obdobná v rámci celé společnosti.

O vývoji úvěrů za rok 2014 informuje i tisková zpráva Bankovního a Nebankovního registru klientských informací. Úvěr mělo v roce 2014 3,1 milionu Čechů, přičemž 1,1 milionu mělo úvěr na bydlení. Půl milionu lidí navíc splácelo kromě úvěru ze stavebního spoření či hypotéky zároveň i nějakou formu krátkodobé půjčky. Zbylé dva miliony lidí pak mají pouze krátkodobý úvěr. Zájem spotřebitelů se od osobních úvěrů

⁶⁰ BOBKOVÁ, H.: Ochrana spotřebitele v oblasti finančních služeb, s. 33

⁶¹ BOBKOVÁ, H.: Ochrana spotřebitele v oblasti finančních služeb, s. 32

a splátkových karet přesouvá ke spotřebitelským úvěrům. Ty splácí již 870 tisíc Čechů a průměrně si každý z nich půjčil 142 tisíc korun.⁶²

Nejčastěji si lidé půjčují na vybavení domácnosti, kdy vzrůstají tendence pořizovat si vybavení na plátky. Měsíčně platí zákazník malou částku a pro prodejce je tato forma výhodnější, neboť jim zákazník na konci zaplatí více, než kdyby si zboží pořizoval za hotovou jednorázovou částku. Jako další jsou hypoteční úvěry, které jsou často jedinou možností, jak může člověk sehnat vlastní byt či dům. Roli zde hraje věk žadatele, podle kterého se odvíjí nemovitost, kterou si chce pořídit. Dále je rozhodující pro žadatele zejména měsíční splátka, výše úroku a doba splatnosti. Jako další si lidé pořizují na splátky automobil. V tomto ohledu by se lidé měli zamyslet, zda automobil vůbec potřebují a pokud ano, zda musí být nutně nový. Jedná se totiž o stálou investici, neboť kromě pořizovací ceny bude dlužník nadále platit výdaje s automobilem spojené, které nejsou nijak malé. Na splátky si lidé také s velkou oblibou pořizují všemožnou elektroniku – televizory, mobilní telefony, notebooky, tablety. Pro sjednání půjčky na toto zboží nemusí ani chodit do banky, neboť řada prodejců sama nabízí „lákavé“ splátky v rádech „pouhých“ několika stovek korun měsíčně. Mnoho lidí, kteří ve skutečnosti peníze na pořízení nové elektroniky nemají tak snadno propadnou neodolatelné nabídce, neboť takto malou částku vždy seženou a mohou mít prakticky cokoli, co se jim zachce. Kritický bodem a krokem k dluhové pasti a vzniku předlužení jsou podle mého názoru půjčky na půjčky, tedy stav, kdy si dlužník bere další, zpravidla větší, půjčku, aby splatil tu předchozí.⁶³

2.3.2.2 Hypoteční úvěry

Hypoteční úvěr představuje pohledávku, které je zajištěna reálným či finančním majetkem. V běžné mluvě bývá tento úvěr označován jako hypotéka.⁶⁴ Podle § 28 odstavce c) zákona č. 190/2004 Sb. o dluhopisech se hypotečním úvěrem rozumí *úvěr, jehož splacení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovité věci*.⁶⁵

⁶² Srov. CNCB. Tisková zpráva: Počet Čechů s úvěrem koncem loňského roku překročil hranici 3 milionů osob – celkový dluh byl 1,7 bilionu korun [online]. Publikováno 12. 3. 2015, [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.cncb.cz/sqlcache/20150312-tz-barometr.pdf>

⁶³ Srov. DLUHOVÁ PORADNA: 5 nejčastějších důvodů, proč si lidé půjčují peníze [online]. In: dluhovaporadna.cz. Publikováno: 9. 10. 2014, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.dluhovaporadna.cz/#!5-nej%20cast%20d%20ast%209Bj%20A1%20ADch-d%20AFvod%20AF-pro%208D-si-lid%20A9-p%20AFj%208Duj%20AD-pen%20ADze/cbnq/5500c0a80cf2458597a6e267>

⁶⁴ Srov. JÍLEK, J. Finanční trhy a investování, s. 476

⁶⁵ ČESKO. Zákon č. 190/2004 Sb. zákon o dluhopisech ze dne 1. 4. 2014. In: Zákony pro lidi.cz [online] Dostupný na WWW: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-190>

K jeho získání je potřeba splňovat relativně přísná kritéria. Využívá se především k pořízení nemovitosti. Banka však žadateli zpravidla neposkytne celou částku, která je potřeba na pořízení nemovitosti. Proto je vhodné mít určitou finanční rezervu.⁶⁶

Ve světě existují dva druhy hypoték:

- *hypotéka převodem vlastnictví* – věřitel je právním i ekonomickým vlastníkem nemovitosti až do doby, než je dluh splacen
- *hypotéka s právním břemenem* – právním vlastníkem nemovitosti je dlužník, ale ekonomickým vlastníkem je věřitel. Tyto hypotéky jsou zaznamenány ve veřejném registru, aby byl věřitel chráněn. Při poskytování hypotečních úvěrů banky zjišťují, zda daná nemovitost již není zatížena hypotékou. Věřitel má také běžně právo při nesplácení dluhu nemovitost prodat a z výnosu se vypořádá dluh.⁶⁷

Ze statistického výzkumu Hypoteční banky a ČSOB vyplynulo, že v roce 2014 si obyvatelé České republiky pořizovali bydlení v celkovém průměru za 2,5 milionu korun s fixací na 5 let a úrokovou sazbou 2,94 %. Výše průměrné hodnoty hypotečního úvěru se lišila podle krajů, přičemž dle předpokladů nejvyšší průměrné hodnoty dosahoval kraj Středočeský a Praha, naopak nejnižší průměrné hodnoty dosáhl kraj Karlovarský. Hypoteční úvěr byl poskytován ve výši 70 % zástavní hodnoty nemovitosti a průměrná doba splácení hypotečního úvěru byla 23 let. Výzkum srovnával i údaje ze Slovenska, kdy se ukázalo, že Slovákům stačí nižší úvěry na bydlení, ale měsíční splátky platí ve stejné výši jako Češi.

V Jihočeském kraji a na Vysočině byla průměrná výše hypotečního úvěru v roce 2014 1 514 124 Kč s měsíční splátkou 6 044 Kč.⁶⁸

Podle aktuálních údajů Bankovního a Nebankovního registru klientských informací počet klientů s hypotékou neustále vzrůstá. Věřitelé poskytli v druhém čtvrtletí 2015 o 19 % více hypoték než za stejné období v roce 2014. Hypotéku získalo téměř 29 000 klientů. Co se týče věkové struktury, nejvíce si hypotéku sjednávají lidé ve věku

⁶⁶ Srov. JANDA, J.: Jak žít šťastně na dluh, s. 77

⁶⁷ Srov. JÍLEK, J.: Finanční trhy a investování, s. 477

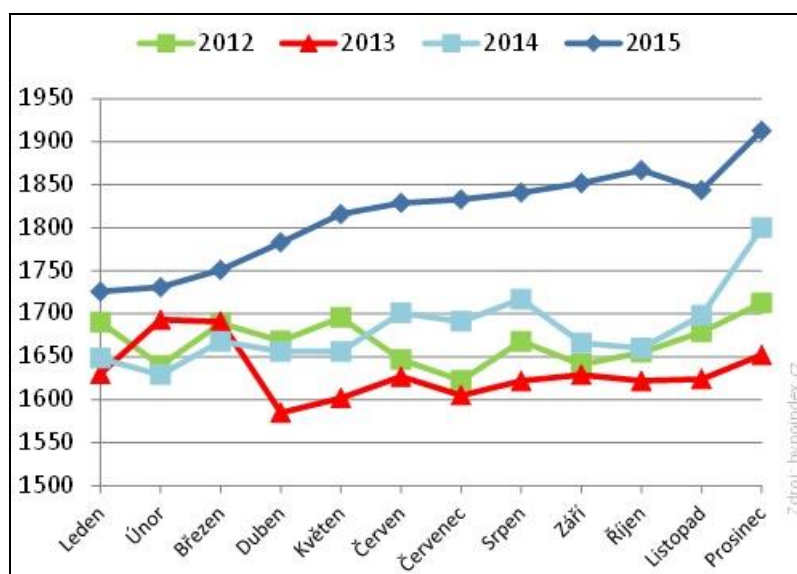
⁶⁸ Srov. Hypoteční banka. Zajímavosti o hypotékách. Kolik si Češi a Slováci půjčují a kolik splácejí? [online]. publikováno 26.5.2015, [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <https://www.hypotecnibanka.cz/o-bance/pro-media/tiskove-zpravy/vyzkumy/zajimavosti-o-hypotekach/>

35-54 let.⁶⁹ Dlouhodobé úvěry na bydlení klienti splácejí tradičně velmi spolehlivě.⁷⁰ To je výrazný rozdíl oproti krátkodobým úvěrům, s jejichž splácením mají lidé větší problémy. Jedním z důvodů je i to, že lidí, kteří mají krátkodobí úvěr, je více nežli těch, kteří splácejí úvěr dlouhodobý.

Celkově v roce 2015 banky, finanční poradci a hypoteční makléři uzavřeli smlouvu se 105 000 klientů, což je další milník v historii českého hypotečního úvěrování. Poptávka po výhodných hypotékách nekončí a dle předpokladů bude díky rekordně nízkým sazbám pokračovat i v roce 2016.⁷¹

Problémy se splácením hypotéky a úvěrů ze stavebního spoření má 32 436 klientů (4 % lidí a 2 % dlouhodobého dluhu), u krátkodobých úvěrů je to 276 174 klientů (11 % lidí a 9 % krátkodobého dluhu).⁷²

Graf č. 1 – Vývoj průměrné výše hypotečního úvěru⁷³

⁶⁹ Srov. CNCB. Tiskové zprávy: Počet klientů s hypotékou meziročně vzrostl o 9%, celkem si lidé ve 2. čtvrtletí vzali hypotéky za 64,6 mld. Kč [online]. Publikováno 27. 8. 2015 [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.cncb.cz/sqlcache/20150827-tz-brki-nrki-barometr.pdf>

⁷⁰ Srov. CNCB. Tisková zpráva: Počet Čechů s úvěrem koncem loňského roku překročil hranici 3 milionů osob – celkový dluh byl 1,7 bilionu korun [online]. Publikováno 12. 3. 2015, [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.cncb.cz/sqlcache/20150312-tz-barometr.pdf>

⁷¹ Srov. SVACINA, L.: 2015: Rok hypotečních rekordů. 2016: Rok očekávaných změn [online]. In: financni-web.cz. Publikováno: 2. 2. 2016, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.financni-web.cz/clanek/19-2015-rok-hypotecnich-rekordu-2016-rok-ocekavanych-zmen/>

⁷² Srov. MONIOVÁ, E.: Půjčuje si víc lidí, hlavně na bydlení. Dlužíme už 1,5 bilionu [online]. In: iDnes.cz. Publikováno 4. září 2014. [cit. 6. 2. 2016]. Dostupné na WWW: http://ekonomika.idnes.cz/pujcuje-si-vic-lidi-hlavne-na-bydleni-dluzime-uz-1-5-bilionu-p3n-/ekonomika.aspx?c=A140903_145132_ekonomika_nio

⁷³ Srov. SVACINA, L.: 2015: Rok hypotečních rekordů. 2016: Rok očekávaných změn [online]. In: financni-web.cz. Publikováno: 2. 2. 2016, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.financni-web.cz/clanek/19-2015-rok-hypotecnich-rekordu-2016-rok-ocekavanych-zmen/>

2.3.3 Povolené přečerpání účtu (kontokorent)

Povolené přečerpání účtu znamená, že majitel bankovního účtu z něj může čerpat peníze i v okamžiku, kdy na něm nemá žádné finanční prostředky. Kontokorent je druhem úvěru, který klientovi velmi pravděpodobně nabídne sama banka při sjednávání běžného účtu., případně si o něj může zažádat klient sám. Zřízení a vedení kontokorentu je většinou zdarma, avšak to neznamená, že samotná možnost „jít do mínusu“ je také zdarma. Banky většinou náklady promítnou do roční úrokové sazby, které se pohybuje mezi 10 – 25 procenty.⁷⁴

Podle České spořitelny je kontokorent charakterizován jako stálá finanční rezerva na účtu. Podobně jako ostatní banky uvádí možnost přečerpat účet jako „pohodovou rezervu“, výhodnou možnost jak se neomezovat, když chybí peníze na účtu či vzniknou nenadálé výdaje. Výše přečerpání se pohybuje od tisíce korun až do sta tisíců v závislosti na konkrétní bance. Tato možnost je velmi lákavá pro všechny, kteří mají malý rozdíl mezi měsíčními příjmy a výdaji. Banky vychází svým klientům všemožně vstříc, a tak je běžná možnost odložit splátky (nepravidelné splátky), upravovat výše přečerpání podle svých potřeb, není nutné dokládat, na co člověk peníze potřebuje anebo také může čerpané peníze splatit až za rok.⁷⁵

Kontokorentní úvěr je tzv. revolvingový - to znamená, že ve chvíli, kdy je záporný zůstatek vyrovnáný, může klient opět účet přečerpat. Tento záporný zůstatek se automaticky splácí z plateb, které na účet přijdou. Může se tedy stát, že pokud majitel účtu čerpá kontokorent a na účet mu přijde výplata, automaticky se mu rozdíl odečte a tak na účtu nemusí zůstat nic. Což ale v takto nastaveném systému není problém, protože majitel účtu, se opět může zadlužit a přečerpat peníze – dostává se tak do kolotoče, kdy je prakticky neustále v mínusu a nemá dostatek peněz. Rizikem u kontokorentního úvěru je, že když se překročí povolený limit, banka si naúčtuje vysoké penále – až 30 procent z přečerpané částky.⁷⁶

⁷⁴ Srov. JANDA, J.: *Jak žít šťastně na dluh*, s. 61

⁷⁵ Srov. Česká spořitelna: *Kontokorent* [online] [cit. 6. 2, 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.csas.cz/banka/nav/osobni-finance/kontokorent/o-produktu-d00018892>

⁷⁶ Srov. BOUŠOVÁ, K.: *Dárky na dluh: jaká jsou rizika u jednotlivých typů půjček*. [online] In: iDnes.cz, publikovaný 16. 12. 2008 [cit. 6. 2, 2016]. Dostupný na WWW: http://finance.idnes.cz/darky-na-dluh-jaka-jsou-rizika-u-jednotlivych-typu-pujcek-pmf-/uver.aspx?c=A081213_161559_viteze_hla

2.3.4 *Kreditní karty*

Kreditní karty slouží pro bezúčelové čerpání úvěrů. Jejich velkou výhodou, ale zároveň také nevýhodou, je bezúročné období, během kterého si lze půjčit peníze, aniž by dlužník musel platit úrok. Velmi často se stane, že dlužník zapomene na expiraci tohoto bezúročného období. Následné poplatky dosahují velkých částek.⁷⁷

Délka bezúročného období je u každé banky jiná, obvykle se však pohybuje v maximálním rozmezí 45 až 55 dní (nejdelší bezúroční období má CitiBank a Česká spořitelna). Úroky, které následují po vypršení této lhůty, se pohybují od 19 % do 23,99 %. Možná čerpaná částka se pohybuje od desítek do stovek tisíc korun a některé mají stanovenou minimální částku, kterou je třeba uhradit, většinou v procentech z dlužné částky.⁷⁸

Kreditní karty jsou vhodné pro každého, kdo nechce či nemůže vytvářet finanční rezervu a zároveň potřebuje občas řešit zvýšené výdaje spojené s nejrůznějšími událostmi. Podobně jako u kontokorentního úvěru platí, že přečerpané peníze je nutné opět splatit. Kreditní karty jsou určeny především pro platby u obchodníků, z některých jde vybírat i hotovost z bankomatu. Banka posílá měsíční výpis z karty a tak si dlužník může ověřit, kde všude kartu použil. To je výhodné zejména pokud má ke kartě přístup i někdo jiný než samotný dlužník – slouží jako zpětnovazební kontrola výdajů. Na základě vyúčtování je úvěr splácen, a to buď jednorázově či formou pravidelných splátek. Co se týče výhodnosti kreditních karet, dostávají se díky ročnímu procentnímu úroku a RPSN, které se pohybují kolem 20 a více procent do horší pozice nežli spotřebitelské a kontokorentní úvěry.⁷⁹

2.3.5 *Leasing*

Pojem leasing znamená pronájem, respektive nájem hmotných či nehmotných věcí a práv, kdy pronajímatel (osoba, která majetek pronajímá) poskytuje za úplatu právo danou věc používat nájemci (osobě, která získává možnost majetek používat) na dobu pronájmu. Po dobu pronájmu je vlastníkem majetku pronajímatel. Nájemce má pouze právo daný majetek používat.⁸⁰

⁷⁷ Srov. JANDA, J.: *Jak žít šťastně na dluh*, s. 62

⁷⁸ Srov. Kreditky: *Porovnejte si vlastnosti kreditních karet* [online] In: Kreditky.cz [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.kreditky.cz/>

⁷⁹ Srov. JANDA, J.: *Jak žít šťastně na dluh*, s. 63

⁸⁰ Srov. VALOUCH, P.: *Leasing v praxi – praktický průvodce*, s. 9

Rozlišují se dva základní druhy leasingu:

- a) finanční
- b) operativní.

Finanční leasing je takový, kdy po skončení doby pronájmu dochází k odkoupení pronajímané věci nájemcem. Místo pojmu finanční leasing je možné se setkat s pojmem finanční pronájem s následnou koupí najaté věci. Jedná se dlouhodobější záležitost.⁸¹ Finanční leasing se doporučuje při financování vozidel – osobních automobilů, nákladních automobilů, návěsů a přívěsů, tahačů, autobusů, vysokozdvizných vozíků nebo zemědělské techniky či strojního a výrobního zařízení. Leasingové společnosti jsou typické individuálním přístupem ke klientovi.⁸²

Operativním leasingem se obecně rozumí všechny ostatní druhy leasingu, které nejsou leasingem finančním. Po uplynutí doby pronájmu dochází k vrácení pronajatého majetku pronajímateli (vlastníkovi). Bývá obvykle krátkodobější. Také, na rozdíl od finančního leasingu, hradí většinou náklady spojené s údržbou pronajatého majetku pronajímatel.⁸³

Rizikem při pořizování věcí (zejména automobilů) na leasing je to, že při pořízení věci je pronajímaná věc stále v majetku leasingové společnosti (na rozdíl od úvěru, kdy se vlastníkem stává dlužník). Jakmile se leasing doplatí, může v případě finančního leasingu přejít věc do vlastnictví dlužníka. Pokud se však dlužník dostane do potíží se splácením, vezme si leasingová společnost zpět svůj majetek, který mu propůjčila do užívání.

Pojem, který s leasingem souvisí, se nazývá akontace. Jedná se o první navýšenou splátku. Ta je uváděna vždy v procentech z ceny pořizovaného majetku a vypočítává se na základě leasingového koeficientu. Nejčastěji se pohybuje ve výši deseti procent z hodnoty majetku včetně všech poplatků.⁸⁴

2.4 Bankovní a nebankovní instituce

Finanční produkty jsou nabízeny v první řadě bankovními společnostmi, dále nebankovními společnostmi a splátkovými či leasingovými společnostmi. U všech zmíněných typů je samozřejmě možné najít výhody a nevýhody.

⁸¹ Srov. VALOUCH, P.: *Leasing v praxi – praktický průvodce*, s. 9

⁸² Srov. Leasing-cz: *Finanční leasing* [online] [cit. 7. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.leasing-cz.cz/financni-leasing>

⁸³ Srov. VALOUCH, P.: *Leasing v praxi – praktický průvodce*, s. 9

⁸⁴ Srov. JANDA, J.: *Jak žít šťastně na dluh*, s. 76

Bankovní společnosti - mají silnější pozici na finančním trhu, poskytují určitou jistotu u svých produktů.⁸⁵ Podmínky pro jejich získání jsou však přísnější. Jsou zaměřeny na cílovou skupinu z řad bohatších obyvatel – tzv. nerizikovou společnost. Jsou to lidé, kteří mají zaměstnání, splňují důvěryhodnost (tzv. bonita klienta) a je u nich vysoká pravděpodobnost, že budou bez potíží splácet své závazky vůči věřiteli. Ti, kdo mají nízké příjmy a socioekonomický status na ně často nedosáhnou.

Výhody: nízký úrok na jistině dluhu, nízké sankce (smluvní pokuta), většinou není rozhodčí doložka, transparentní podmínky, výše RPSN kolem 20 %.

Nevýhody: nutnost splnění bonity, peníze do ruky dostávají klienti s větší časovou prodlevou.⁸⁶

Nebankovní společnosti - jsou druhou velikou skupinou, která nabízí finanční produkty. Jsou zaměřeny jak na nerizikovou, tak i rizikovou společnost. Orientují se ale spíše na občany s nižšími příjmy a jejich potřeby. Klient, který nezískal úvěr v bance, jej velmi pravděpodobně získá u některé nebankovní společnosti.⁸⁷

Výhody: úrok na jistině je stále nízký (jen o málo vyšší, než u bankovních produktů), peníze dostanou klienti poměrně rychle, výška RPSN se pohybuje kolem 35 %.

Nevýhody: vysoké sankce (vysoké smluvní pokuty), často bývá rozhodčí doložka, netransparentní podmínky.

Třetí skupinou společností, které poskytují úvěry a půjčky jsou dle dluhové metodiky Člověka v tísní tzv. *rychlé půjčky*. Cílovou skupinou těchto půjčovatelů je riziková společnost, tedy lidé nezaměstnaní, kteří často žijí ze sociálních dávek. Na českém trhu je nejznámějším poskytovatelem tohoto typu produktu Provident Financial, s.r.o.

Výzkumná studie, kterou realizovala v roce 2014 Asociace občanských poraden specializujících se na dluhovou problematiku, dospěla k závěrům, že 33 % zadlužených osob mělo dluhy u bank, 36 % u nebankovních společností a 31 % mělo dluhy jiného původu (nevýhodné spotřebitelské smlouvy, prodlení platby nájemného u bytů ve vlastnictví obcí, neplacení poplatků za zdravotní pojištění nebo příspěvků na důchodové pojištění a další).⁸⁸

⁸⁵ Srov. SYROVÁTKOVÁ, Š., MACHALÍČEK, J.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, s. 17

⁸⁶ Srov. HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 49

⁸⁷ Srov. HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 49

⁸⁸ Srov. CHARITA ČR: *Zpráva Caritas Cares Česká republika 2015* [online PDF], s. 3. Dostupné na WWW: <http://www.charita.cz/res/data/019/002222.pdf?seek=1454316679>

Příklad rozdílu volby produktu:

Fiktivní klient si potřebuje půjčit 75 000 Kč se splatností 30 a 25 měsíců. Jednu splátku zaplatí o 60 dní později, než měl. V modelovém příkladu je vidět, jaké podmínky jsou v jednotlivých typech společností, výši sankcí a výši úroku na jistině u všech produktů.

Tabulka č. 1 - Zástupce bankovní spol.

Jistina:	75 000 Kč
Měsíční splátka:	3 046 Kč
Doba splácení:	30 měsíců
Úrok:	15,90 %
RPSN:	22,70 %
Celková výše úvěru:	96 420 Kč
Smluvní pokuta:	20 % z celkového součtu měsíčních splátek = 3.648,- Kč

Tabulka č. 2 - Zástupce nebankovní spol.

Jistina:	75 000 Kč
Měsíční splátka:	5 320 Kč
Doba splácení:	30 měsíců
Úrok:	32,93 %
RPSN:	32,92 %
Celková výše úvěru:	159 600 Kč
Smluvní pokuta:	ve výši tzv. nové jistiny úvěru *

* Výše nové jistiny úvěru znamená souhrn původní jistiny před zesplatněním úvěru – 75.000,- Kč + jistiny v důsledku zesplatnění úvěru – 159.600,- Kč + původní úrok na nesplacené jistině před zesplatněním úvěru + úroky vzniklé po zesplatnění úvěru = více než 235.600,- Kč.⁸⁹

Tabulka č. 3 - Zástupce rychlých peněz

Jistina:	74 000 Kč
Týdenní splátka:	1 508 Kč
Měsíční splátka:	6 302 Kč
Doba splácení:	25 měsíců
Úrok:	19,00 %
RPSN:	49,70 %
Poplatek za hotovostní inkasní službu:	44 030 Kč
Celková výše úvěru:	150 725 Kč
Smluvní pokuta:	0 Kč

Výše smluvní pokuty není zákonem ošetřena, a proto si ji každá společnost určuje sama. Na tomto příkladu je vidět, že nebankovní společnosti vydělávají nejvíce na smluvní pokutě. V dnešní době není největším rizikem pro klienta výše úroku na jistině, ale výše sankcí, do kterých spadá výše tzv. smluvní pokuty.⁹⁰

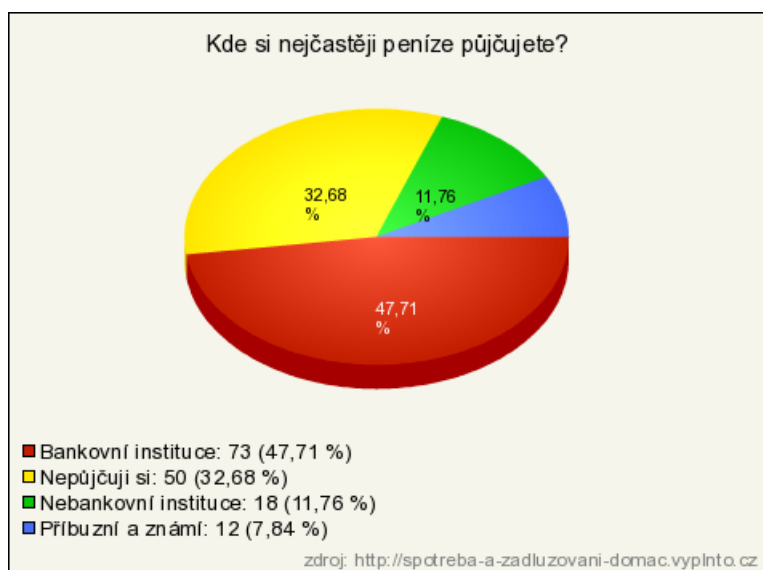
Smluvní pokuta (*viz kap. 1. 2 Dluh*) je dohodnutá peněžní sankce, kterou platí smluvní strana, jež porušila svůj určitý závazek, druhé smluvní straně. Nárok na smluvní pokutu vyplývá ze smlouvy a z příslušného právního předpisu.⁹¹

⁸⁹ HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 50

⁹⁰ Srov. HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 50

⁹¹ Srov. Home Credit: *Slovník pojmů, Smluvní pokuta* [online]. Dostupný na WWW: <https://www.homecredit.cz/klientska-zona/slovník-pojmu/smluvni-pokuta>

Graf č. 2 – Rozložení půjček dle institucí⁹²

2.5 Registry dlužníků

Tyto rejstříky slouží ke sledování historie půjček či úvěrů a způsobu jejich splácení.⁹³ Může se jednat jak o pozitivní, tak o negativní historii. V praxi je využívána spíše funkce negativní historie jakožto varování před riziky spojené s daným dlužníkem. Negativní historie (nesplacené úvěry) je zveřejňována po dobu pěti let. Jejím úkolem je informovat další případné věřitele o rizikovosti dlužníka.⁹⁴

První registry založily banky, aby eliminovaly úvěrová rizika. Začaly mezi sebou vzájemně sdílet data o klientech, aby se snížilo riziko, že neúspěšný žadatel u jedné banky si zažádá u konkurence, která mu úvěr poskytne. V České republice existuje několik registrů:

- *Bankovní registr clientských informací (BRKI)* – byl založen roku 2002 bankami (Českou spořitelnou, ČSOB, GE Money Bank, Komerční bankou a HVB Bank Czech Republic). Každý klient si může zažádat o výpis a zaplatí určitou peněžní částku. Jsou zde uvedeny fyzické osoby, které mají úvěr (i kontokorentní), záporný zůstatek na běžném účtu, kreditní kartu či o úvěr teprve žádají.
- *Nebankovní registr clientských informací (NRKI)* – byl založen roku 2005 jako ekvivalent BRKI, s tím rozdílem, že sdružuje informace o klientech

⁹² SÁRKŮZY, M.: *Spotřeba a zadlužování domácností (výsledky průzkumu)*, 2015. [online]. In: vyplnto.cz. Publikováno: 17. 2. 2015, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné online na <https://spotreba-a-zadluzovani-domac.vyplnto.cz>.

⁹³ Srov. IQ Roma servis: *Čas zkusit to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s.*, [online], s. 39

⁹⁴ Srov. NEŠPŮRKOVÁ, P.: *Zadluženost seniorů jako sociální problém*

nebankovních leasingových a splátkových společností jako jsou ČSOB Leasing, GE Money Auto, ŠkoFIN, Cofidis, Cetelem, Home credit a další

- *SOLUS* – jedná se o registr dlužníků. Jako jediný funguje jakožto tzv. negativní registr. Banky, finanční společnosti a mobilní operátoři si v něm vyměňují a předávají data a informace o dlužnících. Dlužník je do SOLUSu zařazen pravidla po neuhrazení tří po sobě jdoucích splátek. Do společenství SOLUSu patří například Cetelem, CitiBank, Cofidis, Českomoravská stavební spořitelna, E.ON, ESSOX, MAKRO Cash & Carry ČR, Raiffeisenbank, Telefónica O2, T-Mobile a mnohé další společnosti.
- *Centrální registr úvěrů (CRÚ)* - registr úvěrů, protože soustřeďuje informace o úvěrových závazcích fyzických osob podnikatelů a právnických osob. Spravuje ho Českou národní bankou a údaje do něj povinně zasílají všechny v Česku působící banky.⁹⁵

2.6 Zadluženost

„Zadlužení je stav, kdy dlužník hojně využívá k financování cizí zdroje; při nadměrném placení na dluh nemusí být schopen plnit své závazky vůči věřitelům a dostává se do předlužení.“⁹⁶

Zadluženost je potřeba odlišovat od předluženosti. Mezi těmito pojmy je jeden zásadní a velmi důležitý rozdíl – zadluženost je vnímána jako žádoucí ekonomický jev. Zadlužení je považováno za normální, umožňuje si pořídit nové věci, vybavení a pomáhá ekonomice. Na druhou stranu předlužení je negativní patologická forma zadlužení, která vede k ekonomickému zhroucení dlužníka.⁹⁷

Z laického pohledu se však tyto dva pojmy slučují, a pokud někdo hovoří o problematice zadluženosti a jejích negativních dopadech, má na mysli v podstatě předluženost.

Půjčování peněz samo o sobě není problémem. Spíše naopak. Podporuje spotřebu a tím pádem růst ekonomiky. Avšak pokud se dlužníci dostávají do fáze, kdy nejsou schopni

⁹⁵ HOVORKA, J.: *Centrální registr dlužníků: Česká finta, jak napálit zájemce o půjčku*. [online]. In: Měšec.cz. Publikováno 6.8.2010, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné z WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/centralni-registr-dluzniku-cerd-uverove-registry-zkusenosti/>.

⁹⁶ SCHWARZ, J. *Dopady předlužení občanů na hospodářství* [online prezentace]. Dostupné na WWW: <http://slideplayer.cz/slide/2722160/#>

⁹⁷ Srov. CHVÁTAL, D.: *Zadlužení a předlužení není totéž* [online] In: FinExpert.cz, publikováno 12. 10. 2006, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://finexpert.e15.cz/zadluzeni-a-predluzeni-neni-totez>

splácet všechny své závazky, potom se celý komplex půjčování peněz stává rizikovým společenským jevem a ústí v předlužení, které má negativní vliv na společnost.⁹⁸

2.6.1 *Situace českých domácností*

České domácnosti se v posledních letech začaly zadlužovat rychlým tempem. Od konce 90. let docházelo v České republice k nárůstu objemu bankovních i nebankovních úvěrů. Mentalita české populace, jejíž součástí byla averze k dluhům, se začala výrazně měnit. Jistě k tomu přispěla i zvyšující se životní úroveň, růst životního standardu, příklon ke spotřebě a vznik potřeby po vlastním bydlení. Společně tyto faktory přispěly k postupné změně pohledu českých domácností na zadluženost.⁹⁹ Podle Českého statistického úřadu činily koncem roku 1995 bankovní úvěry a pohledávky za české domácnosti 35,5 mld. Kč. Na konci roku 2004 dosahovaly dluhy výše 315,3 mld. Kč.¹⁰⁰ V roce 2011 to bylo již 1,108 bil. Kč a poslední údaje z prosince 2015 udávají celkové zadlužení českých domácností ve výši 1,389 bil. Kč.¹⁰¹ Z těchto údajů je možné vysledovat stálý trend zvyšující se zadluženosti. Od roku 1995 do roku 2015 – tedy za „pouhých“ deset let, vzrostla zadluženost českých domácností o 3 813 %.

V současné situaci zadluženosti českých domácností je možné vyzorovat několik závažných bodů:

- zadlužování obyvatel se neustále zvyšuje, každý rok zhruba o třetinu
- největším rizikem je zadlužování nízkopříjmových skupin obyvatel
- život „na dluh“ je spojen často s nedostatečným (až nulovým) finančním vzděláním dlužníků
- k nevýhodným úvěrům od nebankovních institucí je snadný přístup (zejména pro rizikovou společnost, které by banky úvěr neposkytly)¹⁰²

Jako velmi znepokojivé bych označil výsledky online výzkumu agentury GfK Czech, která se v roce 2013 zaměřila na postoje a chování zákazníka v oblasti půjček ve vzorku

⁹⁸ Srov. IQ Roma servis: *Čas zkusit to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s.* [online], s. 21

⁹⁹ Srov. VOTRUBOVÁ, S.: *Analýza zadluženosti českých domácností*, s. 13

¹⁰⁰ Srov. SYROVÁTKOVÁ, Š., MACHALÍČEK, J.: Dluhová problematika. Informační brožura, s. 8

¹⁰¹ Srov. Kurzycz: CELKOVÉ zadlužení domácností (v mil. Kč) - ekonomika ČNB [online]. Údaje ke dni 31.12.2015 [cit. 7. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.kurzy.cz/cnb/ekonomika/celkove-zadluzeni-domacnosti-v-mil-kc/>

¹⁰² Srov. SCHWARZ, J. *Dopady předlužení občanů na hospodářství* [online prezentace]. Dostupné na WWW: <http://slideplayer.cz/slide/2722160/#>

960 respondentů. Vyplynulo z něj, že necelá polovina lidí má v současnosti nějakou formu půjčky (většinou bankovní), většina lidí si za půjčené peníze pořizuje vybavení do domácnosti či splácí předešlé dluhy a hlavně, že žít v dnešní době na dluh přijde normální 60 % obyvatel.¹⁰³ Z hlediska neustále vzrůstající zadluženosti českých domácností se dá předpokládat, že postoje tohoto vzorku respondentů reprezentují postoje celé společnosti. V tomto posunu vidím velké riziko, zejména z hlediska výchozích bodů a nastavení myšlení společnosti i jednotlivců. Pokud jedinci vyrůstají ve společnosti, kde je zadluženost považována za normální stav, neschopnost splácet se vyřeší dalším úvěrem a postoj, kdy by měl člověk nejdříve šetřit, než si něco pořídí považován za přežitek, jaké chování se od nich může čekat? Vždyť samotný proces socializace jim tyto hodnoty a postoje předává a podsouvá. Pokud neexistuje v sociálním okolí jedince nějaká ochranná instituce (rodina, partner, škola), která uvedeny tyto pokřivené hodnoty na pravou míru, pak bude jedinec vtažen do kolotoče reklam, konzumního stylu života, lží a ekonomických mechanismů, které fungují na principu výhodnosti pro poskytovatele úvěrů a prodejce zboží.

Dříve domácnosti šetřily. V našich podmínkách tuto skutečnost do jisté míry zapříčiňoval a ovlivňoval politický režim. Lidé mysleli na budoucnost, chtěli mít naspořeno pro případ neočekávané události, nebo na stáří. Současní lidé, žijící v konzumní společnosti nemyslí na budoucnost, žijí současností. Společnost je v plánech ohledně budoucnosti či v šetrivém přístupu nepodporuje. Lidé se stali na půjčkách závislí, stejně jako na nakupování a hromadění zbytečných věcí. Velkou příčinou této skutečnosti je reklama – jednak na samotné zboží a služby, jednak na půjčky a úvěry. Lidé snadno podlehnou lákavé iluzi reklamy, že mohou mít vše, co si přejí, v podstatě ihned. V takto nastavené atmosféře společnosti by pak někdo, kdo tuto nabídku odmítne a raději čeká a spoří, byl „sám proti sobě“. Lidé si půjčují na zbytečnosti, které nemusí mít jako je spotřební zboží, dárky nebo dovolená. Mnoho z nich si neuvědomuje výši úroků. Nezajímá je úroková míra, poplatky, ostatní podmínky úvěru ani to, kolik za půjčené peníze celkem uhradí. Rozhodující je pro ně dostupnost požadované částky, rychlost vyřízení a skutečnost, že budou měsíčně splácet na pohled nízkou částku.

¹⁰³ Srov. GFK: *Téměř polovina Čechů má aktuálně půjčku. Život „na dluh“ považuje za normální 60 procent obyvatel* [online]. Publikováno 5.12.2013, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.gfk.com/insights/news/temer-polovina-cechu-ma-aktualne-pujcku-zivot-na-dluh-povazuje-za-normalni-60-procent-obyvatel/>

Před lehkomyšlným čerpáním úvěrů a půjček je potřeba varovat. Nikdy nejsou výhodné pro dlužníka. Obchod musí být výhodný pro věřitele. Pro většinu dlužníků představují dříve či později dluhovou past. Vždy je výhodnější s koupí posečkat, pokud se příslušná částka nenašetří. Ovšem tuto podmínku není vždy reálně splnit, zejména při pořizování nemovitosti či pro nízkorozpočtové jedince a rodiny. Pokud se člověk již rozhodne k pořízení úvěru či půjčky, měl by k tomu přistupovat zodpovědně. To znamená, že budoucí dlužník by měl vzít v úvahu všechny události, kterou mohou v jeho životě nastat a které ovlivní jeho schopnost splácet, jako je ztráta zaměstnání, ztráta partnera a rozpad rodiny či naopak nalezení partnera, svatba, narození dítěte, nemoc a tak dále. Doporučuje se, aby měsíční splátky úvěrů v domácnostech činily maximálně 25 % rodinného rozpočtu. To je však podle mého názoru velmi ideální předpoklad a skutečnost je v mnoha rodinách odlišná.¹⁰⁴

2.6.2 Příčiny zadlužování

Příčin zadlužování je několik. Ač jsou samozřejmě v každém jednotlivém případě dlužníka individuální, přesto lze najít společné příčiny, které vedou ke vzniku dluhů. Nemusí se jednat o žádné patologické chování, ale i o běžnou zapomnětlivost, náhlou příčinu či v případě společného jmění manželů o nedostatečnou otevřenost a informovat ze strany toho, kdo dluhy způsobil. Problematické jsou z mého pohledu ty důvody, které nejsou nutné a jsou pouze jakousi snahou dlužníka dokázat cosi sám sobě, případně svému okolí – půjčky a úvěry na nejnovější model mobilního telefonu či na 14denní dovolenou, kterou bude zbytek roku splácet a v horším případě mu způsobí vážné finanční i jiné potíže.

Janda uvádí několik „dobrých“ příčin zadlužování jako jsou touha po vybavení bytu, novém automobilu či plastické operaci. Tyto úvěry zásadním způsobem nemění životní úroveň a postoj dlužníků. Naproti tomu zážitky z dovolené jsou velmi krátkodobé.¹⁰⁵

Mezi konkrétní příčiny zadluženosti lze zařadit:

- snadnější dostupnost peněžních prostředků od bankovních a nebankovních společností (jejich vstřícnější postoj)
- silná marketingová politika těchto společností (reklamy, nabídky a další)
- stabilnější a relativně nízké úrokové míry

¹⁰⁴ Srov. JÍLEK, J.: Finanční trhy a investování, s. 464 - 465

¹⁰⁵ Srov. JANDA, J. *Jak žít šťastně na dluh*, s. 125

- růst životní úrovně
- změna životního stylu a preferencí - potřeba vlastního bydlení, rostoucí potřeba
- názorové změny obyvatelstva na zadluženost.¹⁰⁶
- absence či nedostatek finanční hotovosti v krizové životní situaci nebo v mimořádné - např. dluh na nájmem, pohřeb, výdaje na děti spojené se začátkem školního roku, odchod do důchodu, ztráta zaměstnání, rozvod, atd.
- nákup spotřebního zboží - často bývá spojeno s udržením či nastolením sociálního statutu (značkové oblečení i vybavení domácnosti, mobilní telefony a elektronika, stravování ve fastfoodech – benevolentní vztah k penězům)¹⁰⁷
- vliv dobře cílené reklamy (nízká odolnost vůči reklamě),
- psychologická závislost na půjčování peněz (obdobná závislost jako v případě gamblerství),
- půjčování si peněz z důvodu závislostí (alkohol, drogy)¹⁰⁸
- nízká či nulová finanční gramotnost – sjednávání půjček bezhlavě a bez rozmyslu, neschopnost spočítat si úrok, neschopnost uvědomit si, jak dlouho se bude úvěr splácet, jaká omezení to přinese. Neexistence porozumění fungování úvěru.
- bydlení
- podnikání
- nezbytné zbytečnosti – nadbytečné vybavení bytu, věci za nepřiměřenou cenu, spotřební elektronika a tak dále. Problémem je třeba nahrazování funkčního televizoru novým jen pro to, že nový model má širokou úhlopříčku a plochou obrazovku.
- půjčka na půjčku – sjednání úvěrů a půjček, ze kterých se uhradí již existující půjčky. Dlužník si jen kupuje čas, který ho oddálí od problémů. Mnohdy volí dlužník pro něho nevýhodnější půjčku než je ta předcházející. Také si většinou sjednává větší obnos peněz, než které by nutně potřeboval na uhrazení dluhů a přebytečné peníze utratí.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Srov. SYROVÁTKOVÁ, Š., MACHALÍČEK, J.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, s. 8

¹⁰⁷ Srov. JANDA, J.: *Jak žít šťastně na dluh*, s. 126 - 127

¹⁰⁸ Srov. PALÍŠKOVÁ, M.: *Jak předejít dluhové pasti?* In: Finanční gramotnost jako prevence předlužení občana Vysoké školy ekonomické v Praze [CD-ROM], s. 4

¹⁰⁹ Srov. JANDA, J.: *Jak žít šťastně na dluh*, s. 126 - 131

V současné době, kdy je nezaměstnanost stále ještě vysoká, řeší mnoho rodin své dluhy dalšími půjčkami. Ve vidině vyřešení své situace se však často dostanou do situace, které je ještě více nepříznivá než předcházející – dluží více peněz a pokud s tím něco neudělají, jejich příjmy zůstávají stejné. Z tohoto stavu může vzniknout ekonomické zhroutení jednotlivce či rodiny. Postupně dochází k nestíhání splácení, nárůstu dlužných částek a dluhy se vymykají kontrole dlužníka. Následně dochází k přeměně, k prohloubení zadluženosti a dlužník spadá do předluženosti.

2.7 Předluženost

Předlužení je charakterizováno jako nesplnění platebních povinností dlužníka a spěje k jeho ekonomické a psychosociální destabilizaci. Jedná se o dlouhodobý proces, který prochází určitým vývojem a ve většině případů směřuje k soukromému bankrotu. O předlužení se jedná tehdy, pokud po odečtení životních nákladů nezbývá dostatečná část měsíčního příjmu na splácení splátek. Navíc s sebou tento jev přináší vedle zjevných ekonomických i sociální a psychické důsledky.¹¹⁰

V předluženosti se na území Evropské unie v roce 2007 podle odborných odhadů nacházelo asi 20 milionů lidí. Předlužení domácností i jednotlivců je vnímáno jako eskalující problém většinou států zejména proto, že právě předlužení častokrát příčinou sociální exkluze rodin, vede k sociálním a zdravotním problémům a může ohrozit základní potřeby dětí.¹¹¹

2.7.1 Příčiny předluženosti

Příčiny předluženosti jsou obdobné jako příčiny zadluženosti. Jelikož však předluženost ohrožuje vyšší měrou sociálně znevýhodněné skupiny obyvatelstva, vystávají s důrazem některé příčiny, jako je:

- nízké ekonomické vzdělání občanů, kteří přeceňují svoje schopnosti splácet a podceňují možné důsledky, které vyplývají z nesplácení závazků
- smluvní dokumenty od institucí poskytující půjčky a úvěry obsahují velmi riziková ustanovení, jejichž dopady si lidé s běžným (tj. nízkým) právním povědomím nedokáží představit. Navíc jsou často psány drobným písmem,

¹¹⁰ Srov. Centrum politických analýz: *Formy pomoci předluženým občanům* *Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit* [online], s. 4. Dostupný na WWW: http://pomocobetemexekuci.websnadno.cz/docs/pomoc_s_dluhy_velka_prirucka.pdf

¹¹¹ Srov. IQ Roma servis: *Čas zkoušet to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s.* [online], s. 21

zprostředkovatel na ně nepoukazuje či k běžné smlouvě přidá samostatný list rozhodčí doložky, o jejíž existenci budoucí dlužník neví.

- nedostatečná schopnost dlužníků připravit se na všechny teoretické možnosti (zejména nečekané události), které mohou snížit jejich schopnost splácet
- malá ochota věřitelských institucí poskytnout své smluvní dokumenty veřejnosti tak, aby si je každý mohl detailně a v klidu prostudovat a připravit se na všechny možné důsledky plynoucí z porušení smluvních podmínek (zejména nesplácení či opoždění se se splátkou)
- existence institucí, které poskytující půjčky a úvěry, jejichž cílem je zmocnit se osobního majetku dlužníka („*loan sharking*“)
- **chybějící finanční vzdělávání** – tento osobní i celospolečenský problém je markantní příčinou předluženosti. Řada rodin si neumí sestavit svůj vlastní rozpočet, měsíční plán hospodaření. V důsledku nedostačující finanční gramotnosti pak si člověk nedokáže spočítat, zda si půjčku může dovolit, a snadno podepíše pro něj velmi nevýhodnou smlouvu, protože se v rozsáhlé problematice nedokáže (a mnohdy ani nechce) orientovat.
- děti – v případě dětí navíc hrozí transgenerační předávání narušených či nevhodných vzorců chování a postojů. U dětí žijící v předlužené rodině vzniká velmi vysoká pravděpodobnost, že si vybudují narušený vztah k penězům
- selhání státu v oblastech, jako je nedostačující vzdělávání, poradenství, právo, které může přispět k selhání instituce rodiny.¹¹²

2.7.2 *Stupně předluženosti*

1. stupeň - neschopnost splácet komerční půjčky, spotřebitelské úvěry a podobné dluhy,
2. stupeň - neschopnost platit za bydlení,
3. stupeň - nedostatek prostředků na jídlo a oblečení.¹¹³

Třetí stupeň je vzácný, ale druhý stupeň je dosti běžný. Zejména terénní sociální pracovníci z vyloučených sociálních lokalit se setkávají s rodinami, které nemají

¹¹² Srov. Centrum politických analýz: *Formy pomoci předluženým občanům* *Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit* [online], s. 4 - 6. Dostupný na WWW:

http://pomocobetemexekuci.websnadno.cz/docs/pomoc_s_dluhy_velka_prirucka.pdf

¹¹³ Srov. VRÁŽELOVÁ, L.: *Předlužení jako fenomén dnešní společnosti*. Bakalářská práce, s. 9

dostačující příjem na zaplacení dostupného bydlení.¹¹⁴ Tento stav velice často spěje k ekonomické a psychosociální destabilizaci. Celková situace se začíná zhoršovat a působí i na okolí dlužníka, tedy na rodinu a blízké.

2.7.3 Dopady předluženosti

Dluhy mohou přinést do života člověka mnoho negativních dopadů. Jsou závislé na osobnosti dlužníka a na tom, jaký k dluhům zaujme postoj, také na jeho sociální opoře (rodině a blízkém okolí), na jeho celkových možnostech, doby trvání dluhů a jejich velikosti i na přístupu věřitelů. Nesplácení dluhů představuje vždy menší či větší komplikaci života dlužníka. Mezi možné dopady patří:

- snížení životního standardu v důsledku splácení dluhů
- ztráta bydlení
- rozpad rodiny (rozpad partnerství, rozvod manželství)
- celkové ovlivnění vztahů
- negativní vliv na psychiku (stres, úzkosti a deprese)
- zdravotní dopady
- snížení pracovní výkonnosti (neschopnost zvládat svěřené pracovní úkoly, horší soustředěnost)
- ztráta zaměstnání (či přeřazení na jinou, hůře placenou práci)
- vznik sociálně patologických jevů jako alkoholismus, hraní a sázky, ve snaze získat finanční prostředky¹¹⁵
- ztráta bydlení
- ztráta majetku (exekuce).¹¹⁶

2.7.4 Návrhy na řešení předluženosti

Předluženost by měla být řešena na dvou úrovních: preventivně, aby se zabránilo vzniku dalšího předlužování a všech negativních dopadů z toho plynoucích; a s ohledem na již existující předlužení.

Řešení již existujícího předlužení:

- a) podpora a rozšíření sociální práce v terénu

¹¹⁴ Srov. IQ Roma servis: *Čas zkoušet to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s.* [online], s. 22

¹¹⁵ VRÁNEK, R.: *Problematika zadluženosti v sociálním kontextu v regionu jižního Plzeňska*. Diplomová práce. Brno, 2011, s. 29 - 31

¹¹⁶ Srov. SYROVÁTKOVÁ, Š., MACHALÍČEK, J.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, s. 62

- b) vytvoření a rozšíření sítě sociálně-právního poradenství
- c) zpřístupnění procesu oddlužení
- d) sociální úvěr¹¹⁷

Preventivní návrhy:

- a. finanční vzdělávání
- b. ucelenější a lépe dostupné informace o nabízených finančních produktech
- c. vytvoření a rozšíření sítě finančního poradenství
- d. regulace reklamy
- e. legislativní změny ve prospěch spotřebitelů při poskytování úvěrů
- f. změna rejstříků dlužníků – pokud dlužník dluh splatí, měla by být jeho pozitivní historie smazána (čistý rejstřík)
- g. důsledné vymáhání práva, potírání lichvy
- h. podněty k seberegulaci a společné regulaci, poskytování úvěrů (kodexy poskytovatelů)
- i. podněty k vytváření úspor
- j. garantované důchody¹¹⁸

2.8 Dluhová past (dluhová spirála)

Dluhová past, nebo také spirála, vzniká v důsledku platební neschopnosti, kdy se dlužník snaží narůstající dluhy řešit opakovanými půjčkami a tak vyřešit svou neschopnost splácet.¹¹⁹

Pokud se dlužník dostane do dluhové pasti, znamená to, že si nadále půjčuje, aby měl na splátky jiných půjček. Tímto způsobem začne velmi záhy objem měsíčních splátek převyšovat dlužníkův příjem a často není možné se z tohoto „kolotoče“ vymanit – minimálně z pohledu dlužníka, který je často v důsledku mnoha negativních dopadů ve špatném psychickém stavu.¹²⁰ Jako další problém se ukazuje fakt, že dlužníci se do dluhové pasti dostávají zejména proto, že si další půjčky sjednávají u nebankovních institucí. Tento krok je logický, protože v případě, že již mají pohledávku, tak jim s největší pravděpodobností bankovní společnosti nepůjčí. A jelikož dlužník peníze

¹¹⁷Srov. IQ Roma servis: *Čas zkusit to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s.* [online], s. 42 - 46

¹¹⁸Srov. IQ Roma servis: *Čas zkusit to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s.* [online], s. 35 - 42

¹¹⁹ Srov. Život bez dluhů: *Co je dluhová past a jak z ní ven?* [online], [cit. 9. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.zivot-bez-dluhu.cz/index.php?art=858>

¹²⁰ Srov. JUPPOVÁ, T.: *Dluhová past - možnosti řešení dluhové problematiky*. Diplomová práce, s. 3 - 4

potřebuje, obrátí se na někoho, kdo mu je poskytne. Čím více se propadá do dluhové pasti, čím více se předlužuje, tím je zoufalejší a hledá pro sebe nevýhodné půjčky a úvěry. Samozřejmě čím jeho dluhy narůstají, tím více ztrácí svou důvěryhodnost a tím více klesá na pomyslném žebříku vhodnosti pro věřitele. Nakonec ani zavedené nebankovní společnosti takovému dlužníku své peněžní prostředky nesvěří, protože není příliš velká šance, že by je dostaly zpět. Proto se na trhu vytvořilo místo pro novodobé lichváře, pro společnosti, které půjčí takřka komukoliv. Úrok a další podmínky takovýchto úvěrů jsou značně nevýhodné a mnohdy likvidační. To si však zoufalý dlužník nepřipustí nebo tomu nevěnuje pozornost. Celou skutečnost odhalí až tehdy, kdy mu od věřitelů začnou přicházet mnohonásobně vyšší částky ke splacení, než byla jistina dluhu. Příčinou toho jsou, jak jsem již uvedl, zejména smluvní pokuty a penále. V této fázi už dlužník nemá mnoho možností, jak se ze své krizové situace vymanit.

2.9 Lichva

„Lichva neboli úžera je obecně závazek nepřiměřený k zisku závazkem získaným. Nejčastějším příkladem jsou půjčky s velkými nebo často naprosto nepřiměřenými úroky, třeba i 100 % za každý den.“¹²¹

Lichva má podle Ottova slovníku naučného slovanské kořeny a pochází z výrazu lichý, tedy nesprávný, nerovný. Lichva jako činnost je označována jazykově za nesprávné a nemravné jednání. Latinský termín *usura* znamenal původně jakýkoliv úrok získávaný za půjčku. Až později vlivem středověkého pohledu na půjčku se pojem *usura* stal synonymem pro lichvu, jak ji známe v dnešním pojetí – tedy půjčování peněz či jiných věcí za přemrštěný úrok.¹²²

Rád bych teď nastínil, alespoň v krátkosti, historický vývoj lichvy. Budu se držet židovsko-křesťanské tradice, která platila pro naši zemi, jelikož zde nemám dostatek prostoru pro popisování celosvětového historického vývoje tohoto pojmu.

Lichva jakožto významný sociálně ekonomický problém začíná být probírána ve středověku, začátkem 13. století, kdy se začíná střetávat ekonomie a náboženství. Zapříčinila to vzrůstající potřeba peněz a nedostatek peněžní hotovosti mezi lidmi.

¹²¹KUDRY, J.: *Lichva jako etický problém v sociálně vyloučených lokalitách* [online]. In: prohuman.cz. Publikováno: 29. 12. 2010, [cit. 1. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://prohuman.cz/socialna-praca/lichva-jako-eticky-problem-v-socialne-vyloucenyh-lokalitach?page=23>

¹²² Srov. KOUDELKA, L.: *Lichva: trestný čin a společenský jev*, s. 6

Peníze v té době půjčovali buď kláštery, nebo židé, u nichž bylo zadluženo velké množství rolníků.¹²³

Církev ve 13. století měla k lichvě velmi negativní postoj a stavěla se velmi důrazně proti ní. Lichvu odsuzuje nejen jako zločin, ale i jako hřích (hřích chamtivosti). Za lichvu se označuje případ, kdy je za vypůjčené peníze pobírán peněžitý úrok. Svatý Anselm označil lichvu za krádež, a toto okrádání považoval Tomáš Akvinský za hřích proti spravedlnosti.¹²⁴

Osoba lichváře je taktéž hodnocena velmi negativně. Lichva jakožto hřích proti přírodě má za následek, že lichvář nebude spasen a schvátí jej peklo. Lichvář byl přirovnáván ke zrádné lišce, loupeživému lvu a zlodějskému a žravému vlku. Nejčastějším symbolickým příměrem lichváře k živočišné říši byl pavouk. Středověká církev rozdělila společnost na tři druhy lidí – ti, kteří se modlí, ti, kteří bojují a ti, kteří pracují. Jakub z Vitry k nim přidal čtvrtý druh – lichváře, které charakterizuje jako ty, kteří nepracují jako lidé a nebudou trestáni s lidmi, nýbrž s démony, neboť množství peněz, které si lichvou vydělali jim poslouží jako množství dřeva, které je odesíláno do pekla k jejich spálení.¹²⁵

Lichvářství ve smyslu úročené půjčky zavrhuje křesťanství i islám jako nemorální způsob, kterým může získat skupina lidí nadvládu nad druhými a který je neslučitelný s vírou. Trochu jinak je tomu u židovství, které lichvu odmítá jako prostředek k získávání majetku, ovšem pouze u souvěrců. Jiný postoj zaujímá, pokud jde o jinověrce¹²⁶ – „*Cizinci můžeš půjčovat na úrok, ale svému bratru na úrok půjčovat nesmíš.*“¹²⁷ nebo také „*Půjčíš mnoha národům, ale ty si nevy půjčíš; ovládneš mnoho národů, ale oni tě neovládou*“¹²⁸.

Během 14. a 15. století se tento radikální pohled na lichvu a lichváře mění a to díky touze zaprvé lichvářů zůstat dobrými křesťany, zadruhé církve spasit i největší hříšníky tím, že budou do života jednotlivců i společnosti zavedeny normy. Celému tomuto procesu přispívalo také rozšiřování vlastnictví a potřeby finanční hotovosti a to nejen ve městech, ale i na vesnicích. Za velkých a bouřlivých debat se pomalu začal měnit pohled na lichváře, přičemž nejvýznamnější změny v myšlení zajistila církev

¹²³ Srov. LE GOFF, J.: *Peníze ve středověku*, s. 73 - 74

¹²⁴ Srov. LE GOFF, J.: *Peníze a život*, s. 11 - 24

¹²⁵ Srov. LE GOFF, J.: *Peníze ve středověku*, s. 75 - 79

¹²⁶ Srov. KARLÍK, L.: *Etika zisku* [online]. In: mujweb.cz. Publikováno: 14. 4. 2002, [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://mujweb.cz/ingvesely/ZISK.HTM>

¹²⁷ Bible pátá kniha Mojžíšova [Deuteronomium], kapitola 23, verš 20

¹²⁸ Bible pátá kniha Mojžíšova [Deuteronomium], kapitola 15, verš 6

a univerzity. Na nižších úrovních se angažovali lichváři a kupci, kteří neustále balancovali mezi myšlenkami na sebeobohacení a nad tím, jak za něj neskončit v pekle. Většinou tuto problematiku řešili dary na charitu, případně také odpuštěním úroků z dluhu. K postupnému ospravedlnění úroků docházelo těžce, velkou roli zde hráli argumenty poskytovatelů peněz, mezi které patřilo, že za dobu, co jsou peníze zapůjčené, přicházejí o peníze či práci, kterou mohli s danými financemi zajistit pro svůj výdělek, kdyby peníze nepůjčili někomu jinému. Také si v té době úrok, který většinou činil 20 %, zdůvodňovali obdobně jako dnes, rizikem ztráty zapůjčených peněz a také různými riziky a náklady spojenými s obchodem a lichvářstvím, které často provozovali putovní obchodníci. Z půjčovatelů, kterými byli často obchodníci, se postupně staly zejména díky rozšířenému účetnictví bankéři, kteří se mezi sebou sdružovali a uzavírali smlouvy. K tomu rozšíření napomohlo také rozšíření obchodu, vznik měst a celkový rozvoj Evropy.¹²⁹ Systém půjčoven peněz se rozšířil v 15. století, kdy získal i podporu církve, neboť první půjčovny spravovaly církevní řády (dominikáni, františkáni). Významnou roli i nadále sehrávali jako půjčovatelé Židé, neboť jim byly zapovězeny mnohé způsoby podnikání, a proto se živili peněžnictvím. S rozvojem kapitalismu a volné soutěže nebyly úroky nijak regulovány. Ve 20. století opět začala vznikat snaha lichvu omezit a to nejen co se výše úroků týče, ale i ohledně podmínek uzavírání smluv.¹³⁰

Lichva ve smyslu trestního zákona České republiky je vymezena v **§ 218**:

„(1) Kdo zneužívá něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčeho rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.“¹³¹

Problematika lichvy je též upravena v novém občanském zákoníku, v § 1796:

„Neplatná je smlouva, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či

¹²⁹ Srov. LE GOFF, J.: *Peníze ve středověku*, s. 80 - 87

¹³⁰ Srov. RYSKOVÁ, S.: *Anatomie lichvy* [online], In: finmag.cz. Publikováno: 10. 9. 2008, [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://finmag.penize.cz/penize/262541-anatomie-lichvy>

¹³¹ ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

*poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru.*¹³²

Problematické nejsou jen neúměrně vysoké úroky, ale také podmínky situace, za kterých byla smlouva uzavřena. Postihuje tak nejen typické případy lichvy, ale také praktiky nepoctivých obchodníků (prodejní akce, tzv. „šmejdi“, kteří se snaží přimět zejména seniory ke koupi zboží za nepřiměřené ceny).

V právní úpravě je zaveden pojem hrubý nepoměr, který je poněkud neurčitý. Je použit záměrně, aby mohl být každý případ posuzován individuálně. Pokud by zákon stanovil pevnou hranici (např. 70 %), lichváři by beztrestně nabízeli smlouvy s úrokem 69 %. Podle Barbory Lekešové může být vodítkem při posuzování výše úroků, která je v požadované situaci požadována bankami – za hrubý nepoměr může být považována alespoň dvojnásobná výše úroků, která je vyžadována za obdobných podmínek bankami.¹³³

Konečné zhodnocení a posouzení jednotlivých případů ovšem bude na soudcích, kteří rozhodnou, zda se o lichvu, resp. o neplatnou smlouvu s hrubým nepoměrem, jedná či nikoliv. Je tedy možné, což je v praxi běžné, že shodný či obdobný případ bude posuzovat každý soudce s odlišným výsledkem.

Maximální procentní výše, odkud se úrok počítá jako lichvářský, není v naší zemi zákonně upravena, takže záleží na pojetí jednotlivých soudců, jak si zákon vyloží a aplikují jej. V únoru 2014, byl projednáván zákon, kdy měla maximální výše úroku být ustanovena na 20%, ale zákon neprošel hlasováním¹³⁴. Nutno podotknout, že aktuální znění zákona umožňuje ohromné úroky především u nebankovních institucí a dávají větší prostor korupci.

Také bych rád zmínil zajímavý výzkum fenoménu lichvy z aktérské perspektivy, který zpracovává pro Agenturu pro sociální začleňování vědecko-výzkumný ústav ACCENDO. Získaná data budou sloužit jako podklad pro novou Strategii boje proti sociálnímu vyloučení na období 2015 - 2020. Problematika lichvy, předlužení a sociálního vyloučení jsou totiž úzce spjaté. Navíc je potřeba rozlišovat v českém prostředí dva typy lichvářů:

¹³² ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník, ze dne 3. 2. 2012,

¹³³ Srov. HÁJKOVÁ, G.: *Občanský zákoník stanovuje, co je lichva. Pomůže to?* [online] In: mesec.cz. Publikováno: 3. 10. 2014, [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/obcansky-zakonik-stanovuje-co-je-lichva-pomuze-to/>

¹³⁴ Srov. SVOBODA, J.: *Kde začíná lichva? Podle novely už od úroku 20 procent* [online]. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/finance/328933-kde-zacina-lichva-podle-novely-uz-od-uroku-20-procent.html>

1. lichva se smlouvou, což jsou nebankovní úvěrové a poradenské společnosti, které často nabízejí půjčky ve vyloučených lokalitách, seniorům a dalším osobám s nižší finanční gramotností
2. lichva bez smlouvy, což jsou lichváři z řad místní komunity (většinou romské národnosti), kteří tuto činnost provozují bez jakékoliv licence a většinou bez smlouvy mezi lichvářem a dlužníkem.¹³⁵

2.10 Exekuce

Exekuce je nucený výkon soudního rozhodnutí v případě, že povinná osoba včas a řádně nesplní povinnost, kterou má stanovenou vykonatelným rozhodnutím.¹³⁶

Exekuce je jedním z možných způsobů, jak se může věřitel domoci svých práv, které mu byly vůči dlužníkovi přiznány.¹³⁷ Nejčastěji se v exekuci jedná o vymození peněžních prostředků z dlužníka, který není ochoten (a často také schopen) svou pohledávku u věřitele zaplatit, přestože mu to bylo uloženo rozhodnutím soudu. Účelem exekuce je zajištění rychlé a účinné ochrany práv věřitele.¹³⁸

Exekuce je posledním, razantním krokem, jak z dlužníka vymoci peníze. Z hlediska fází, kterými závazky dlužníka procházejí, se jedná o poslední fázi, tedy o takovou situaci, kdy nezbývá jiný způsob, jak by mohl věřitel svou pohledávku od dlužníka vymoci.

Fáze, ve kterých se může závazek nacházet, jsou následující:

- *prodlení* – znamená, že dlužník včas a řádně neplní svůj závazek. Věřitel požaduje dle smlouvy stanovené úroky z prodlení, které se připočítávají k jistině částky, přičemž nemá povinnost dlužníka informovat o tom, že se nachází v prodlení. Zodpovědný přístup ze strany dlužníka je, že v případě, že dosud řádně splácel a nastala nepříznivá situace, ve které nebude moci dluh splácet, kontaktuje věřitele, informuje ho o své nepříznivé životní situaci a společně najdou přijatelné řešení pro obě strany.

¹³⁵ Srov. ACCENDO: Výzkum nových forem lichvy a zadlužení [online]. Dostupné na WWW: <http://accendo.cz/vyzkum-novych-forem-lichvy-a-zadluzeni/>

¹³⁶ MÍŠKOVÁ, M.: *Druhy a způsoby provádění exekuce, výkonu rozhodnutí, pravomoc exekutorů, vykonavatelů*, s. 15

¹³⁷ Srov. MACHALÍČEK, J.; SYROVÁTKOVÁ, Š.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, s. 39

¹³⁸ Srov. VOTRUBOVÁ, S.: *Analýza zadluženosti českých domácností*. Diplomová práce, s. 41

- *upomínka* (první až třetí) – v případě, že je dlužník delší dobu v prodlení, nesplácí své závazky a nekomunikuje s věřitelem, zpravidla mu bývá zaslána upomínka. Věřitel takto upozorňuje dlužníka, že nezaplatil včas. V tuto chvíli je nutné začít s věřitelem komunikovat a pokusit se dojednat způsob splacení dluhu, nejčastěji pomocí splátkového kalendáře. V této fázi totiž existuje možnost vyřešit dluh mimosoudně a zamezit nárůstu dlužné částky o náklady spojené se soudním řízením.¹³⁹
- *poslední výzva (předžalobní upomínka)* – jedná se o poslední šanci, kdy dlužník může splnit závazek vůči věřiteli bez soudního řízení. Podstatnou součástí a náležitostí předžalobní upomínky je upozornění na hrozící soudní vymáhání žádaného plnění v případě neuposlechnutí výzvy k úhradě dluhu.¹⁴⁰ Dříve věřitel nemusel dlužníka o existenci dluhu a jeho splatnosti informovat. To se změnilo k 1. 1. 2013, kdy podle § 142a občanského soudního řádu je věřitel povinen zaslat dlužníkovi předžalobní výzvu a to minimálně 7 dní před podáním návrhu na zahájení soudního řízení.¹⁴¹ Tato zákonodárná úprava vznikla především proto, aby se zamezilo podávání žalob pro neuhrazené splatné peněžité dluhy bez předchozího upozornění dlužníka, jež byly často v bagatelní výši. Vedlejším efektem v případě podávání takových žalob bylo získání nákladů řízení, které nezřídká velmi značně převyšovaly výši samotného vymáhaného dluhu.¹⁴²
- *odstoupení od smlouvy a prohlášení úvěru za splatný* – tímto krokem se závazek stává pro dlužníka splatný v celé jeho výši, ke které se připočítají smluvní pokuty za prodlení. V této fázi může závazek původní věřitel předat (postoupit) inkasní společnosti (tzv. vymahačské firmě). Dlužník se však stále může pokusit o domluvu na splátkovém kalendáři a to buď s původním věřitelem, nebo s inkasní společností.¹⁴³

¹³⁹ Srov. BASLOVÁ, M.; GAŠPAREC, J.; HOLLEROVÁ, L. a kol.: *Metodika finančního poradenství*, s. 19

¹⁴⁰ Srov. FETTER, R. W.: *Ve výzvě k zaplacení dluhu dlužníkovi vždy pohrozte soudem* [online]. In: Měšec.cz, publikováno 2. 12. 2014, [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/ve-vyzve-k-zaplaceni-dluhu-dluznikovi-vzdy-pohrozte-soudem/>

¹⁴¹ SEDLÁČKOVÁ, I.; VINKLÁRKOVÁ, M.: *Jak na to? Aneb dlužníkův průvodce*, s. 11

¹⁴² DOSTÁL, J.: *Výzva k plnění vs. předžalobní výzva dle §142a občanského soudního řádu* [online]. In: epravo.cz. Publikováno: 19. 1. 2015, [cit. 14. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/vyzva-k-plneni-vs-predzalobni-vyzva-dle-142a-obcanskeho-soudniho-radu-96532.html>

¹⁴³ Srov. BASLOVÁ, M.; GAŠPAREC, J.; HOLLEROVÁ, L. a kol.: *Metodika finančního poradenství*, s. 19

- *Inkasní/vymahačská společnost* – tyto firmy buď vymáhají dluhy, které patří věřitelům (věřitel zůstává stejný), nebo je odkupují a následně vymáhají (novým věřitelem je inkasní společnost). V praxi je v této chvíli větší šance na domluvu úpravy splátkového kalendáře.¹⁴⁴ Inkasní firma, zvláště pokud pohledávky od věřitele odkoupila, se snaží všemožnými způsoby dlužníka kontaktovat (telefonicky, písemně, elektronickou korespondencí, osobně) a domluvit se s ním. Vymahačské firmy provádějí důkladnou analýzu každého dlužníka, co se týče jeho majetkových poměrů i sociálního okolí. Často při osobním kontaktu s dlužníkem zainteresují jeho okolí – zaměstnání, rodinu, známé, obchodní partnery a tak dále. Toto pátrání kazí pověst dlužníka a většinou vede k zaplacení pohledávky, kterou vůči inkasní společnosti má.¹⁴⁵
- *soudní nebo rozhodčí řízení* – pokud věřitel stále svou pohledávku nevymohl, následuje fáze soudního nebo rozhodčího řízení podle toho, na koho se věřitel obrátí.
 - a. *soudní řízení* – po splatnosti úvěru podá věřitel (sám, nebo prostřednictvím advokáta) k soudu žalobu o zaplacení či návrh na vydání platebního rozkazu (elektronický platební rozkaz). Okresní soud příslušný podle bydliště dlužníka rozhoduje o oprávněnosti pohledávky. V praxi však soud zkoumá pohledávky spíše povrchně, na základě dostatečných a úplných předložených dokumentů. Poté vydává oznámení o žalobě. Dlužník se může proti žalobě odvolat. V mnoha případech soud nenařizuje jednání u soudu a žalovaný (tedy dlužník) nemá možnost být vyslyšen. Pokud je nárok věřitele jasně a řádně sepsán, může soud vydat rovnou platební rozkaz. V něm soud nařídí, jakou částku má dlužník věřiteli zaplatit. Proti platebnímu rozkazu lze podat do 15 dnů písemný odpor a tím se otevírá možnost jednat se soudem a případně domluvit splátkový kalendář. Výši dluhu může dlužník napadnout a soud může neuznat například úroky v plné výši či některé sankce. To je nadějí pro dlužníka, že zaplatí nižší částku. Tento odpor však musí být rozumným způsobem podložený, (např. dluh je již zaplacen, jen nedošlo k připsání platby). Není-li odpor podán, platební rozkaz nabývá právní moc a stává

¹⁴⁴ Srov. SEDLÁČKOVÁ, I.; VINKLÁRKOVÁ, M.: *Jak na to? Aneb dlužníkův průvodce*, s. 12

¹⁴⁵ Srov. Pohledávky – kompletní řešení: *Postup vymáhání* [online]. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.pohledavky-kompletnireсени.cz/postup-vymahanicit>.

se exekucním titulem. K samotnému dluhu a úrokům naúčtuje soud poplatky za soudní řízení a soudní poplatky, které zvyšují částku, jež má dlužník zaplatit.¹⁴⁶

- b. *rozhodčí řízení* - je mimosoudní způsob řešení sporů. Vzniká v případě, že klient při podpisu úvěrové smlouvy podepíše také rozhodčí doložku. Rozhodčí doložka je charakterizována jako zvláštní doložka ve smlouvě (zpravidla na samostatném archu papíru), které zakládá pravomoc rozhodců k rozhodování případných sporů vzniklých z příslušné smlouvy, na místo obecných soudů.¹⁴⁷ Teoreticky se má jednat o rychlou a spravedlivou mimosoudní cestu k vymožení dluhu. V praxi je však rozhodce určován a odměňován věřitelem a tudíž lze o jeho nestrannosti pochybovat. V rozhodčím řízení bývá často uznán i takový nárok věřitele, který by byl u řádného soudu neoprávněný.¹⁴⁸ Rozhodčí doložku může dlužník během rozhodčího řízení napadnout, a to když obdrží návrh na zahájení rozhodčího řízení a výzvu k vyjádření. Pokud se nevyjádří, obdrží dlužník rozhodčí nález. Ten má stejné účinky jako soudní rozhodnutí a je také exekucním titulem. I v tuto chvíli může dlužník jednat, neboť dnem doručení rozhodčího nálezu běží tříměsíční lhůta, ve které lze nález napadnout. Musí se sepsat žaloba na zrušení rozhodčího nálezu a návrh na odložení jeho vykonatelnosti (aby se zabránilo exekuci) a zaslat oboje ke krajskému soudu (podle sídla věřitele). Pokud je žaloba sepsána dobře, může soud proběhnout bez jednání. Napadením doložky či nálezu lze dosáhnout nejen snížení dluhu, ale soud může povolit úhradu dluhu formou splátkového kalendáře a dlužník ušetří náklady na exekuci.¹⁴⁹
- *rozhodnutí, nález* – v případě soudního řízení vzniká soudní rozhodnutí (platební rozkaz nebo vyrozumění o žalobě). Výsledkem rozhodčího řízení je rozhodčí nález, který je soudně vykonatelný.

¹⁴⁶ HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 12 - 13

¹⁴⁷ Srov. Business.center: *Slovník pojmů. Rozhodčí doložka* [online]. Dostupný z WWW: <http://business.center.cz/business/pojmy/p2460-rozhodci-dolozka.aspx>

¹⁴⁸ Srov. HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 14

¹⁴⁹ Srov. HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 14 - 15

- *exekuce* – exekuce může být provedena pouze na základě exekučního titulu. Exekuční titul je listina, na jejímž základě lze podat návrh na nařízení exekuce okresnímu soudu příslušnému podle místa bydliště nebo sídla dlužníka. Exekučním titulem může být rozhodnutí soudu nebo rozhodčí nález, exekutorský zápis nebo notářský zápis, rozhodnutí orgánu státní správy a územní samosprávy, rozhodnutí a výkaz nedoplatků na nemocenském pojištění, příp. na sociálním zabezpečení.¹⁵⁰

Exekuci lze nařídit pouze na základě exekučního titulu. Vymezuje povinnost peněžitého nebo nepeněžitého plnění a je nezbytným pokladem pro zahájení exekučního řízení.¹⁵¹ Podle ustanovení § 40, zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) je exekučním titulem:

- *vykonatelné rozhodnutí soudu nebo exekutora*, pokud přiznává právo, zavazuje k povinnosti nebo postihuje majetek (nejčastěji platební rozkaz, elektronický platební rozkaz, rozsudek, předběžné opatření)
- *vykonatelné rozhodnutí soudu a jiného orgánu činného v trestním řízení*, pokud přiznává právo nebo postihuje majetek (rozsudek, trestní příkaz)
- vykonatelný rozhodčí nález
- notářský zápis se svolením k vykonatelnosti
- vykonatelné rozhodnutí orgánu veřejné moci (platební výměr, výkaz nedoplatků na dani, nemocenském pojištění a sociálním zabezpečení).¹⁵²

2.10.1 Způsoby provedení exekuce

Jak jsem již uvedl výše, exekuce je výkon rozhodnutí, které je prováděno na základě exekučního titulu a může probíhat několika způsoby, které jsou uvedeny v § 59 exekučního řádu (zákon č. 120/2001 Sb.)

(1) Exekuci ukládající zaplacení peněžité částky lze provést:

- a) srážkami ze mzdy a jiných příjmů,*
- b) příkázáním pohledávky,*
- c) prodejem movitých věcí a nemovitých věcí,*

¹⁵⁰ Srov. SYROVÁTKOVÁ, Š., MACHALÍČEK, J.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, s. 39

¹⁵¹ Srov. LASÁKOVÁ, D.: *Exekuční titul* [online]. In: Lasakova.cz. Publikováno: 23. 2. 2013, [cit. 7. 3. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.lasakova.cz/advokatni-kancelar-zajimavosti/exekucni-titul/>

¹⁵² Srov. ČESKO. Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)

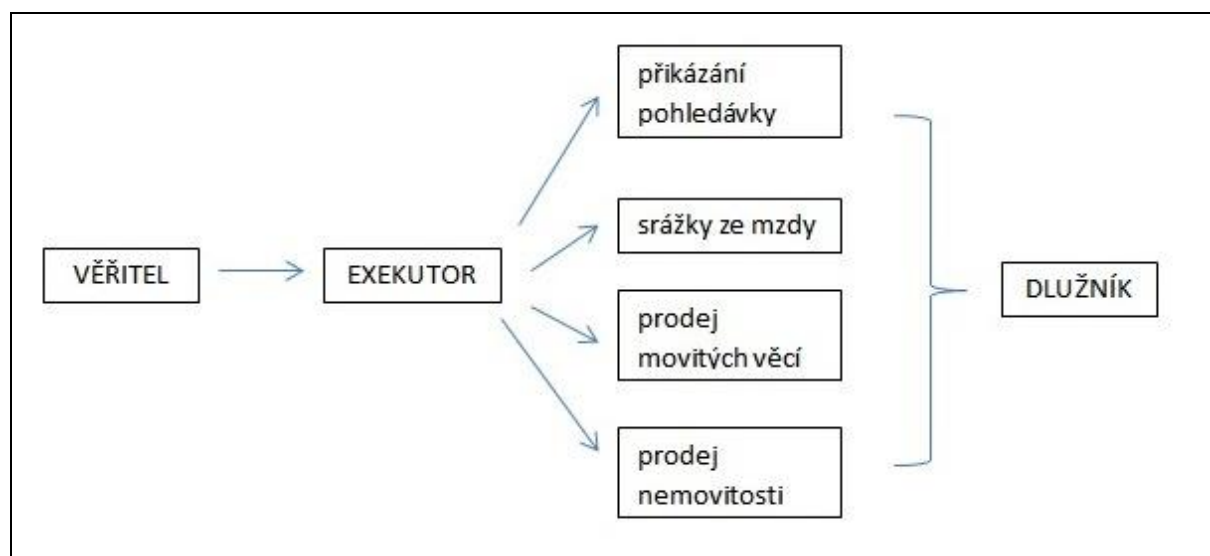
- d) postižením závodu,
- e) zřízením exekutorského zástavního práva na nemovitých věcech,
- f) správou nemovité věci,
- g) pozastavením řídičského oprávnění.

(2) Způsob exekuce ukládající jinou povinnost než zaplacení peněžité částky se řídí povahou uložené povinnosti. Takovou exekuci lze provést

- a) vyklizením,
- b) odebráním věci,
- c) rozdělením společné věci,
- d) provedením prací a výkonů.

(3) Exekuci prodejem zástavy lze pro zajištěnou pohledávku provést prodejem zastavených movitých věcí a nemovitých věcí.¹⁵³

Schéma č. 1 – Schéma provedení exekuce¹⁵⁴

2.10.2 Problematické oblasti exekuce

Soupis majetku

Postoupí-li exekuce do stádia, kdy je nutné k uhrazení pohledávky prodat movité věci či nemovitosti dlužníka, pořizují soudní vykonavatelé soupis majetku, který má být

¹⁵³ Zákon č. 120/2001 Sb., Exekuční řád ze dne 28. 2. 2001 [online]. In: Zákonyodcentrum.cz. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://zakony.centrum.cz/exekucni-rad/cast-1-hlava-4>

¹⁵⁴ Srov. COFET: *Slabikář finanční gramotnosti*, s. 373

v následné dražbě prodán. Vykonavatel sepisuje do seznamu konkrétní movité věci, označuje je exekuční nálepkou a přiřazuje jim náležité evidenční údaje. Takto označené věci nemusí zabavit, může je nechat na místě.¹⁵⁵ V tuto chvíli obvykle nabídne dlužníkovi možnost uhradit pohledávku, aniž by muselo dojít k dražbě věci.

Problematiku ohledně soupisu majetku lze vyjádřit otázkou – co všechno může exekutor zanést do soupisu majetku (neboli „zabavit“)? Je známo mnoho případů, kdy dlužník nebo vlastník movité věci podával návrh na vyškrtnutí věci ze soupisu. V praxi mohou nastat dvě situace – buď vykonavatel zanesse do soupisu věc, které nepodléhá výkonu rozhodnutí, nebo věc, která není ve vlastnictví dlužníka. V prvním případě podá dlužník návrh na vyškrtnutí věci ze soupisu do 30 dnů od jeho pořízení a čeká na vyjádření exekutorské komory. V případě, že došlo k soupisu věci, které dlužník nevlastní, je pak na vlastníkově daných věcí, aby podal taktéž návrh na vyškrtnutí věci ze soupisu, ke kterému doloží doklady o vlastnictví. Jestliže soudní exekutor podanému návrhu nevyhoví, je možné podat žalobu na vyloučení věci ze soupisu (tzv. excindační žaloba) u exekučního soudu.¹⁵⁶

Věci nepodléhající výkonu rozhodnutí jsou věci, které dlužník nezbytně potřebuje k uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo k plnění svých pracovních úkolů a těch věcí, jejichž prodej by byl v rozporu s dobrými mravy. Jejich výčet je uveden v § 322 zákona č. 99/1963 Sb. občanského soudního řádu. Jsou to:

- a) běžné oděvní součásti, včetně prádla a obuvi,
- b) obvyklé vybavení domácnosti, zejména lůžko, stůl, židle, kuchyňská linka, kuchyňské nářadí a nádobí, lednička, sporák, vařič, pračka, vytápěcí těleso, palivo, příkrývka a ložní prádlo, pokud hodnota takové věci zjevně nepřesahuje cenu obvyklého vybavení domácnosti,
- c) studijní a náboženská literatura, školní potřeby a dětské hračky,
- d) snubní prsten, písemnosti osobní povahy, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkající se povinného nebo členů jeho rodiny a nosiče dat těchto záznamů, pokud nelze takové záznamy přenést na jiný nosič dat, a jiné předměty podobné povahy,

¹⁵⁵ Srov. Exekutorská komora České republiky: 32. *Soupis movitého majetku* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/867-32-soupis-moviteho-majetku?w=>

¹⁵⁶ Srov. Exekutorská komora České republiky: 36. *Návrh na vyškrtnutí věci ze soupisu a vylučovací žaloba* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/870-36-navrh-na-vyskrtnuti-veci-ze-soupisu-a-vylucovaci-zaloba?w=>

- e) zdravotnické potřeby a jiné věci, které povinný nebo člen jeho domácnosti potřebuje vzhledem ke své nemoci nebo tělesné vadě,
- f) hotové peníze do částky odpovídající dvojnásobku životního minima jednotlivce podle zvláštního právního předpisu (nezabavitelná částka na osobu povinného je pro rok 2016 stanovena ve výši 6 179 Kč)¹⁵⁷
- g) zvířata, u nichž hospodářský efekt není hlavním účelem chovu a která slouží člověku jako jeho společník.¹⁵⁸

Občanský soudní řád prošel v roce 2015 novelizací, která se konkrétně odráží v bodu b), kde je přesněji vymezeno běžné vybavení domácnosti. V praxi totiž docházelo k mnoha dohadům a sporům, neboť přesně určit, co spadá do „obvyklého“ vybavení domácnosti nelze nijak snadno a záleží na soudním vykonavateli, které věci do soupisu zahrne. Toto právní vymezení alespoň do určité míry dlužníka chrání. Podle mého názoru ovšem stále zůstává problematické vyjádření o ceně obvyklého vybavení domácnosti. Kdo tuto obvyklou cenu stanovuje? Opět zde závisí na posouzení vykonavatele, zda movitou věc na soupis zahrne či nikoliv. Dále bych se rád vyjádřil k hračkám, snubním prstenům, písemnostem osobní povahy, fotografií atd. Tyto věci vykonavatelé zabavit nemohou, avšak v praxi často vyhrožují jejich zabavením a tím vytvářejí nátlak na dlužníka, aby dluh splatil, nejčastěji tím, že má oslovit své příbuzné a známé, aby mu peněžní prostředky půjčili.¹⁵⁹

Společné jmění manželů

Exekuce se málokdy týká samotného jedince. Ve většině případů postihuje i jeho rodinu. Pokud závazek vznikl za dobu trvání manželství (a podle novelizace OZ i před vznikem manželství), vztahuje se exekuce i na majetek, který patří do společného jmění manželů.¹⁶⁰ Společné jmění manželů (dále jen SJM) se tak stává další problematickou a často velmi nepříjemnou oblastí. Vzniká uzavřením manželství a zaniká se s jeho zánikem. Právně je upraveno v § 143 Občanského zákoníku, který v odstavci 1 vymezuje, že SJM tvoří majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma

¹⁵⁷ Výplata.cz: *Postup při provádění srážek ze mzdy a jejich rozsah* [online]. Aktualizováno: 6. 2. 2016. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupný na WWW:

<http://www.vyplata.cz/vyplatamzdy/postuppriprovadenisrazekzemzdyajejichrozsah.php>

¹⁵⁸ ČESKO. Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

¹⁵⁹ Srov. FETTER, R. W.: Jaké věci vám exekutor nesmí zabavit? [online]. In: mesec.cz. Publikováno: 9. 7. 2015, [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/jake-veci-vam-exekutor-nesmi-zabavit/>

¹⁶⁰ Srov. COFET: *Slabikář finanční gramotnosti*, s. 379

společně za trvání manželství a také závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství.¹⁶¹ V praxi docházelo k exekuci na veškerý majetek v SJM i tehdy, pokud vymáhaný dluh vznikl jen jednomu z manželů za trvání nebo dokonce ještě před uzavřením manželství. Stávalo se, že manžel povinného často o dlužích svého partnera vůbec nevěděl, přesto byla exekuce provedena, mnohdy na jeho majetek či jeho mzdu a to i v případě, že spolu manželé nežili či byli rozvedení – dluh vznikl za dobu trvání manželství, bylo tedy možné postihnout SJM.

V červenci 2015 došlo k novelizaci exekučního řízení, která upravuje možnosti exekutora postihnout majetek patřící do SJM a to směrem k větší ochraně manžela povinného. Co se týče výkonu rozhodnutí exekuce příkázáním pohledávky z účtu manžela povinného („exekuce na mzdu manžela povinného“), je i nadále povolena v případech, kdy jde o vydobytí dluhu, který patří do SJM. Proto lze určitě doporučit, aby si manželé zřídili účet, na kterém budou peněžní prostředky spadající do SJM a účet s prostředky nespádající do SJM (např. výživné nebo to, co jeden z manželů nabyl darem či děděním).¹⁶² Do SJM a tedy i postižitelnosti majetku spadají po novelizaci i dluhy, které vznikly jednomu z manželů před uzavřením manželství, což dřívější právní úprava nepřipouštěla.

Rozsah společného jmění manželů lze změnit a to buď rozšířit nebo zúžit na základě smlouvy mezi manžely ve formě notářského zápisu nebo rozhodnutím soudu. Manželé mohou určit, který majetek patří do SJM a který do výlučného vlastnictví jednoho z manželů – do SJM však vždy musí patřit obvyklé vybavení domácnosti.¹⁶³ Exekutor (resp. vykonavatel) má povinnost zjišťovat v Seznamu listin o manželském majetkovém režimu, zda je či není manželský majetkový režim smluvně pozměněn (zejména zúžen).¹⁶⁴

V praxi však dochází k tomu, že exekutor vydá exekuční příkaz, do kterého automaticky zahrne také majetek manžela povinného. Ten se posléze musí domáhat vyloučení svého neoprávněně zahrnutého majetku ze soupisu (podáním excindační žaloby). Manželovi

¹⁶¹ Srov. Zákon č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník

¹⁶² Srov. SCHWARZ, V.: *Výkon rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu manžela povinného* [online]. Dostupné na WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/vykon-rozhodnuti-prikazanim-pohledavky-z-uctu-manzela-povinneho-99736.html>

¹⁶³ Srov. Peníze.cz: *Jak funguje společné jmění manželů* [online]. In: peníze.cz. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/16659-jak-funguje-spolecne-jmeni-manzelu>

¹⁶⁴ KWACZEK, R.: *Exekuce ve vztahu ke společnému jmění manželů aneb Ochrana majetku manžela povinného v novém* [online] In: hajduk.cz. Publikováno: 10. 8. 2015, [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.hajduk.cz/exekuce-ve-vztahu-ke-spolecnemu-jmeni-manzelu-aneb-ochrana-majetku-manzela-povinneho-v-novem/>

povinného tato komplikace může způsobit velké problémy, kdy se např. několik týdnů nedostane ke svému majetku.¹⁶⁵

chování vykonavatelů exekuce

Exekutor je státem jmenovaný úředník, který vymáhá pohledávky, velmi často prostřednictvím exekuce majetku dlužníka. Vychází při exekuci z předpokladu, že věci, které dlužník ovládá, také vlastní a proto může zabavit i věci, které jsou v bytě dlužníka, ale ve skutečnosti mu nepatří.¹⁶⁶

Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit tvrzení mnoha lidí o neprofesionálním, až nehorázném chování některých vykonavatelů exekuce. Dodržování zákonných postupů nebo respektování lidské důstojnosti je u některých marné hledat. Psychický nátlak, který na dlužníky vyvíjejí, aby získali peníze za vymáhané pohledávky, je opravdu nemalý. Není divu, že dlužníci podávají stížnosti na jejich chování. V porovnání s ostatními chodí nejvíce stížností na exekutorský úřad JUDr. Vrány. Většina z nich však podle Ministerstva spravedlnosti není oprávněná. A pokud je pochybení uznáno, udělí Exekutorská komora výtku.¹⁶⁷ Což vzhledem k dopadům, které jsou v mnoha případech zdravotní či psychické, dlužníkům příliš nepomůže.

Nebudu dále rozepisovat jednotlivé případy neetického a nezákonného chování jednotlivých vykonavatelů. Stačí, aby zájemce o tuto problematiku zadat příslušná hesla v internetovém vyhledávači nebo pozorně sledoval televizní či rádiové vysílání. Extrémních případů nehorázného chování vykonavatelů při mobiliárních exekucích je zdokumentováno několik.

nárůst exekucí na důchodech a dávkách nemocenského pojištění

Exekuční srážky také hojně postihly důchody, dávky nemocenského pojištění i peněžitou pomoc v mateřství. Česká správa sociálního zabezpečení evidovala na konci roku 2015 téměř 80 tisíc exekucí včetně insolvencí na vyplácené důchody, což

¹⁶⁵ Petrušová, M.: 97622. *Společné jmění manželů po novele exekučního řádu a občanského soudního řádu schválené poslaneckou sněmovnou PČR dne 1.4.2015* [online]. In: epravo.cz. Publikováno: 22. 4. 2015, [cit. 3. 3. 2015]. Dostupné na WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/spolecne-jmeni-manzelu-po-novele-exekucniho-radu-a-obcanskeho-soudniho-radu-schvalene-poslaneckou-snemovnou-pcr-dne-142015-97622.html>

¹⁶⁶ Peníze.cz: Exekuce [online]. In: peníze.cz. Dostupný na WWW: <http://www.penize.cz/exekuce>

¹⁶⁷ Srov. DLOUHÁ, P.: *Prezident Exekutorské komory: Úřad exekutora Vrány v Přerově bedlivě sledujeme* [online]. In: peníze.cz. Publikováno: 17. 6. 2014, [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/exekuce/287141-prezident-exekutorske-komory-urad-exekutora-vrany-v-prerove-bedlive-sledujeme>

představuje meziroční nárůst o 6,21 % (v roce 2014 byl počet vyplácených důchodů s exekuční srážkou přes 75 tisíc). Z toho je 44 tisíc případů, kdy srážky nemohou být kvůli nízké výši důchodu prováděny, což ovšem neznamená, že dluh zanikl – trvá, dokud jej dlužník (povinný) neuhradí. Důvodem tohoto nárůstu mimo jiné je i to, že lidé již s exekucemi do důchodu vstupují. Místo zaměstnavatele platí exekuční srážky ČSSZ. Za rok 2015 provedla ČSSZ více než 130 tisíc srážek z dávek nemocenského pojištění, což je výrazný nárůst oproti roku 2014, kdy jich bylo téměř 89 tisíc. Důvody pro nařízení exekuce jsou různé – od nákupu dovolené, neplacení výživného či nesplacení půjček po nezaplacení pokuty dopravnímu podniku nebo městské policii, nehrazené poplatky za svoz odpadu či penále na zdravotním pojištění.¹⁶⁸

2.11 Ohrožené skupiny lidí

Každý občan se může poměrně snadno dostat do zadlužení či předlužení. Ostatně finanční instituce uzpůsobují své produkty tak, aby oslovily co nejširší okruh občanů, a ti jsou doslova zavaleni nabídkami finančního trhu, přičemž jedna vypadá výhodněji než druhá a instituce se předhánějí v poskytnutí „nejvýhodnější“ půjčky či úvěru.¹⁶⁹ Jak jsem již uvedl, předlužení je charakterizováno jako negativní patologická forma zadlužení, která je spojována s chudobou a se sociální exkluzí. Tyto závažné problémy má snahu řešit jak Česká republika, tak i Evropská unie, která vyhodnocuje míru chudoby a sociálního vyloučení pomocí souhrnného indikátoru „Míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením“. Jeho hodnota je v ČR dlouhodobě nejnižší v rámci zemí EU 28. Podíl osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením v České republice činil v roce 2012 15,4 % (průměr EU byl 24,8 %), což v absolutním vyjádření odpovídá celkovému počtu 1 580 tis. osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením.¹⁷⁰

Přestože se do předlužení může dostat kdokoli, existují skupiny lidí, které jsou jím ohroženy více než jiné. Tyto skupiny bývají současně ohroženy také sociálním vyloučením, které jde ruku v ruce s předlužením. Patří sem zejména:

¹⁶⁸ Srov. Tisková zpráva: *Vzrostl počet důchodů s exekuční srážkou. Rostou i exekuce z nemocenských dávek* [online]. In: parlamentnilisty.cz. Publikováno: 13. 2. 2016, [cit. 1. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/Vzrostl-pocet-duchodu-s-exekucni-srazkou-Rostou-i-exekuce-z-nemocenskych-davek-421731>

¹⁶⁹ Srov. MPSV: *Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení Česká republika* [online]. In: MPSV.cz. Publikováno: 21. 10. 2009, [cit. 1. 3. 2016], s. 8. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7456/Narodni_program_ER_2010.pdf

¹⁷⁰ Srov. MPSV: *Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020*, s. 7

- osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách
- rodiče samoživitelé
- početné rodiny, rodiny s jedním příjmem
- nezaměstnaní (především dlouhodobě nezaměstnaní)
- mladí lidé
- starší osoby (senioři)
- osoby se zdravotním postižením
- vězni, resp. osoby po návratu z výkonu trestu
- mladí lidé po ukončení ústavní nebo ochranné výchovy a náhradní rodinné péče
- cizinci.¹⁷¹
- osoby s nízkou kvalifikací
- osoby s různými druhy závislostí
- osoby, pro které se stal život „na sociálních dávkách“ běžným životním stylem
- osoby, které žijí ve znevýhodněných oblastech s vysokou nezaměstnaností
- děti, které žijí v ohrožených rodinách – chudých, nefunkčních, mnohopočetných,
- s nezaměstnanými rodiči, a v rodinách, kde dochází k násilí.¹⁷²

Předlužení je největší pastí vedoucí k přetrvávající chudobě. Počet insolvenčních návrhů podaných jednotlivci dosáhl doposud neslýchané úrovně (z 1 936 v roce 2008 na 31 577 v roce 2014). Navíc do těchto údajů nejsou zahrnuti lidé, kteří si z nějakého důvodu podat návrh na oddlužení nemohou, neboť jeho podmínky jsou často komplikované a odrazující (podrobněji viz. insolvence).¹⁷³

Jako další problém vedle předlužení (který ovšem k samotné předluženosti a následné hrozbě sociálního vyloučení může vést) je podle Charity České republiky chudoba pracujících. Výše pracovního výdělku nedokáže u mnohých lidí pokrýt základní potřeba, jako je například ubytování. Trh práce neposkytuje dostatek kvalitních pracovních příležitostí, což dokládá i trend alternativních pracovních úvazků. Běžné jsou finančně podhodnocené pracovní pozice, běžně se porušuje zákoník práce ve smyslu neplacené práce přes čas. Nízké mzdy nutí zaměstnavatele držet tlak

¹⁷¹ Srov. MPSV: *Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení Česká republika* [online]. In: MPSV.cz. Publikováno: 21. 10. 2009, [cit. 1. 3. 2016], s. 8. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7456/Narodni_program_ER_2010.pdf

¹⁷² Srov. VYBÍRAL, V. a kol.: *Slabikář finanční gramotnosti.*, s. 52

¹⁷³ Srov. CHARITA ČR: *Zpráva Caritas Cares Česká republika 2015* [online PDF], s. 3. Dostupné na WWW: <http://www.charita.cz/res/data/019/002222.pdf?seek=1454316679>

konkurence, která hrozí nastoupit na jejich místo v případě zvyšování výrobních nákladů.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Srov. CHARITA ČR: *Zpráva Caritas Cares Česká republika 2015* [online PDF], s. 6. Dostupné na WWW: <http://www.charita.cz/res/data/019/002222.pdf?seek=1454316679>

3. ŘEŠENÍ DLUHOVÉ SITUACE

Zadluženost a předluženost obyvatel se v naší republice stává čím dál výraznějším problémem. Jak jsem uvedl v kapitole

Možnosti řešení dluhové situace jsem rozdělil do čtyř skupin z hlediska zapojení určitého typu organizace do spoluřešení dluhů:

- 1) svépomocí
- 2) pomocí „oddlužovacích agentur“
- 3) prostřednictvím odborného sociálního poradenství
- 4) neřešení situace

Postupně rozeberu jednotlivé možnosti, které dlužník často kombinovaně využívá k tomu, aby své dluhy splatil a z této nepříznivé životní situace se dostal.

3.1 Řešení dluhů svépomocí

Pokud nastane situace, ve které dlužník nemůže splácet v celé výši své závazky, ať už jsou důvody jakékoliv, měl by ji neodkladně řešit. Osobně vidím v tomto rozhodnutí největší kámen úrazu, neboť právě neřešená nemožnost splácet často velmi výrazně zhoršuje celou situaci dlužníka. Je samozřejmé, že některé důvody, které k nemožnosti splácet vedou (např. vážné onemocnění, úmrtí partnera/manžela, ztráta zaměstnání a další), zaměstnají zejména psychiku dlužníka do té míry, že myšlenky na splácení závazku jsou to poslední, oč by se staral. Ale v tom případě by už šlo o problémové dlužníky. Budu se držet situace, kdy chce dlužník své dluhy a problémy, které by z nich následně mohly vzniknout, aktivně řešit. V takovém případě je několik možností:

- *vytvoření rodinného rozpočtu* (snížení výdajů, zvýšení příjmů)

Rodinný rozpočet je plán finančního hospodaření domácnosti.¹⁷⁵ Může mít podobu jednoduché bilance všech příjmů a výdajů rozčleněných do položek, kdy je přehledně vidět, jak rodina hospodaří. Z jejich poměru lze odvodit, v jaké situaci se rodina či jednotlivec nachází. Je také potřeba seřadit položky podle priorit a tak vyčlenit případně takové výdajové položky, které je možné buď omezit či zcela vypustit (např. návštěva kina nebo kadeřníka). V případě vzniku

¹⁷⁵ Srov. HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 35

více dlužných plateb může posloužit jako klíč druh rizik, která hrozí, dostane-li se dlužník do prodlení. Díky tomuto uspořádání může dlužník splácet dluhy podle jejich důležitosti.¹⁷⁶

- *splátkový kalendář*

Jde o dohodu mezi věřitelem a dlužníkem, která upravuje výši splátek původně uvedených ve smlouvě. Podstatné je, že obě strany musí se splátkovým kalendářem souhlasit. Zde bych opět vyzdvihl důležitost komunikace s věřitelem při vzniku jakýkoliv potíží. Splátky je většinou možné po dohodě snížit, pokud to však udělá dlužník sám, nesplácí podle dohodnuté smlouvy a porušuje ji, a proto může věřitel zahájit řízení na vymáhání dlužné pohledávky.

- *půjčka*

Dost častým řešením v praxi je, že si dlužník (nebo např. manžel či manželka) sjedná půjčku, která slouží k zaplacení jiné půjčky (tzv. se vytlouká klín klínem). Zde hrozí velké riziko vzniku dluhové pasti či spirály, kdy se dlužník stále více zadlužuje, neboť si neustále bere další a další půjčky. Dříve či později může nastat situace, kdy mu solidní společnost nepůjčí (kvůli výši dluhům) a tak nezbyde dlužníkovi než si půjčit u jiné společnosti, za méně výhodných podmínek. V kolotoči splátek a upomínek se může dlužník lehce dostat do zoufalé situace, kdy sám vyhledá pochybné poskytovatele peněžní hotovosti, které mohu nazvat „novodobí lichváři“, neboť podmínky za kterých peníze půjčují, jsou pro dlužníka vskutku velmi nevýhodné. Zoufalý člověk, který peníze potřebuje (např. mu hrozí exekuce), však zpravidla na podmínky splácení nehledí, nebo na ně pod tlakem situace rezignuje.¹⁷⁷

- *konsolidace půjček*

Jedná se o sloučení několika půjček nebo úvěrů do jednoho a následné rozložení (případně snížení) splátek do delšího časového období.¹⁷⁸ Konsolidaci provádí větší společnosti, které splatí za dlužníka jeho pohledávky a vytvoří mu jeden nový celkový závazek, který splácí instituci (většinou bance), která mu konsolidaci zařídila. Nejde o snížení dlužné částky, pouze o snížení měsíčních splátek a prodloužení doby splatnosti. V konečném výsledku tedy dlužník zaplatí s velkou pravděpodobností více, avšak může to vyřešit jeho problém

¹⁷⁶ Srov. HRDINKOVÁ, T.; MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, s. 27

¹⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 28

¹⁷⁸ Srov. ABSOLUTIN: *Pojem „Konsolidace úvěrů“* [online]. In: absolutin.cz. Dostupné na WWW: <http://www.absolutin.cz/slovník-pojmu/22-konsolidace-uveru/>

s nemožností splácení vysoké částky složené z několika splátek různým společností.

- *insolvence*

Insolvence znamená neschopnost dlužníka splácet své závazky. Hovoří se též o oddlužení či osobním bankrotu. Celou problematiku postihuje zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Insolvence je možné řešení pro ty, kteří se ocitli v úpadku nebo v hrozícím úpadku. Dle § 3 odst. 1 insolvenčního zákona je dlužník v úpadku, pokud má více věřitelů, peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti a tyto závazky není schopen plnit (je v "platební neschopnosti").¹⁷⁹ Oddlužení je možné pro fyzické osoby (nepodnikatele) a to dvěma formami – buď zpeněžením majetkové podstaty (prodej majetku formou dražby), nebo plněním splátkového kalendáře (5 let splácení splátek strháváním ze mzdy do splacení minimálně 30 % výše dluhu podle dohodnutého splátkového kalendáře. V tomto případě dlužníkovi zůstane na živobytí jen nezabavitelné minimum – jde tedy o poměrně náročnou situaci, která by měla být opravdu krajním řešením).¹⁸⁰

Osobní bankrot je pro mnohé posledním způsobem, jak se vyrovnat s nesplacenými pohledávkami a začít znovu. Více k tomuto tématu viz 3.3.1., neboť většinu návrhů na oddlužení dělají pracovníci v odborném sociálním poradenství.

3.2 „Oddlužovací agentury“

Na neštěstí cizích se dá snadno zbohatnout. Vzhledem ke stále vzrůstajícímu zadlužení českých občanů, se na trhu utvořil prostor, který využívají pro své obohacení oddlužovací agentury. Jednání takových subjektů bych označil za značně problematické zejména z etického hlediska. Je jisté, že některý podnikatel na tomto zcela legálním podnikání bude vidět velký potenciál pro rozvoj bohatství. Na druhé je ovšem lidská stránka, tedy skutečnost, že oddlužovací agentury nepokrytě využívají tíživé finanční a životní situace lidí ke svému obohacení. Na první pohled lákavou nabídku a východisko z tísně rezignování a psychicky unavení lidé rádi sami a dobrovolně

¹⁷⁹ Srov. ČESKO. Zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

¹⁸⁰ Srov. Bezplatná právní poradna: *Postup osobního bankrotu, oddlužení, insolvence podle insolvenčního zákona* [online]. In: bezplatnapravni poradna.cz. Publikováno: 19. 4. 2012, [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.bezplatnapravni poradna.cz/online-zdarma/component/content/article/11790-postup-osobniho-bankrotu-oddluzeni-insolvence-podle-insolvenčního-zakona.html>

podepíší.¹⁸¹ Neustálý kolotoč dluhů, splátek, omezování výdajů a shánění peněz je velmi vysilující a lidé chtějí nalézt řešení – proto přijmou nabídku s vidinou úlevy od svých starostí. Společnosti totiž nabízejí pomocnou ruku, komunikaci s věřiteli a zbavení starostí o závazky, na což dlužníci slyší. Jenže motivem není pomoc či dobrá vůle, ale pouze zisk. Za každý úkon si totiž agentury nechávají zaplatit. Při navázání spolupráce dochází k podpisu mandátní smlouvy, ve které dává dlužník agentuře plnou moc při zastupování s věřiteli. Avšak dlužník zůstává u věřitelů stále dlužníkem a agentury přinejlepším sepiší pár žádostí o splátkový kalendář. Navíc s nimi banky neradi hovoří a celou záležitost projednávají s klientem/dlužníkem osobně. Dokonce dlužníky o nekalých praktikách podobných agentur varují. Z mandátní smlouvy totiž oddlužovací agenturám nevyplývají žádné povinnosti a odpovědnost, zda dlužník má povinností několik – musí platit poplatky, provize, úroky z prodlení, sankce... A místo pomoci se dlužník dostane do horších problémů, které mohou skončit exekucí. Agentury samozřejmě nabízí široké spektrum další produktů jako je pojištění, nebo například sepsání insolvenčního návrhu a jeho doručení příslušnému soudu, za které si účtují i 10.000,- Kč.¹⁸²

Pokud bych se měl zabývat motivy těchto agentur, mohla by tomu být věnována celá kapitola. Na první pohled je jisté, že nejsou čestné ani ku prospěchu těm, kterým mají údajně pomoci. Lze jen spekulovat a kvalitě sepsaného návrhu na oddlužení. Pakliže za každou konzultaci a doplnění klient platí, jeví se možnost připravit kvalitní návrh napoprvé jako ekonomicky nevýhodné. Zastávám názor, že doslova parazitovat na očividném neštěstí druhých je neodpuštělné. Dluhová past přináší obrovské psychické, ekonomické a sociální dopady nejen na dlužníka, ale i na celou jeho rodinu. Samozřejmě nelze paušalizovat a vkládat rovnítko mezi dlužníka a nešťastného nevinného člověka v neřešitelné situaci. Avšak takových, které oddlužovací agentury (či jiné nebankovní společnosti nabízející „pomoc“) zneužijí, je mnoho. Tito lidé následně přicházejí do sítě neziskových a charitativních organizací, které se zabývají dluhovým poradenstvím v ještě horší pozici, než kterou měli před zapojením oddlužovacích agentur. V tom nejhorším případě na celou problematiku rezignují, neboť naděje na

¹⁸¹ Srov. ČESKÁ TELEVIZE: *Oddlužovací agentura aneb jak vydělat na zoufalosti dlužníka* [online]. In: ceskatelevize.cz. Publikováno: 9. 11. 2011, [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1234212-oddruzovaci-agentura-aneb-jak-vydelat-na-zoufalosti-dluznika>

¹⁸² Srov. PORADNA PRO LIDI V TÍSNI: *Pozor na oddlužovací agentury!* [online]. In: charitahk.cz. Publikováno: 26. 8. 2011, [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.charitahk.cz/nase-strediska/poradna-pro-lidi-v-tisni1/aktualne-z-pradny/pozor-na-oddruzovaci-agentury/#!prettyPhoto>

pomoc, která jim pohoršila, jim ubere všechny síly k řešení své situace. Na konci tohoto scénáře bývá nezdárka vznik sociálně patologických jevů, jako je gamblerství, alkoholismus, krádeže a další.

3.3 Odborné sociální poradenství

Dluhové poradenství je poradenství zadluženým klientům, kteří jsou ohroženi neschopností splácet své závazky či se již v platební neschopnosti nacházejí (předlužení klienti). Bývá poskytováno v závislosti na cílové skupině v podobě konzultací v kanceláři u odborného sociálního pracovníka nebo formou terénní práce v přirozeném prostředí klientů žijících na okraji společnosti (v sociálně vyloučených lokalitách či ohrožení sociálním vyloučením). Cílem poradenství je poskytnout takové odborné informace, díky kterým se klient bude orientovat se ve svých závazcích, zvolení vhodného způsobu řešení ke stabilizaci klientovi finanční situace (obnova schopnosti splácet, zamezení dalšímu nárůstu dluhů). Optimálním cílem je předcházet předlužení, respektive pomoci klientovi dostat se do stádia, ve kterém zvládá se závazky splácet a nehrozí mu zhoršení situace.¹⁸³

Dluhové poradenství jako takové není zatím v České republice legislativně ukotveno. Poradenství ohledně dluhové problematiky probíhá v rámci odborného sociálního poradenství dle § 37 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Poskytování poradenství je založeno na čtyřech základních principech: bezplatnost, diskrétnost, nestrannost a nezávislost.¹⁸⁴ Dluhové poradenství poskytuje tímto způsobem (tedy v rámci odborného sociálního poradenství) celá řada nestátních neziskových organizací, zejména občanské poradny nebo obecně prospěšné společnosti (např. Člověk v tísni, Remedium, Theia a další) a také charitativní organizace (Charita ČR).

Poskytnutí dluhového poradenství hraje důležitou roli v řešení klientovi situace, ve vysvětlení jeho problému a poskytnutí rad při řešení zadlužení. Pomoc a poradenství nastává v okamžiku, kdy klient není schopen vlastními silami řešit svou nepříznivou dluhovou situaci.¹⁸⁵

Celá spolupráce stojí na aktivní roli klienta – dlužníka, který projevuje ochotu svou situaci řešit. Samostatně např. komunikuje s věřiteli. Sociální pracovník mu pouze

¹⁸³ Srov. MATOUŠEK, O. a kol: *Encyklopedie sociální práce*, s. 454

¹⁸⁴ Srov. SYROVÁTKOVÁ, Š.; MACHALÍČEK, J.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, s. 62 - 63

¹⁸⁵ Srov. MAZÁKOVÁ, M.: *Způsoby práce se zadluženým klientem*. Absolventská práce. Olomouc 2015, s. 29

poskytne informace a rady, pomůže zkompletovat dokumenty a nastíní možnosti řešení situace a postupy, které klient plní sám. Dluhové poradenství je poskytováno buď formou ambulantní, kdy klient z vlastní iniciativy vyhledá pomoc v poradně, nebo formou terénní práce, kdy sociální pracovníci navštěvují klienty v jejich domovech (osoby v sociálním vyloučení) a nabízí jim různé druhy pomoci – prvotní impuls v takovém případě přijde ze strany pracovníka, ovšem také předpokládá aktivní účast klienta.

S komplexnějším řešením dluhové problematiky začaly občanské poradny v roce 2006. Inspiraci čerpaly z práce anglických a irských poraden, od nichž získaly potřebné materiály, jejichž obsah uzpůsobovaly českým podmínkám. Pracovníci poskytují odborné sociální poradenství, v rámci kterého klientům/dlužníkům pomáhají především s analýzou jejich dluhů (počet jednotlivých dluhů, konkrétní věřitelé, celková dlužná částka, atd.), právních situací, pomáhají při sestavování osobního nebo rodinného rozpočtu a komunikaci s úřady a věřiteli, dále s problematikou insolvenčního zákona či insolvenčního návrhu, poskytují rady ohledně exekuce a majetkoprávní problematiky. Zároveň motivují zadlužené klienty v řešení situace. Základním předpokladem pro tuto práci je vysoká odbornost a zejména komplexnost poradenství poskytovaného klientům v dlužích, neboť problematika klienta zasahuje do více rovin.¹⁸⁶ Pracovník není zaměřen pouze na finanční problémy dlužníka, ale posuzuje celou životní situaci a zvažuje dopady možných řešení do všech oblastí života klienta. Často není dluh primárním problémem, který klienta k odbornému sociálnímu poradci přivede.

Prvním krokem, který pracovník s klientem podnikne, je první konzultace, při které je zmapován klientův problém a celá jeho situace. V případě několika problémů pracovník posuzuje, zda jsou dluhy nejakutnějším a nejvážnějším problémem a vychází přitom z hodnocení klientových aktuálních potřeb a jeho situace. Vydefinuje se klientův problém (případně problémy), navrhnou možné kroky k jeho řešení a dostupné zdroje ze strany klienta, jeho sociálního okolí a sil pracovníka, případně je doporučena příslušná organizace, která je kompetentnější k řešení klientova problému (např. právní poradna, psychologická poradna, Police ČR a další).¹⁸⁷

Po ujasnění primárního problému je nutné rozlišit, v jaké fázi dluhů se klient nachází. Těchto fází je několik:

¹⁸⁶ Srov. BAJER, P.: Občanské poradny chtějí poskytovat komplexní a vysoce odborné dluhové poradenství. In: Sociální práce/sociální práca 2/2009, s. 5 - 6

¹⁸⁷ Srov. MATOUŠEK, O.; KODYMOVÁ, P.; KOLÁČKOVÁ, J.: *Sociální práce v praxi*, s. 18 - 19

- klient přichází předtím, než si půjčí (a než se zadluží), např. chce pomoci s výběrem z různých druhů úvěrů. Přichází se ptát preventivně, než si půjčí, informuje se o možných rizicích.
- klient je v situaci, kdy již dluží, ale situace není problematická
- klient se nachází v situaci, kdy je dlužníkem a již není schopen plnit své závazky, avšak celá problematika je v samotném začátku (např. ztráta práce s výsledkem na nemožnost platit závazky ve sjednané výši, první upomínka atd.). V této fázi je situace poměrně snadno řešitelná.
- klient je dlužník a již delší dobu není schopen platit své závazky nebo situaci delší dobu neřeší (případně neví přesnou výši dluhu a počet věřitelů). Zde existuje reálné nebezpečí vzniku exekuce.
- klientovi byl soudem vydán příkaz k exekuci (nebo již byla některá exekuce provedena). V této závěrečné fázi je již řešení klientových dluhů velmi složitě.¹⁸⁸

Fáze problému, ve které se klient nachází, určuje další kroky spolupráce a řešení dluhové problematiky, přičemž platí, že čím dříve dlužník přijde, tím větší šance na vyřešení a zejména na jednoduchost řešení. Pokud přijde klient v době, kdy ještě neobdržel upomínku od věřitele či má-li upomínku první, má velkou šanci vyjednat uspokojivé podmínky (např. nový splátkový kalendář) za předpokladu komunikace s věřitelem. Banky, nebankovní společnosti a ostatní věřitelé jsou v praxi nakloněni domluvě s dlužníkem. Nejhorší možností, kterou si dlužník/klient může zvolit, je přestat komunikovat a reagovat na věřitele. Typické chování některých dlouhodobě zadlužených, kdy poštu neotevírají či vůbec nepřebírají, je v každém případě na škodu. Je to sice za určitých podmínek pochopitelné, vzhledem k velké zátěži, kterou zadlužení vytváří na všechny stránky života člověka, ovšem žádného zlepšení či vyřešení se tímto způsobem nedosáhne. Naopak, velmi často takové případy končí exekucí majetku. Po zjištění fáze následuje analýza závažnosti celé dlužníkovi situace. Znamená to především podrobnou inventuru stavu dlužnických závazků vůči všem věřitelům. Poradce a dlužník by měli společně sepsat seznam věřitelů a zaměřit se na analyzování jednotlivých uzavřených smluv. Zejména je potřeba věnovat pozornost ustanovením, která stanovují postupy a postihy v případě nesplácení (sankce, zajištění, ručení třetí

¹⁸⁸ Srov. SYROVÁTKOVÁ, Š.; MACHALÍČEK, J.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, s. 63

osobou) a zdali smlouvy neobsahují další, pro dlužníka nevýhodná ujednání, jako je rozhodčí doložka nebo oprávnění věřitele strhávat dlužnou částku z platu nebo sociálních dávek. Po kompletaci smluv a seznamu věřitelů následuje přímý kontakt s věřiteli za účelem získání písemného vyjádření o konkrétním stavu jednotlivých závazků. Také se zjišťuje, zda nebyla pohledávka postoupena jiné osobě (vymahačské společnosti, exekutorům) a že dlužník skutečně jedná s věřitelem, u kterého má závazek. Po zkompletování a ověření aktuálního stavu všech závazků se stanoví jejich pořadí dle důležitosti a naléhavosti (nikoliv podle výše).

Již tato systematická analýza přinese dlužníkovi hledanou pomoc – vyzná se ve svých závazcích, ví, kolik a komu dluží a zná naléhavost a stav jednotlivých závazků. V mnoha případech si v této fázi přebírá řešení klient sám na sebe, zejména pokud jej pracovník podpoří v komunikaci s věřiteli.

Následně pracovník postupuje k dalším činnostem dle potřeb klienta. Mezi ně patří analýza příjmů a výdajů klienta či jeho rodiny, sestavení rodinného rozpočtu, nalezení způsobu, který může vylepšit klientovu finanční situaci (zvýšení příjmů, snížení výdajů – např. prodej nemovitosti), ale také ochrana práv klienta při soudním a mimosoudním vymáháním pohledávek od věřitelů (např. při výkonu exekuce) a nalezení vhodného východiska ze zadlužení prostřednictvím sjednání splátkového kalendáře, získání další půjčky, konsolidace závazků nebo oddlužení.¹⁸⁹

V každém případě je rozhodování odborného sociálního poradce závislé na konkrétním případě a na domluvě s klientem. Co se přístupů práce týče, využívají odborní sociální poradci zejména poradenský přístup, kdy jde především o pomoc klientům prostřednictvím kvalifikovaného poradenství – poskytování specifických a odborných informací, zpřístupňování zdrojů či zprostředkování další pomoci a služeb. Hojně využívaný je také úkolově orientovaný přístup, neboť v rámci krátkodobé intervence (6 – 12 kontaktů) jsou řešeny potřeby a problémy klienta z hlediska jejich naléhavosti (utřídění problému, seřazení podle priorit), přičemž je vyžadována aktivní spolupráce klienta s pracovníkem. Základními hodnotami jsou partnerství a zmocňování.¹⁹⁰ Také je důležitý časový rámec a stanovení jednotlivých úkolů, resp. cílů (malých, individuálních), které jednak postupně řeší daný problém a také pomáhají klientovi

¹⁸⁹ Srov. SYROVÁTKOVÁ, Š.; MACHALÍČEK, J.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, s. 67 - 71

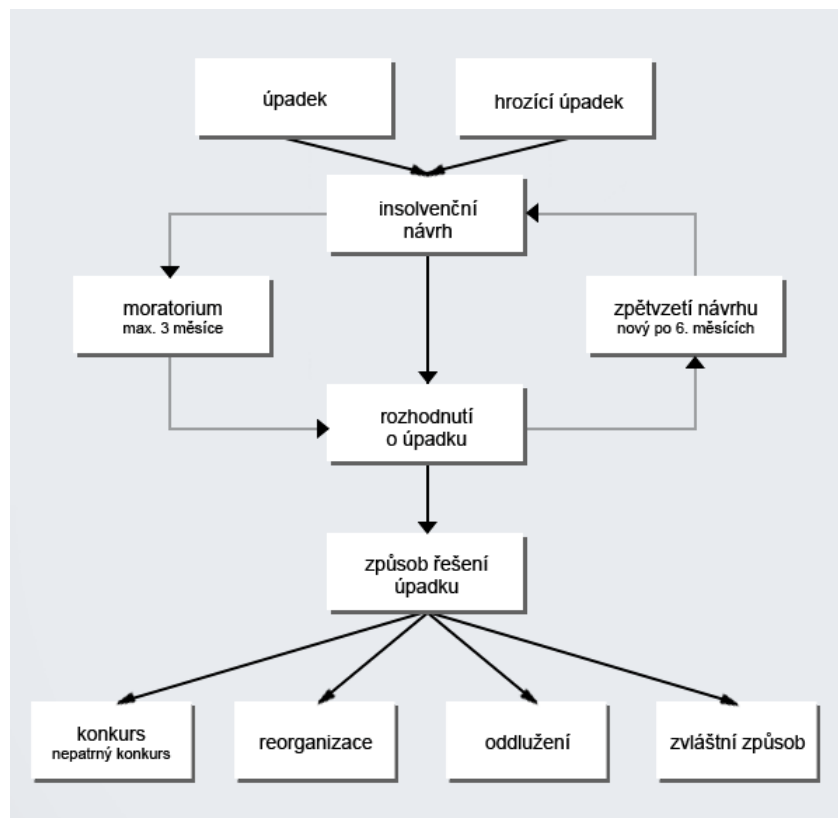
¹⁹⁰ Srov. MATOUŠEK, O. a kol: *Encyklopedie sociální práce*, s. 103, 109

k převzetí situace do jeho rukou, k posílení kompetencí a pocitu, že svou situaci může zvládnout, což při častém nedobrému psychickém stavu klientovi (bezmoc, vyčerpání, rezignace), alespoň podle mého názoru, velmi významným dílem pomáhá. Často není problém z „technickým“ směru, například v komunikaci s věřiteli nebo nemožnosti přehodnotit peněžní prostředky v rozpočtu a začít splácet, ale spíše v psychickém rozpoložení klienta, který již nemá dostatek vlastních sil k řešení svého problému. Proto hodnotím např. již sestavení seznamu věřitelů a zjištění celkového dluhu jakožto zpřehlednění situace jako velký krok – nebál bych se to přirovnat k vnesení řádu do chaosu, který může zásadně pozitivně ovlivnit spolupráci a psychický stav klienta. Jistota a nejistota (v protikladu) totiž hrají zásadní roli jakožto pozadí veškerého dění v klientově životě – pokud klient ví, na čem je, již má pevnou základu, se kterou může pracovat (oproti klientovi, který si ve velkém počtu nepamatuje, jakou výši závazku má u kterého věřitele a ve které fázi se u jednotlivých společností nachází).

3.3.1 Oddlužení (*insolvency*)

Rád bych se podrobněji zaměřil na oddlužení jako způsob řešení dluhů v rámci odborného sociálního poradenství, neboť se týká velkého počtu klientů, kteří přichází v takové fázi, kdy není jiného vhodného řešení, než podat návrh na oddlužení.

Schéma č. 2 – Schéma průběhu insolvenčního řízení¹⁹¹

V uvedeném schématu je graficky znázorněn průběh insolvenčního řízení. Moratorium, které následuje po podání insolvenčního návrhu a jehož návrh podává dlužník u insolvenčního soudu, znamená možnost vyrovnat se s věřiteli ještě před proběhnutím celého insolvenčního řízení. Podrobněji se budu zabývat oddlužením jakožto způsobu řešení úpadku, neboť právě tímto způsobem je v odborném sociálním poradenství řešeno předlužení.

Zahájit insolvenční řízení může věřitel nebo dlužník na základě návrhu, jehož příprava a kompletace je poměrně složitá, neboť se dokládá velké množství formulářů včetně úředně ověřených podpisů. Proto je nanejvýš vhodné obrátit se na odborníka. Insolvenční návrh musí obsahovat označení dlužníka a osob, které jsou oprávněné za něj jednat, údaje o očekávaných příjmech dlužníka v následujících pěti letech, údaje o příjmech dlužníka za poslední tři roky, dále návrh způsobu oddlužení, seznam majetku a seznam závazků s uvedením věřitelů a listiny dokládající úpadek.¹⁹² Soud během několika hodin oznámí zahájení insolvenčního řízení vyhláškou, kterou zveřejní

¹⁹¹ DOLEČEK, M.: *Insolvence – úpadek a způsoby jeho řešení* [online]. In: businessinfo.cz. Publikováno: 26. 2. 2016, [cit. 7. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/insolvence-upadek-a-zpusoby-jeho-reseni-ppbi-51182.html#!&chapter=2>

¹⁹² Srov. ABIVIA: *Příprava insolvenčního návrhu* [online]. In: slideshare.net. Publikováno: 2. 11. 2013, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.slideshare.net/abivia/priprava-insolvenčního-navrhu>

v insolvenčním rejstříku. Největší výhodou oddlužení vidí dlužníci v nemožnosti provedení exekuce na svůj majetek – zahájením řízení se zastavuje i již nařízená exekuce, navíc dluh dál nenarůstá o úroky a sankční poplatky. Pro mnohé dlužníky je to šance, jak začít znovu, bez dluhů a konečné vymanění se z psychologického nátlaku. Ovšem „cena“ za toto vykoupení je poměrně vysoká, neboť podmínky pro dlužníka v osobním bankrotu jsou přísné. Pokud soud rozhodne, že dlužník není schopen splácet své závazky a je v úpadku, jmenuje insolvenčního správce. Ten ověří platnost pohledávek a vyzve věřitele k jednání o způsobu oddlužení. To je dvojího typu – buď formou splátkové kalendáře, nebo prodejem nemovitosti.¹⁹³

O způsobu oddlužení rozhodují nezajištění věřitelé (ti, kteří nemají svou pohledávku za dlužníka zajištěnou nějakou formou zástavy věci či práva z majetku dlužníka – naopak zajištěným věřitelem je typicky banka, u níž má dlužník sjednanou hypotéku). Soud k tomuto rozhodnutí přihlédne. Pokud ustanoví formu splátkového kalendáře, po dobu pěti let musí dlužník platit určitou částku ze svého příjmu věřitelům. Všechny ostatní příjmy, které by dlužník během doby splácení získal (např. dědictví, výhru z loterie, prodej věcí ve svém vlastnictví), musí taktéž k uspokojení věřitelů.¹⁹⁴

V roce 2015 požádalo o oddlužení celkem 28 495 osob. Z toho bylo oddlužení povoleno ve 23 425 případech. Oproti roku 2014 klesl jak počet podaných, tak počet povolených oddlužení. Více je využíváno oddlužení nastavením splátkové kalendáře. Oddlužení formou zpeněžení majetku využilo pouze 638 dlužníků, což jsou necelá tři procenta z celkového počtu povolených oddlužení.¹⁹⁵

Vzhledem k tomu, že drtivá většina oddlužení je řešena formou splátkového kalendáře, nastává pro dlužníka v osobním bankrotu náročných 5 let (nebo méně, pokud dluhy dokáže splatit dříve). Po maximálně dobu pěti let zůstává dlužníkovi nezabavitelné částka stanovená soudem, veškerý ostatní příjem jde na splácení dluhů. I přesto však platí dlužník jen jednu částku, která se dále nenavyšuje. Pokud dodrží všechny dané podmínky, jsou buď po splacení dluhu, nebo po uplynutí doby pěti let dlužníkovi dluhy

¹⁹³ Srov. STUHLÍK, J.: *Život v osobním bankrotu: Těžce vykoupená úleva pro dlužníky* [online]. Publikováno: 19. 1. 2010. [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/osobni-bankrot/66377-zivot-v-osobnim-bankrotu-tezce-vykoupena-uleva-pro-dluzniky>

¹⁹⁴ Srov. ABCFINANCE: *Insolvenční řízení – oddlužení formou splátkového kalendáře* [online]. In: Abcfinance.webnode.cz. [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW:

<http://abcfinance.webnode.cz/products/insolvenni-rizeni-oddluzeni-formou-splatkoveho-kalendare/>

¹⁹⁵ VÝZKUM INSOLVENCE: *Insolvenční řízení – oddlužení formou splátkového kalendáře* [online]. In: Vyzkuminsolvence.cz. Publikováno: 22. 1. 2016, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.vyzkuminsolvence.cz/zpravodajstvi/insolvence-jsou-za-vrcholem-potvrzuje-zprava-creditreform-2.html>

vymazány. To je pro některé dlužníky opravdu nadějí na nový život a na nový začátek. Musí ovšem dodržovat dané podmínky a to v relativně dlouhém období splácení nemusí být zrovna lehké. Kdykoliv totiž může nastat v životě dlužníka další krizová situace.

3.4 Neřešení situace

Neřešení situace přichází nejčastěji z počátku dluhové pasti, kdy začínají problémy se splácením. Dlužník, vědomě či nevědomě, ignoruje narůstající dluhy. Mnozí (schválně) nečtou přicházející upomínky, nekomunikují s věřitelem. Toto chování může být záměrné či výsledkem dlouhodobé vleklé situace. V každém případě však povede pouze ke zhoršení problémů. V praxi za tyto dlužníky komunikují s poradci a věřiteli například manžel či manželka, jelikož se dluhy dotýkají jejich majetku nebo rodiče či jiní příbuzní.

4. POHLED SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ

Považoval jsem za nutné k teoretickému vymezení problematiky konzumní společnosti zaměřené na spotřebu, která zejména v posledních letech generuje zadlužení a předlužení jakožto vzrůstající a na vážnosti nabírající sociálně – ekonomický problém, přidat i zkušenosti z praxe a to konkrétně sociálních pracovníků, pracujících v odborném sociálním poradenství v nestátních organizacích.

Výsledky z vyplněných dotazníků jsem použil především k verifikaci myšlenek uvedených v diplomové práci výše, při srovnání s praktickými zkušenostmi pracovníků, kteří se zadluženými klienty opravdu pracují.

Výzkum jsem prováděl osobně (předání dotazníků) i prostřednictvím e-mailové korespondence a výsledky jsem shrnul a porovnal s poznatky získanými z teorie či na základě názorů ostatních sociálních pracovníků, kteří pracují v České republice s problematikou dluhů a které jsem dohledal v příslušných zdrojích ostatních organizací.

Výběr respondentů pro mé dotazování proběhl podle následujících kritérií – sociální pracovník, který pracuje s lidmi v zadlužení či předlužení, setkává se při své práci s etickými dilematy a je ochoten mi sdělit svůj pohled na dané téma. Věděl jsem o práci krizové centra, kde jsem se vedoucího sociálního pracovníka zeptal na možnost doporučení dalších pracovníků zabývajících se dluhovou problematikou, kteří by mi mohli vyplnit dotazník. Následně mi byl předán kontakt na pracovnice neziskové charitativní organizace v Písku.

Zastoupena byla jak ambulantní forma sociální práce v poradně, tak terénní sociální práce, při které sociální pracovnice docházejí do místa bydliště klientů ze sociálně vyloučených lokalit (zejména k Romům).

Dotazník sestávající se ze sedmi otázek jsem rozesílal e-mailem a domluvil si termín, ve kterém do organizace sídlící v Českých Budějovicích zajdu. Komunikace s organizací v Písku probíhala po e-mailu, což jsem velmi ocenil. Ostatním čtyřem pracovníkům jsem byl k dispozici pro případné dotazy. Překvapilo mě, že ačkoliv každý vyplňoval dotazník samostatně, byly označovány stejné či velmi podobné problematické okruhy

a to zejména u etických dilemat, se kterými se během své práce setkávají. Pro zpracování jsem dotazník rozdělil do 5 témat podle podobnosti otázek a k vyjádření pracovníků jsem přidal poznatky z teorie.

Tabulka č. 3 – Charakteristiky sociálních pracovníků (vlastní výzkum)

Respondent	Pohlaví	Věk	Praxe v dluhovém poradenství	Pozice
1	muž	38 let	7 let	vedoucí sociálních služeb
2	žena	25 let	2 roky	odborný sociální poradce
3	žena	27 let	4 roky	odborný sociální poradce
4	žena	38 let	3 roky	odborný sociální poradce
5	žena	25 let	1 a půl roku	odborný sociální poradce
6	žena	39 let	4 roky	vedoucí sociálních služeb

Dotazník vyplnilo 6 respondentů, 5 žen a 1 muž, čímž se jen potvrdil známý fakt, že sociální práce je obor, ve kterém silně převažují ženy.

Téma 1 - Příčiny vzniku dluhů a konkrétní problémy řešení v rámci poradenství

Obecně by dala za nejčastější příčinu vedoucí k předlužení nejen u sociálně vyloučených osob označit neschopnost řešit včas a správným způsobem problémové situace. Dalším důvodem je fakt, že málokterý dlužník rozumí právní řeči, kterou jsou smlouvy sepsány. Zejména důležité pasáže jsou uváděny drobným písmem s mnohými odkazy na dlouhé smluvní podmínky, které jsou pečlivě propracované tak, aby byla nejvýhodnější nikoliv pro dlužníka (jak je mu vsugerováno nejen reklamou), ale pro poskytovatele.¹⁹⁶

Jako nejčastější příčiny vzniku dluhů u klientů uváděli respondenti ztrátu zaměstnání, úraz, dlouhodobou nemoc či neschopnost dostát svým závazkům. Důvod, který všechny tyto kategorie spojuje, je propadnutí konzumní společnosti, podlehnutí tlaku okolí a půjčování si peněžních prostředků na pořízení věcí, na které nemá daný klient peníze a které ani nutně nepotřebuje. Tyto praktiky pak ústí v půjčování si na splácení předchozí půjčky a v propad do dluhové pasti a následného předlužení.

¹⁹⁶ Srov. IQ Roma servis: *Čas zkusit to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s* ,[online], s. 29 - 30

Z těchto poznatků lze vyvodit, že podlehnutí reklamě a spotřebě, často za účelem zvýšení či udržení sociálního statusu není problematické, pokud dlužníci dokáží své závazky splácet. Rizikové jsou krizové situace, jako je ztráta příjmu z nejrůznějších důvodů, jehož logickým důsledkem je neschopnost dostát svým závazkům. Největší riziko bych viděl ve skutečnosti, že na tyto události se ve většině případů nelze připravit a že lidé s nízkými příjmy nebo ti, kteří jsou ohroženi nebo žijí v sociálním vyloučení, nemají prakticky žádnou finanční rezervu pro případ náhlé ztráty příjmu nebo jakékoliv jiné krizové události.

Mezi **konkrétní problémy, které sociální pracovník se zadluženým klientem řeší** v rámci odborného sociálního poradenství, respondenti uvedli podávání informací, problematiku insolvence, exekuce, splátkové kalendáře, komunikaci s úřady a soudy a také sestavování rodinného rozpočtu.

Téma 2 – Etická dilemata při dluhovém poradenství

Ve druhé otázce měli respondenti uvést, která etická dilemata řeší v rámci sociální práce se zadluženými klienty.

Dilema je definováno jako „*nutná (někdy obtížná) volba mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi*“¹⁹⁷ Sociální pracovník je při dilematu postaven do situace, ve které má na výběr ze dvou a více možností řešení a přitom ani jedno se nezdá být vhodné, nebo může být v konfliktu s morálním hodnocením daného pracovníka, neboť pochybuje, které rozhodnutí je správné. Sociální práce jakožto profese se vždy dotýká etiky, neboť samotná podstata sociální práce je obhajoba a naplňování lidských práv. Některé situace klientů nejsou jednoznačné, což může přispívat k nejednoznačnosti v rozhodování sociálních pracovníků. Toto rozhodování by se mělo řídit zásadou vždy „ve prospěch klienta“, ale v praxi se může naplňování této zásady stát problematické. Etické problémy v sociální práci lze rozdělit do čtyř kategorií:

- zda a kdy zasahovat do života klienta
- které klienty upřednostnit a kterým věnovat více času
- kolik pomoci poskytnout ke stimulování změny postojů
- kdy přestat pomoc poskytovat.¹⁹⁸

¹⁹⁷ MUSIL, L.: *Ráda bych Vám pomohla, ale...*, s. 36

¹⁹⁸ Srov. FILOVÁ, Z.; LEVICKÁ, J.: Etické problémy v sociální práci. In: Etika sociální práce. Sborník z konference VI. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 16. až 17. října 2009. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2010, s. 126 - 131

Etické rozhodování je o tom, co je správné, co má být. To, co je eticky správné se může dostat do konfliktu s názorem a jednáním pracovníka i klienta. Jako nejčastější etické dilema označovali respondenti problematiku osobního vcítění se do klientovy situace, tedy rozeznávání a dodržování hranic mezi profesním a osobním. Požadavek lidskosti a profesionality zároveň hodnotím osobně jako velmi těžký úkol, kterému je každý sociální pracovník v rámci své praxe vystaven, neboť přichází denně do kontaktu s velmi těžkými životními situacemi. Není se proto čemu divit, když se objeví tendence aplikovat do řešení případu emoce, osobní postoje či sympatie. Důležité však je, aby pracovník uměl efektivně s takovými pocity pracovat a aby jeho vcítění se mělo jasně vytyčené hranice a pracovník se nenechal zaslepit emocemi, které by mohly vést i ke zhoršení situace klienta a k neprofesionálnímu chování.

Dalším dilematem je pro pracovníky míra osobního nasazení v jednotlivých případech, kdy je nasazení vyšší u klientů, kteří chtějí svou situaci aktivně řešit, nebo se do situace dostali cizím zaviněním (neuváženým ručitelstvím za své děti) a mezi klienty, kteří neprojevují snahu svůj problém řešit či chtějí daný systém oddlužení jen zneužít. Toto dilema zažívané v praxi odpovídá dilematu „nerovný přístup“ nebo-li „favoritismus“, kdy je pracovník konfrontován s požadavkem neutrality, rovného přístupu ke každému klientovi a odpovědnosti za něj a osobními měřítky ohledně klienta.

Eticky problematické je pro respondenty také potýkání se s nedokonalou legislativou, která neumožňuje řešit některé situace, které vyplují na povrch, až po určité době, kdy nejdou efektivně řešit (lži klientů u soudu). Etické dilema, které hraničí s kompetencemi pracovníka, jeho profesionálním odstupem a porušením etického kodexu je zvažování, zda v některých případech klientovi půjčit vlastní peníze na splacení dluhu.

Téma 3 – Návrhy na úpravu legislativy a prevence

Ve třetí otázce měli pracovníci navrhnout legislativní zlepšení dluhové problematiky.

Zde byly návrhy různorodé, ale vždy směřovaly k jednomu cíli - k omezení možností nebankovních institucí a lichvářů, které podstatnou měrou přispívají k vzniku předlužení. Jednotlivé návrhy, co by se mělo legislativně zlepšit, byly následující:

- neumožnění další půjčky dokud nejsou doplacený předchozí,
- určení minimální částky, kterou je možné vymáhat exekučně (např. 5.000,-)
- ověření podpisu obou manželů u poskytování půjček (problematika SJM)
- zavést základy finanční gramotnosti již na základních školách
- zpřísnění pravidel pro udělení oddlužení z důvodů zneužívání

- více regulovat trh nebankovních institucí poskytujících půjčky a určení maximální procentní výše úroku a penále v případě lehkého nedodržení smluvních podmínek
- vyšší trestní odpovědnost při neplacení svých závazků (motivace pro větší zvážení žádosti a nutnosti pořízení půjčky).

Ohledně názoru pracovníku k určení minimální částky, kterou je možné vymáhat exekučně, se legislativa opravdu trochu pozměnila směrem k zpřísnění exekuce majetku. Běžná praxe, kdy mohli exekutoři zabavit dům kvůli malému dluhu, který mezitím na sankcích a dalších poplatcích narostl, bude omezena – nastaví se totiž hranice třiceti tisíc korun, kdy nebude možné nižší dlužné částky vymáhat mobiliární exekucí. Přednost budou mít všechny jiné možnosti uspokojení pohledávky, přičemž exekuční prodej nemovitosti bude opravdu poslední možností. Výjimku tvoří dlužné výživné a dluhy pocházející z trestné činnosti.¹⁹⁹

Co se týče pohledů sociálních pracovníků na zavedení základů finanční gramotnosti na základních školách, s tím počítají programy primární prevence, v jejichž rámci je kladen důraz na posilování finanční gramotnosti. V roce 2010 vydalo Ministerstvo financí ČR Národní strategii finančního vzdělávání, jejímž cílem je vytvořit systém finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti v ČR.²⁰⁰

Na toto téma navazuje další část dotazníku, ve které respondenti odpovídali a to, zdali si myslí, že **existuje dostatečná prevence v oblasti dluhové problematiky**. Všichni respondenti se jednomyslně shodují, že dostatečná prevence v tomto ohledu není. Většina se také shoduje na tom, že by se měla zavést již na základní škole.

Problematika předluženosti se spojena, jak jsem již uváděl, také s chudobou a sociálním vyloučením. Právě kvůli hrozbě vzniku těchto jevů je potřeba mít fungující nejen dluhové poradenství, které bude řešit již vzniklé problémy, ale zejména účinnou prevenci, která by vzniku problémů předcházela. Tato problematika byla řešena v rámci ministerstev od roku 2005, kdy byla vytvořena mezíresortní skupina (MF, MPO, MŠMT), která měla připravit systém budování finanční gramotnosti na základních

¹⁹⁹ Srov. DLOUHÁ, P: Exekuce dostanou pevný scénář. A kvůli nízkému dluhu už vám dům neseberou. In: peníze.cz. Publikováno: 18. 5. 2015, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/exekuce/300280-exekuce-dostanou-pevny-scenar-a-kvuli-nizkemu-dluhu-uz-vam-dum-neseberou>

²⁰⁰ Srov. MŠMT: *Národní strategie finančního vzdělávání 2010* [online]. In: msmt.cz. Publikováno: 2. 9. 2013, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani-2010>

a středních školách. V rámci ministerstva financí byl kladen důraz také na oblast ochrany spotřebitele na finančním trhu, zejména vzděláváním a informovaností, kdy finanční vzdělávání bylo (a stále také je) jedním z pilířů ochrany spotřebitele na trhu. Vznikla také Expertní skupina pro finanční sektor, která představuje stálou platformu pro odbornou diskusi státu, spotřebitelských sdružení a subjektů finančního trhu o koncepčních otázkách, zejména ochrany spotřebitele na finančním trhu.²⁰¹

V roce 2010 byla na tomto základě vytvořena Ministerstvem financí Národní strategie finančního vzdělávání, jejímž cílem bylo vytvoření systému finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti v ČR. Tato strategie není v oblasti jediná a vychází z mezinárodních strategií, které byly realizovány v rámci OECD (mezinárodní skupina pro finanční vzdělávání *International Network on Financial Education - INFE*) či z pokynů Evropské komise, která vidí ve finanční gramotnosti důležitý základ pro využívání finančních produktů a služeb, díky které budou moci občané provádět informovaná a zodpovědná rozhodnutí. Finanční gramotnost dává občanům možnost poznat a pochopit nezbytné základy osobních financí, díky kterým může být zabráněno právě problematice vzrůstajícího předlužení, chudoby a sociálního vyloučení.²⁰²

Nebudu zde více rozepisovat oblast jednotlivých strategií, programů a plánů na národní a mezinárodní úrovni co se týče prevence předlužení a přidružených problémů a zaměřím se jen v krátkosti na plán finančního vzdělávání, neboť se s ním lze setkat již určité podobě na základních a středních školách.

*Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.*²⁰³

Prioritními oblastmi finanční gramotnosti je aktivní a odpovědná účast na finančním trhu, prevence proti předlužení (zodpovědné posuzování svých možností) a zajištění na

²⁰¹ Srov. MF, MPO, MŠMT: *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*, s. 3 - 4

²⁰² Srov. MF, MPO, MŠMT: *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*, s. 3 - 4

²⁰³ MINISTERSTVO FINANCÍ: *Národní strategie finančního vzdělávání 2010*, s. 11

stáří. Finanční vzdělávání stojí na dvou pilířích – prvním je finanční vzdělávání žáků v počátečním vzdělávání, druhý pilíř směřuje k vzdělávání dospělých.

Finanční vzdělávání (finanční gramotnost) je od 1. 9. 2013 začleněno plošně do rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, což znamená, že se stává povinnou součástí základního vzdělávání. Na 1. stupni ZŠ je zařazena do vzdělávacího oboru Člověk a jeho svět a na 2. stupni ZŠ do vzdělávacího oboru Výchova k občanství.²⁰⁴

Pokud bych měl vybrat jeden aspekt, který může finanční gramotnost velkou měrou ovlivnit, bylo by to sestavování osobního či rodinného rozpočtu jakožto indikátoru skutečného stavu financí a tím pádem možností s nimi disponovat v rodině či u jednotlivce. Podle výzkumu ministerstva financí pouze čtvrtina domácností sestavuje svůj rodinný nebo osobní rozpočet. Znamená to tedy, že lidé většinou nemají přehled ve svých financích, což koresponduje např. se zkušenostmi sociálních pracovníků s klienty, kteří pobírají sociální dávky, kdy je běžné, že prvních čtrnáct dní klienti hojně utrácí a dalších čtrnáct dní nemají pomalu co jíst. Souvisí to s neuváženým utrácením a neschopností nastavit si určitým způsobem jednotlivé položky výdajů. Tato neschopnost hospodařit s penězi se podle mého názoru netýká jen klientů sociálních služeb či těch, kteří pobývají sociální dávky, ale většiny společnosti. Ostatně, pokud člověka zahrnuje ze všech stran reklama, která tvrdí, že není nic snadnějšího, než si půjčit pár tisíc před výplatou, se kterou stejně není možné vyjít, co by jej vedlo k tomu, aby důsledně sestavoval rozpočet? Navíc lidé snadno podléhají tlaku blízkého okolí i společnosti a zvláště skupin nízkopříjmových osob, kde prakticky není šance na vytvoření finanční rezervy. Pokud se rodiče i děti současně naučí využívat výhod rodinného rozpočtu, budou se více orientovat ve svých příjmech a výdajích a budou moci s touto situací něco udělat směrem k zvýšení příjmů či snížení výdajů. Vidím totiž velmi silný pozitivní přínos právě ve dvoupilířovém finančním vzdělávání, neboť pokud by byly vzdělávány jen děti, nemuselo by to pro ně mít přínos, neboť rozhodující je podle mého názoru zvyk a praxe rodiny. Pak by i dobré teoretické znalosti dětí narazily na nechuť a opačné praktiky u rodičů. Avšak pokud se budou vzdělávat i rodiče a ostatní dospělí, současně s dětmi a bude poskytována např. i informační podpora ohledně finančních produktů, vidím zde reálnou šanci na změnu k lepšímu, tedy k menšímu vzniku předlužení a zodpovědnějšímu zadlužení, neboť těch lidí, kteří se za

²⁰⁴ Srov. HESOVÁ, A: *Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti*, s. 6

svého života zadlužit nemusí, je minimálně. Je důležité šířit osvětu o nástrahách a důsledcích, které mohou při využívání finančních produktů nastat. Bohužel jedinými lidmi, kteří opravdu prozřeli a poznali, jaké praktiky se skrývají za sítí exekutorů a novodobých lichvářských společností, jsou sami dlužníci, kteří se do těchto problémů dostali.

Graf č. 3 – Sestavují si občané rodinný rozpočet²⁰⁵

Téma 4 - Co usnadňuje práci s klientem?

Práci sociálním pracovníkům ulehčuje hned několik jak legislativních, tak společenských aspektů, které vychází z obecných poznatků o sociální práci – totiž mezioborová spolupráce a provázanost institucí, kdy respondenti hojně využívají možnost konzultovat problémy s externími společnostmi (odborníky), nutnost neustále vzdělávání sociálních pracovníků – účast na školeních či získané odborné znalosti ze studia, které se rozvíjejí práci v aktuální problematice. Jak bylo řečeno, základem dluhového poradenství v rámci odborného sociálního poradenství je aktivní klient, který je ochoten spolupracovat, což také respondenti označovali jako významnou pomoc a motivační impuls při práci. Poradenství i spolupráce probíhá rychleji a hladce, když klient doloží veškerou potřebnou dokumentaci, má přehled ve svých dlužích a ví, co již je v exekuci a také pokud si svou situaci uvědomí a chce svědomitě plnit přísné podmínky oddlužení. Je to tak v každé oblasti sociální práce, kdy práce s klientem v odporu či s nedobrovolným klientem je nesnadná a mnohdy musí být ukončena, neboť

²⁰⁵ SÁRKŮZY, M.: *Spotřeba a zadlužování domácností (výsledky průzkumu)*, 2015. [online]. In: *vyplnto.cz*. Publikováno: 17. 2. 2015, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné online na <https://spotreba-a-zadluzovani-domac.vyplnto.cz>.

klient vlastně pomoc nechce a není v kompetencích sociálního pracovníka jej do spolupráce nutit.

Téma 5 se týkalo názorů a postojů respondentů k praktikám bankovních a nebankovních institucí. Praktiky bank hodnotili z hlediska jejich etičnosti a přípustnosti lépe, nežli nebankovní společnosti a to zejména proto, že bankovní instituce jsou omezeny zákonem a v jeho mezích jednají. Přesto se také dopouštějí jistých neetických praktik, především ohledně reklamy na své finanční produkty, kdy lákají zákazníky bez upozornění na možná rizika či nabízejí klamavou reklamu ohledně výše úroků, ušetřených peněz, různých bonusů a tak dále. Co se týče jednání na pobočce při sjednávání smlouvy, může nastat okamžik, kdy je vyvíjen psychický tlak na to, aby zákazník smlouvu podepsal. Přitom málokdo ví, že má právo smlouvu si odnést k prostudování domů. Zde bych viděl také riziko odborné bankovní mluvy, kterou mohou pracovníci na zákazníka používat a ten, aby nevypadal hloupě, smlouvu raději podepíše, než aby se zeptal či odešel. Má to samozřejmě souvislost s tím, že všichni prodejci jsou speciálně školeni a ovládají základy psychologického působení na zákazníka. Ještě markantněji je psychologický postup při jednání znát u nebankovních institucí, které nejsou vázány zákonem a navíc hledají skuliny i v legislativě, která je postihuje (např. při reklamacích atd.).

Co se reklamy na produkty týče, nebankovní instituce používají podle respondentů stejné praktiky, ale navíc k nim připojují astronomicky vysoké pokuty při sebemenším nedodržení splátek, smluvní odměny ve výši přesahující výšku půjčených peněžních prostředků a další nekalé a neetické praktiky ohledně vymáhání daných dluhů, např. zavádění poplatků které nejsou součástí RPSN a na první pohled tak vypadá nabídka výhodněji.

Největším nebezpečím lichvářských nebankovních společností je skutečnost, že postihnout lichvu a prokázat ji, je velmi obtížné. Podmínky nepřiměřeného zisku na základě využití tísně a nezkušenosti splňuje hodně společností, kdy se úroky pohybují i ve stovkách procent za den. I přes několik judikátů Nejvyššího soudu je tak stále velmi obtížné lichvu u soudu prokázat.²⁰⁶ Jedinou efektivní obranou je neuzavírání smluv u podezřelých nebankovních institucí.

²⁰⁶ Srov. SVOBODA, J.: Kde začíná lichva? Podle novely už od úroku 20 procent [online]. In: novinky.cz. Publikováno: 28. 2. 2014, [cit. 10. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/finance/328933-kde-zacina-lichva-podle-novely-uz-od-uroku-20-procent.html>

Jako další vyjadřovali respondenti svůj pohled na média, reklamu a jejich vztahu k předluženosti. Reklama jistě sama o sobě nevytváří předlužení ani konzumní společnost, avšak určitě obojí svým způsobem podporuje. Podle společnosti Faktum Invenio považuje 80 % českého národa reklamu za běžnou součást každodenního života a 51 % ji považuje za nástroj přinášející užitečné informace pro nákupní rozhodování.²⁰⁷ Koncepční zpráva IQ Roma servis se komplexně zabývala (nejen) problematikou dluhů a předlužení v kontextu sociálního vyloučení u romské menšiny. Podle ní vzniku předlužení významně přispívá reklama všeho druhu, která občany bez přestání přesvědčuje o tom, že půjčit si vysokou částku peněz je snadná bezriziková záležitost, kterou si může dovolit každý bez ohledu na výši svých příjmů. Souvisí to s touhou a tendencí udržet si svůj životní standard nebo v mnohých případech žít si „nad poměry“. Příkladem jsou rodiny žijící v sociálním vyloučení, u kterých se terénní sociální pracovníce setkávají na jednu stranu s předlužením a problémy zaplatit nájem a na stranu druhou s moderním vybavením (DVD, Hi-Fi věž, mobilní telefon, značkové oblečení). Snaha sociálních pracovníků zlepšit finanční situaci rodin skrz úpravu rodinného rozpočtu ve směru omezení a vynechání těchto předmětů se ze strany klientů setkává s nepochopením a odporem, neboť značkové oblečení, nejmodernější typ mobilního telefonu či svačiny sestávající z výrobků z televizních reklam jsou pro klienty (zejména děti a dospívající) nesmírně důležité, jsou otázkou prestiže a zařazení do kolektivu. Při takto seřazených hodnotách je subjektivně mnohem důležitější zabránit každodennímu ponížení nežli se bát hrozby exekuce v daleké budoucnosti. Navíc vybavení moderní technikou a dopřání si nákupu zboží posiluje pocit, že na tom příslušná rodina není zas tak špatně.²⁰⁸

Také odborní sociální poradci, které jsem oslovil, uvedli ohledně vlivu médií k zadluženosti domácností, že reklamy prezentované v médiích jsou velmi podbízivé a podávají divákům – potenciálním klientům neúplné a polopravdivé informace, které až bagatelizují rizika s půjčkami spojené („je to snadné“, „plaťte jen“, „jednoduché a rychlé peníze“, „žádná rizika“). Svým rázem a stylem podbízejí k neuváženému zadlužování kvůli nepotřebným věcem, které však díky reklamám získávají ráz naprosté nezbytnosti pro klientův život. Obecně vidí sociální pracovníci reklamy na půjčky jako

²⁰⁷ Srov. STAŇKOVÁ, P.: *Reklama a její úloha v konzumní společnosti*. In: Manažerská etika, IV. díl, s. 69 - 76

²⁰⁸ Srov. IQ Roma servis: *Čas zkusit to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s* [online], s. 29 - 30

neetické a jako podstatný impuls pro vznik dluhů. Také uváděná sdělení reklam, která nabádají k bezhlavému půjčování bez rozmyslu, považují pracovníci za problematické, neboť tak vzniká dojem, který lidé ve společnosti již z velké míry přebrali za vlastní, a to ten, že žít na dluh je naprosto běžné a v pořádku a z půjčování nehrozí žádné problémy, neboť jakýkoliv finanční nedostatek lze vlastně rychle a snadno vyřešit další z nepřeberných nabídek.

Zajímá mě také názor odborných sociálních poradců na problematiku zpoplatnění dluhového poradenství, tedy praxe tzv. oddlužovacích agentur, která v mnohých případech spíše zhorší situaci dlužníků. Navíc poskytování rady za nemalý finanční obnos lidem, kteří mají finanční (a téměř vždy současně také psychické) problémy a jsou často existenčně ohroženi, lze považovat za neetické, neboť motivem vedoucím k poskytování služeb není snaha pomoci či empatie, ale pouze vidina vlastního zisku, který lze poměrně snadno získat i přes nepříznivé podmínky takové nabídky díky zoufalství dlužníků a neúspěšné situace, ve které se nacházejí.

Téměř všichni respondenti považují zpoplatněné dluhového poradenství za naprosto likvidační pro mnohé klienty, kteří zvažují, zdali si nevezmou půjčku na oddlužení.

Jeden respondent se vyjádřil kladně k hrazenému dluhového poradenství, ale pouze za předpokladu, že by jej mohli provozovat pouze akreditovaní právníci, insolvenční správci a specializované neziskové organizace, u kterých by byla tato služba za dlužníka hrazena státem. Zamezilo by se tomu, aby tuto praxi prováděli nespolehliví a neprověřeni dluhová poradci, kteří za vidinou zisku postupují velmi neeticky a často danému klientovi jeho situaci ještě zhorší.

Tomuto názoru vychází vstříc chystaná novela insolvenčního zákona, která má podmínky pro poskytování poradenství v oddlužení zpřísnit. Nově vymezuje okruh oprávněných osob, které mohou poskytovat právní pomoc v oddlužení. Budou jimi insolvenční správci, advokáti, notáři, ale i tzv. akreditované osoby, které od ministerstva získají příslušné oprávnění. Regulována bude i cena za tyto služby, aby se zamezilo činnosti oddlužovacích agentur, jejichž chování, jak zmiňovali respondenti, je nanejvýš neetické a neprofesionální, neboť sleduje cíl snadného výdělku na úkor dlužníků, jejichž situaci často ještě zhorší.²⁰⁹

²⁰⁹ Srov. STRNAD, Z.: *Chystaná novela insolvenčního zákona* [online]. In: osobni-oddluzeni.cz, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.osobni-oddluzeni.cz/aktualita/2016-1-10-chystana-novela-insolvencniho-zakona>

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo zmapovat etické aspekty pojící se se stále rostoucí problematikou zadlužení a předlužení české populace. Popsal jsem současnou situaci konzumní společnosti, která vytváří základ a východisko pro vznik zadlužení a předlužení, zejména vlivem reklam, konzumního životního stylu, neustálou nabídkou finančních produktů ze stran bankovních i nebankovních institucí a zakládá tak status „života na dluh“ jakožto zcela normálního a bezpečného jevu a charakteristiky jednotlivců a rodin. Charakterizoval jsem jednotlivé finanční produkty, které jsou klientům nabízeny, a uvedl současný stav českých domácností, ze kterého vyplynulo, že zadluženost českých občanů každým rokem narůstá, zejména ve spojitosti s pořízením hypotečního úvěru na financování vlastního bydlení. Novým trendem jsou však i úvěry na pořízení dovolené, nákupu vánočních dárků, pořízení vybavení bytu či nové elektroniky. Jako nejnebezpečnější bych označil úvěry a půjčky, které mají být využity k zaplacení jiného úvěru, neboť v této fázi již dlužníkovi hrozí vstup do dluhové pasti vedoucí k předlužení a neschopnosti splácet, která může skončit až nařízením exekuce. Zde vidím první eticky problematickou oblast a to je konzumní chování spotřebitelů, kteří jsou zaměřeni jen na své, často uměle vykonstruované potřeby a kteří rezignují na principy solidarity a odpovědnosti a nahrazují jej principem lhostejnosti a sobectví, což se nejvíce projevuje na současném katastrofickém stavu životního prostředí planety a na poli ekonomiky. Také bych jako velký problém viděl vzrůstající moc peněz a zboží, které bývají prezentovány jako záruka štěstí a svrchovaná hodnota, ke které mají vzhlížet mladé generace.

Věnoval jsem se problematice lichvy a exekuce jakožto eticky problematickým oblastem, které se zadlužováním úzce souvisí. Eticky problematická je celá oblast lichvy, zejména využívání svízelné situace dlužníků, kteří nemají jinou možnost, jak by si mohly polepšit. Toho necitelně využívají lichváři, jejichž vymáhací systém s častým vyhrožováním a psychickým nátlakem je za hranicí eticky přijatelného lidského chování. Další potíž v případě lichvy vidím v nemožnosti přesně označit její hranici a obtížnou prokazatelnost u soudu i přes legislativní úpravu. Jako problematické oblasti

exekuce jsem vymezil zejména soupis majetku, společné jmění manželů, chování vykonavatelů exekuce a nárůst počtu exekucí na důchodech a dávkách nemocenského pojištění, což vidím jako velký sociálně ekonomický problém zejména do budoucna. Co se týká etických aspektů exekuce, problematické vidím chování vykonavatelů exekuce, které ve většině případů není přípustné a lidsky důstojné. Exekutorská komora nemá zájem na spravedlivém postihu takového chování. Ze strany dlužníků vidím problém v přijímání odpovědnosti za své chování.

Věnoval jsem se také osobám, které jsou ohroženy zadlužením a předlužením, přičemž u těchto lidí existuje i zvýšené riziko vzniku chudoby a následného sociálního vyloučení. Takovými skupinami osob jsou například dlouhodobě nezaměstnaní, rodiče samoživitelé, početné rodiny, starší osoby, osoby se zdravotním postižením, lidé s nízkou kvalifikací, lidé se závislostmi či osoby po návratu z výkonu trestu a mnozí další. Je otázkou, zda je eticky přípustné, aby těmto skupinám lidí půjčovali pochybní věřitelé na vysoké úroky, neboť je to jistá cesta do dluhové pasti. Tyto společnosti velmi často využívají finanční negramotnosti, neznalosti či psychické nestability a důvěřivosti klientů. Celkově bych označil jednání podomních prodejců, půjček online a malých společností zabývajících se půjčkami jako neetické.

Uvedl jsem čtyři způsoby, jak je možné dluhovou problematiku řešit v závislosti na tom, kdo je do řešení zapojen. První způsob je ten, pokud si dlužník pomůže sám, s přispěním své sociální sítě a nemusí se obracet na specializované organizace. Druhou možností je pomoc od tzv. oddlužovací agentury, která zpravidla vypracuje dlužníkovi insolvenční návrh. Problémem těchto organizací je, že si za tento úkon účtují nemalé částky a většinou situaci dlužníků ještě zhorší. Jejich chování je možno označit za pochybné a neetické, neboť motivem k pomoci dlužníkům je pouze jejich vlastní zisk. Třetí možností, které jsem se více věnoval, je dluhové poradenství v rámci odborného sociálního poradenství, které vykonávají sociální pracovníci v občanských poradnách, obecně prospěšných společnostech nebo charitách. Služby poskytují zdarma a podmínkou je aktivní spolupráce dlužníka, kdy se snaží svou situaci vyřešit. Jelikož dlužníci většinou přichází v pozdní fázi, bývá nejčastějším řešením jejich situace podání návrhu na osobní bankrot, čili oddlužení. V každém případě však již počáteční zmapování situace, sestavení rodinného rozpočtu a soupis všech věřitelů a jednotlivých částek dluhu bývá pro dlužníka velkou pomocí a motivátorem, neboť společně s pracovníkem získává nad svou situací kontrolu a bere vyřešení svých problémů do vlastních rukou.

Ke zjištění pohledu na celou problematiku mi pomohla sonda zjišťující příčiny vzniku dluhů, konkrétních problémů řešených v rámci dluhové problematiky, etických dilemat, návrhů na zlepšení legislativy a možnosti prevence, názorů a postojů k praktikám bankovních a nebankovních institucí a oddlužovacích agentur jakožto i skutečností, které pomáhají při řešení dluhové problematiky v každodenní praxi, které se zúčastnilo šest pracovníků pracujících v odborném sociálním poradenství.

Z názorů pracovníků i závěrů odborné veřejnosti se jako nejlepší způsob řešení problematiky zadlužení jeví kladení důrazu na prevenci a to ve formě finanční gramotnosti, které je v České republice složena ze dvou pilířů a zaměřena jak na vzdělávání dětí, tak na vzdělávání dospělých. Tento postup shledávám jako velmi důležitý, neboť je potřebné nejen vzdělávat mladou generaci, ale i starší, neboť právě dospělí lidé se pohybují na trhu s finančními produkty, spravují osobní i rodinné rozpočty a předávají hodnoty svým dětem, podle kterých se budou řídit po zbytek svého života. Také by bylo potřebné apelovat na principy solidarity, odpovědnosti a subsidiarity, jejichž vytracení z prostoru konzumní společnosti nemalou měrou zapříčinilo současný stav, v jakém se západní konzumní společnost ocitla.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

1. BAUMAN, Z.: *Individualizovaná společnost*. Praha 2004. Praha: Mladá fronta. ISBN 802041195X
2. BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Kostelní vydří 2009. Vydal: Karmelitánské Nakladatelství Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7195-414-9
3. Bible svatá aneb všechny svatá písmena Starého i Nového zákona podle posledního vydání Kralického z roku 1613. Vydalo nakladatelství: Levné knihy, a.s. 2010. ISBN 978-80-7309-138-5
4. BŘEZINOVÁ, O.: *Spotřebitel versus konzument*. In: Manažerská etika VI. díl. Praha 2009 první vydání. Nakladatel: Wamak. ISBN: 978-80-86771-33-5
5. FILOVÁ, Z.; LEVICKÁ, J.: Etické problémy v sociální práci. In: Etika sociální práce. Sborník z konference VI. Hradecké dny sociální práce Hradec Králové 16. až 17. října 2009. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7435-037-5
6. HESOVÁ, A: *Metodická doporučení pro výuku finanční gramotnosti*. Druhé vydání. Praha 2013. Vydal Národní ústav pro vzdělávání. ISBN 978-80-87652-98-5
7. HRDINKOVÁ, T., MATI, P.: *Metodika dluhového poradenství*, Bilina: Vydal: Člověk v tísní, o. p. s., 2013. ISBN 978-80-87456-40-8
8. JANDA, J.: *Jak žít šťastně na dluh*. Praha 2013. Vydalo nakladatelství Grada. První vydání. ISBN 978-80-247-4833-7
9. JÍLEK, J.: *Finanční trhy a investování*. Praha 2008 Vydalo nakladatelství Grada. První vydání. ISBN 978-80-247-1653-4
10. KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. Praha 2005 5. vydání. Nakladatel: EarthSave CZ. ISBN: 80-903085-7-0
11. KOUDELKA, L.: *Lichva: trestný čin a společenský jev*. Praha 2014. Vydalo nakladatelství Wolters Kluwer. První vydání. ISBN 978-80-7478-435-4
12. LAVICKÝ, P., POLIŠENSKÁ, P.: *Judikatura k rekodifikaci - Zánik závazků*, Praha 2015. Vydal nakladatel: Wolters Kluwer ISBN 978-80-7478-756-0
13. LE GOFF, J.: *Peníze ve středověku*. Praha 2012. Nakladatel: Mladá fronta ISBN: 978-80-204-2406-8

14. LIPOVETSKY, G.: *Paradoxní štěstí. Esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha 2007 první vydání Nakladatel: Prostor. ISBN: 978-80-7260-184-4
15. MATOUŠEK, O. a kol: *Encyklopedie sociální práce*, s. Praha: Nakladatelství Portál 2013, První vydání. ISBN 978-80-262-0366-7.
16. MATOUŠEK, O. a kol: *Encyklopedie sociální práce*, Praha: Nakladatelství Portál. ISBN978-80-262-0366-7
17. MATOUŠEK, O.; KODYMOVÁ, P.; KOLÁČKOVÁ, J.: *Sociální práce v praxi*, Praha: Nakladatelství Portál 2003, První vydání. ISBN 978-80-7367-818-0
18. MF, MPO, MŠMT: *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*, První vydání, Praha 2011. Vydal: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (NÚV), divize VÚP. ISBN: 978-80-86856-76-6
19. MUSIL, L.: *Ráda bych Vám pomohla, ale...*, Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80 -903070 -1 -9.
20. NEJEZCHLEBA, M.: *Etika – konzumní společnost – udržitelný rozvoj*. In: *Manažerská etika IV* Praha 2008 první vydání. Nakladatel: Wamak ISBN: 80-86771-23-7
21. REJNUŠ, O.: *Finanční trhy*, Praha 2014. Vydalo nakladatelství Grada.První vydání ISBN 978-80-247-3671-6
22. ROLNÝ, I.; LACINA, L.: *Globalizace, etika, ekonomika*, Vydalo nakladatelství Jan Piszkiwicz. 2004. ISBN 80-86768-04-X
23. SEDLÁČKOVÁ, I.; VINKLÁRKOVÁ, M.: *Jak na to? Aneb dlužníkův průvodce*, Praha. Vydal: INS partner, s.r.o. Druhé aktualizované vydání: 2014 ISBN 978-80-86961-28-6 2
24. SPIEKER, M.: *Katolická sociální nauka a sociální tržní hospodářství*, Praha : Česká křesťanská akademie, 1996, ISBN 80-85795-24-8
25. STAŇKOVÁ, P.: *Reklama a její úloha v konzumní společnosti*. In: *Manažerská etika, IV. díl*. ISBN 80-. 86851-45-1
26. SYROVÁTKOVÁ, Š.; MACHALÍČEK, J.: *Dluhová problematika. Informační brožura*, 2008 *Člověk v tísní*, o.p.s. dodatek k 1. vydání. ISBN: 978-80-86961-28-6,
27. TROJAN, J. S.: *Etické vztahy v ekonomice*, Praha 2012. ISBN: 978-80-7298-480-0

28. VALOUCH, P.: *Leasing v praxi – praktický průvodce*. Praha 2012. Vydalo nakladatelství Grada. 5. Aktualizované vydání. ISBN 978-80-247-4081-2
29. VYBÍRAL, V. a kol.: *Slabikář finanční gramotnosti. 2. vydání, COFET, a.s., Praha 2011, ISBN 978-80-9043-96-1-0*

Kvalifikační práce

30. BAŤA, O.: *Konzumní společnost a negativní důsledky nadspotřeb*. Bakalářská práce. Zlín 2010. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně Fakulta managementu a ekonomiky. Vedoucí bakalářské práce Ing. Lucie Tomancová.
31. Bobková, H.: *Ochrana spotřebitele v oblasti finančních služeb*. Diplomová práce. České Budějovice 2015. Jihočeská univerzita, Ekonomická fakulta, katedra práva. Vedoucí práce JUDr. Rudolf Hrubý.
32. FABIÁNOVÁ, A. *Tekutý konzumerismus: sociologická reflexe konzumní společnosti v díle Zygmunta Baumana*. Bakalářská práce České Budějovice 2015. Jihočeská univerzita. Vedoucí práce: Mgr. Michal Šimůnek, Ph. D.
33. HEJTMAN, P.; PAVLIČÍKOVÁ, H.; et. al.: *Spotřební společnost a její reflexe ve výuce společenských věd a výchovy k občanství*. České Budějovice. 2014. Jihočeská univerzita
34. JUPPOVÁ, T.: *Dluhová past - možnosti řešení dluhové problematiky*. Diplomová práce. Praha 2014. Univerzita Karlova v Praze fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, Katedra Veřejné a sociální politiky. Vedoucí práce: Mgr. Ing. Olga Angelovská.
35. MAZÁKOVÁ, M.: *Způsoby práce se zadluženým klientem*. Absolventská práce. Olomouc 2015. CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc. Vedoucí práce: Mgr. Adéla Adámková.
36. MÍŠKOVÁ, M.: *Druhy a způsoby provádění exekuce, výkonu rozhodnutí, pravomoc exekutorů, vykonavatelů*, Bakalářská práce. České Budějovice 2010. *JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH PEDAGOGICKÁ FAKULTA A VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI*. Vedoucí práce: doc. JUDr. Jan Hejda, Ph.D.
37. NEŠPŮRKOVÁ, P.: *Zadluženost seniorů jako sociální problém*. Bakalářská práce. České Budějovice 2015. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Zdravotně sociální fakulta. Vedoucí práce: Molek Jan, Ing. CSc.

38. Puklická, I.: Spotřební úvěr. Diplomová práce. České Budějovice 2014. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Ekonomická fakulta. Katedra účetnictví a financí. Vedoucí práce: Ing. Liběna Kantnerová, Ph.D.
39. VRAŽELOVÁ, L.: *Předlužení jako fenomén dnešní společnosti*. Brno 2012. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Lenka Gulová, Ph.D.
40. VOTRUBOVÁ, S.: *Analýza zadluženosti českých domácností*. Diplomová práce. Praha 2009. Bankovní institut vysoká škola Praha. Katedra finančních obchodů. Vedoucí práce: doc. RNDr. Jarmila Radová, Ph.D.

Periodika

41. BAJER, P.: Občanské poradny chtějí poskytovat komplexní a vysoce odborné dluhové poradenství. In: Sociální práce/sociální práce 2/2009

Internetové zdroje

42. ABCFINANCE: Insolvenční řízení – oddlužení formou splátkového kalendáře [online]. In: Abcfinance.webnode.cz. [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://abcfinance.webnode.cz/products/insolvencni-rizeni-oddluzeni-formou-splatkoveho-kalendare/>
43. ABSOLUTIN: *Pojem „Konsolidace úvěrů“* [online]. In: absolutin.cz. [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.absolutin.cz/slovník-pojmu/22-konsolidace-uveru/>
44. ABIVIA: *Příprava insolvenčního návrhu* [online]. In: slideshare.net. Publikováno: 2. 11. 2013, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.slideshare.net/abivia/priprava-insolvencnihonavrhu>
45. ACCENDO: Výzkum nových forem lichvy a zadlužení [online]. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://accendo.cz/vyzkum-novych-forem-lichvy-a-zadluzeni/>
46. BASLOVÁ, M.; GAŠPAREC, J.; HOLLEROVÁ, L. a kol.: Metodika finančního poradenství, [online]. Člověk v tísni, o.p.s., regionální pobočka Plzeň 2010, [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW https://www.clovekvtisni.cz/uploads/file/1411741006-110311_FP.pdf
47. Bezplatná právní poradna: *Co je to zesplatnění dluhu – vysvětlení* [online], In: bezplatnapravniporadna.cz, Publikováno 15. 7. 2012, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné na

WWW: <http://www.bezplatnapravni poradna.cz/online-zdarma/dluhy-a-zavazky/12498-co-je-to-zesplatneni-dluhu-vysvetleni.html>

48. Bezplatná právní poradna: *Postup osobního bankrotu, oddlužení, insolvence podle insolvenčního zákona* [online]. In: www.bezplatnapravni poradna.cz. Publikováno: 19. 4. 2012, [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.bezplatnapravni poradna.cz/online-zdarma/component/content/article/11790-postup-osobniho-bankrotu-oddluzeni-insolvence-podle-insolvencniho-zakona.html>

49. BOUŠOVÁ, K.: Dárky na dluh: jaká jsou rizika u jednotlivých typů půjček. [online] In: [iDnes.cz](http://idnes.cz), publikovaný 16. 12. 2008 [cit. 6. 2, 2016]. Dostupný na WWW: http://finance.idnes.cz/darky-na-dluh-jaka-jsou-rizika-u-jednotlivych-typu-pujcek-pmf-/uver.aspx?c=A081213_161559_viteze_hla

50. Business.center: *Slovník pojmů. Rozhodčí doložka* [online]. [cit. 7. 3. 2016]. Dostupný z WWW: <http://business.center.cz/business/pojmy/p2460-rozhodci-dolozka.aspx>

51. Centrum politických analýz: *Formy pomoci předluženým občanům Manuál pro školení sociálních pracovníků a pracovníků nevládních neziskových organizací a charit* [online]. [cit. 9. 2. 2016]. s. 4. Dostupný na WWW: http://pomocobetemexekuci.websnadno.cz/docs/pomoc_s_dluhy_velka_prirucka.pdf

52. CNCB. Tisková zpráva: Počet Čechů s úvěrem koncem loňského roku překročil hranici 3 milionů osob – celkový dluh byl 1,7 bilionu korun [online]. Publikováno 12. 3. 2015, [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.cncb.cz/sqlcache/20150312-tz-barometr.pdf>

53. CNCB. Tiskové zprávy: Počet klientů s hypotékou mezitím vzrostl o 9%, celkem si lidé ve 2. čtvrtletí vzali hypotéky za 64,6 mld. Kč [online]. Publikováno 27. 8. 2015 [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.cncb.cz/sqlcache/20150827-tz-brki-nrki-barometr.pdf>

54. Český statistický úřad. Statistická ročenka České republiky – 2015. 9 – *Příjmy a výdaje domácností. 9-4. Osoby v domácnostech s příjmy pod hranicí chudoby* [online]. [cit. 3. prosince 2015]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/9-prijmy-a-vydaje-domacnosti>

55. Česká leasingová finanční asociace: *Výrazy a pojmy* [online]. [cit. 5. 2. 2016]. Dostupný z WWW: <http://www.clfa.cz/index.php?textID=48#lab4>

56. Česká spořitelna: Kontokorent [online] [cit. 6. 2, 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.csas.cz/banka/nav/osobni-finance/kontokorent/o-produktu-d00018892>
57. Český statistický úřad. *Mzdy a náklady práce*. [online]. [cit. 4. prosince 2015]. Dostupný na WWW: https://www.czso.cz/csu/czso/prace_a_mzdy_prace
58. ČESKÁ TELEVIZE: *Oddlužovací agentura aneb jak vydělat na zoufalosti dlužníka* [online]. In: ceskatelevize.cz. Publikováno: 9. 11. 2011, [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1234212-oddluzovaci-agentura-aneb-jak-vydelat-na-zoufalosti-dluznika>
59. DLOUHÁ, P.: Exekuce dostanou pevný scénář. A kvůli nízkému dluhu už vám dům neseberou [online]. In: penize.cz. Publikováno: 18. 5. 2015, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/exekuce/300280-exekuce-dostanou-pevny-scenar-a-kvuli-nizkemu-dluhu-uz-vam-dum-neseberou>
60. DLOUHÁ, P.: *Prezident Exekutorské komory: Úřad exekutora Vrány v Přerově bedlivě sledujeme* [online]. In: penize.cz. Publikováno: 17. 6. 2014, [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/exekuce/287141-prezident-exekutorske-komory-urad-exekutora-vrany-v-prerove-bedlive-sledujeme>
61. DLUHOVÁ PORADNA: *5 nejčastějších důvodů, proč si lidé půjčují peníze* [online]. In: dluhovaporadna.cz. Publikováno: 9. 10. 2014, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné na WWW: [http://www.dluhovaporadna.cz/#!5-nej%20ast%20j%20ch%20d%20vod%20d%20,pro%20c%20si%20lid%20e%20p%20j%20c%20j%20j%20pen%20ze/cbnq/5500c0a80cf2458597a6e267](http://www.dluhovaporadna.cz/#!5-nej%20ast%20j%20ch%20d%20vod%20d%20,pro%20c%20si%20lid%20e%20p%20j%20c%20j%20j%20pen%20ze)
62. DOSTÁL, J.: *Výzva k plnění vs. předžalobní výzva dle §142a občanského soudního řádu* [online]. In: epravo.cz. Publikováno: 19. 1. 2015, [cit. 14. 2. 2015]. Dostupné na WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/vyzva-k-plneni-vs-predzalobni-vyzva-dle-142a-obcanskeho-soudniho-radu-96532.html>
63. DOLEČEK, M.: *Insolvence – úpadek a způsoby jeho řešení* [online]. In: businessinfo.cz. Publikováno: 26. 2. 2016, [cit. 7. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/insolvence-upadek-a-zpusoby-jeho-reseni-ppbi-51182.html#!&chapter=2>
64. EUROSTAT. Statistics Explained, *Mzdy a náklady práce*. [online]. [cit. 4. prosince 2015]. Dostupný na WWW: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Wages_and_labour_costs/cs#Pracovn.C3.ADci_s_n.C3.ADzk.C3.BDmi_mzdami

65. Exekutorská komora České republiky: 32. *Soupis movitého majetku* [online]. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.ekcr.cz/1/exekutori-radi/867-32-soupis-moviteho-majetku?w> FETTER, R. W.: Jaké věci vám exekutor nesmí zabavit? [online]. In: *mesec.cz*. Publikováno: 9. 7. 2015, [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/jake-veci-vam-exekutor-nesmi-zabavit/>
66. FETTER, R. W.: *Zákonné úroky z prodlení (vývoj právní úpravy, mechanismů stanovení a počítání, formulace žalobních petitů)* [online]. In: *Bulletin-advokacie.cz*. Publikováno 20.05.2015, [cit. 78. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakonne-uroky-z-prodleni?browser=mobi>
67. FETTER, R. W.: *Ve výzvě k zaplacení dluhu dlužníkovi vždy pohrozte soudem* [online]. In: *Měsíc.cz*, publikováno 2. 12. 2014, [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/ve-vyzve-k-zaplaceni-dluhu-dluznikovi-vzdy-pohrozte-soudem/>
68. Finance. cz *Co to je, když se řekne průměrná mzda*[online]. [cit. 4. prosince 2015]. Dostupný na WWW: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/42752-co-to-je-kdyz-se-rekne-prumerna-mzda/>
69. FZŠ Brdičková: *Finanční matematika* [online]. Publikováno 9. 4. 2011 [cit. 8. 2. 2016]. Dostupný na WWW: http://matikabrdickova.sweb.cz/soubory_PDF/9/7_Financni_matematika.pdf
70. HÁJKOVÁ, G.: *Občanský zákoník stanovuje, co je lichva. Pomůže to?* [online] In: *mesec.cz*. Publikováno: 3. 10. 2014, [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/obcansky-zakonik-stanovuje-co-je-lichva-pomuze-to/>
71. HOVORKA, J.: *Centrální registr dlužníků: Česká finta, jak napálit zájemce o půjčku.* [online]. In: *Měsíc.cz*. Publikováno 6.8.2010, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné z WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/centralni-registr-dluzniku-cerd-uverove-registry-zkusenosti/>.
72. HOLÝ, D. *Průměrné mzdy - 3. čtvrtletí 2015* [online]. [cit. 4. prosince 2015]. Dostupný na WWW: <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/prumerne-mzdy-3-ctvrtleti-2015>
73. Home Credit: Slovník pojmů, Smluvní pokuta [online]. [cit. 12. 3. 2016]. Dostupný na WWW: <https://www.homecredit.cz/klientska-zona/slovník-pojmu/smluvni-pokuta>
74. Hypoteční banka. Zajímavosti o hypotékách. Kolik si Češi a Slováci půjčují a kolik splácejí? [online]. publikováno 26.5.2015, [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW:

<https://www.hypotecnibanka.cz/o-bance/pro-media/tiskove-zpravy/vyzkumy/zajimavosti-o-hypotekach/>

75. CHARITA ČR: *Zpráva Caritas Cares Česká republika 2015* [online PDF]. [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.charita.cz/res/data/019/002222.pdf?seek=1454316679>
76. CHARITA ČR: *Zpráva Caritas Cares Česká republika 2015* [online PDF]. [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.charita.cz/res/data/019/002222.pdf?seek=1454316679>
77. CHVÁTAL, D.: *Zadlužení a předlužení není totéž* [online] In: FinExpert.cz, publikováno 12. 10. 2006, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://finexpert.e15.cz/zadluzeni-a-predluzeni-neni-totez>
78. Investujeme.cz: *Každá čtvrtá vymáhaná pohledávka je půjčka známému nebo v rodině. Nejčastější příčinou neúspěchu je její promlčení* [online]. In: investujeme.cz. Publikováno: 25. 11. 2014, [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.investujeme.cz/kazda-ctvrta-vymahana-pohledavka-je-pujcka-znamemu-nebo-v-rodine-nejcastejsi-pricinou-neuspechu-je-jeji-promlцени/#ixzz42oqSaqSi>
79. IQ Roma servis: *Čas zkusit to jinak... koncepční zpráva IQ Roma servis, o.s.* [online], [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné z WWW: http://archiv.iqrs.cz/storage/1240410378_sb_iqrs_koncepcnizprava08.pdf
80. KARLÍK, L.: *Etika zisku* [online]. In: mujweb.cz. Publikováno: 14. 4. 2002, [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://mujweb.cz/ingvesely/ZISK.HTM>
81. KOHOUT, P.: *O původu dluhů* [online] In: Finmag.cz. Publikováno 5. 11. 2009, [cit. 11. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://finmag.penize.cz/ekonomika/262862-o-puvodu-dluhu>
82. Kreditky: *Porovnejte si vlastnosti kreditních karet* [online] In: Kreditky.cz [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.kreditky.cz/>
83. KŠB: *Jak splnit dluh podle nového občanského zákoníku* [online] In: PatriaOnline.cz. Publikováno 21.2.2014, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <https://www.patria.cz/pravo/2570056/jak-splnit-dluh-podle-noveho-obcanskeho-zakoniku.html>
84. Kurzy.cz: *CELKOVÉ zadlužení domácností (v mil. Kč) - ekonomika ČNB* [online]. Údaje ke dni 31.12.2015 [cit. 7. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.kurzy.cz/cnb/ekonomika/celkove-zadluzeni-domacnosti-v-mil-kc/>

85. KUDRY, J.: *Lichva jako etický problém v sociálně vyloučených lokalitách* [online]. In: prohuman.cz. Publikováno: 29. 12. 2010, [cit. 1. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://prohuman.cz/socialna-praca/lichva-jako-eticky-problem-v-socialne-vyloucenych-lokalitach?page=23>
86. KWACZEK, R.: *Exekuce ve vztahu ke společnému jmění manželů aneb Ochrana majetku manžela povinného v novém* [online] In: hajduk.cz. Publikováno: 10. 8. 2015, [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.hajduk.cz/exekuce-ve-vztahu-ke-spolecnemu-jmeni-manzelu-aneb-ochrana-majetku-manzela-povinneho-v-novem/>
87. LASÁKOVÁ, D.: *Exekuční titul* [online]. In: Lasakova.cz. Publikováno: 23. 2. 2013, [cit. 7. 3. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.lasakova.cz/advokatni-kancelar-zajimavosti/exekucni-titul/>
88. LAUTERBACHOVÁ, K.: *Papež František: Ukončete uctívání zlatého telete* [online]. In: umlaufoviny.cz. Publikováno: 19. 5. 2013, [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.umlaufoviny.com/index.php?a=umlaufoviny/papez-frantisek-ukoncete-uctivani-zlateho-telete>
89. LAZAREVIČ, A.: *Jaké smluvní pokuty mají seriózní nebankovní společnosti?* [online] In: Měsíc.cz, Publikováno 21. 5. 2012, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.mesec.cz/clanky/jake-smluvni-pokuty-maji-seriozni-nebankovni-spolecnosti/>
90. Leasing-cz: *Finanční leasing* [online] [cit. 7. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.leasing-cz.cz/financni-leasing>
91. MPSV: *Strategie sociálního začleňování 2014 – 2020* [online]. [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf
92. MPSV: *Národní program Evropského roku boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení Česká republika* [online]. In: MPSV.cz. Publikováno: 21. 10. 2009, [cit. 1. 3. 2016], s. 8. Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7456/Narodni_program_ER_2010.pdf
93. MONIOVÁ, E.: *Půjčuje si víc lidí, hlavně na bydlení. Dlužíme už 1,5 bilionu* [online]. In: iDnes.cz. Publikováno 4. září 2014. [cit. 6. 2. 2016]. Dostupné na WWW: http://ekonomika.idnes.cz/pujcuje-si-vic-lidi-hlavne-na-bydleni-dluzime-uz-1-5-bilionu-p3n-ekonomika.aspx?c=A140903_145132_ekonomika_nio
94. MINISTERSTVO FINANCÍ: *Národní strategie finančního vzdělávání 2010*. [online]. [cit. 3. prosince 2015]. Dostupné na WWW:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani-2010>

95. MŠMT: *Národní strategie finančního vzdělávání 2010* [online]. In: msmt.cz. Publikováno: 2. 9. 2013, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/narodni-strategie-financniho-vzdelavani-2010>

96. PAULAS, J.: *Česká společnost na křižovatce hodnot?* [online]. [cit. 11. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.katyd.cz/clanky/ceska-spolecnost-na-krizovatce-hodnot.html>

97. Peníze.cz: *Jak funguje společné jmění manželů* [online]. In: peníze.cz. [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/16659-jak-funguje-spolecne-jmeni-manzelu>

98. Peníze.cz: *Exekuce* [online]. In: peníze.cz. [cit. 3. 3. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.penize.cz/exekuce>

99. Petrušová, M.: 97622. *Společné jmění manželů po novele exekučního řádu a občanského soudního řádu schválené poslaneckou sněmovnou PČR dne 1.4.2015* [online]. In: epravo.cz. Publikováno: 22. 4. 2015, [cit. 3. 3. 2015]. Dostupné na WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/spolecne-jmeni-manzelu-po-novele-exekucniho-radu-a-obcanskeho-soudniho-radu-schvalene-poslaneckou-snemovnou-pcr-dne-142015-97622.html>

100. POPOLÁNÍK, L.: *RPSN jako hlavní ukazatel úvěru*, In: Finance.cz [online], publikováno 09.12.2013, [cit. 5. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.finance.cz/zpravy/finance/197368-rpsn-jako-hlavni-ukazatel-uveru/>

101. POSPÍŠIL, J.: *Pasivita a neznalost spotřebitelů jako nástroj generování nadspotřeby?* [online]. [cit. 6. 2. 2016]. <http://emi.mvso.cz/EMI/2011-03/04%20Pospisil/Pospisil.pdf>

102. *Pohledávky – kompletní řešení: Postup vymáhání* [online]. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.pohledavky-kompletnireseni.cz/postup-vymahanicit>
Schwarz: *The paradox of choice: Why more is less.* [online]. [cit. 4. prosince 2015]. Dostupný na WWW: <https://sivers.org/book/ParadoxOfChoice>

103. PORADNA PRO LIDI V TÍSNĚ: *Pozor na oddlužovací agentury!* [online]. In: charitahk.cz. Publikováno: 26. 8. 2011, [cit. 4. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.charitahk.cz/nase-strediska/poradna-pro-lidi-v-tisni1/aktualne-z-pradny/pozor-na-oddluzovaci-agentury/#!prettyPhoto>

104. Půjčka není úvěr. Víte, jaký je rozdíl? [online]. [cit. 5. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://zpravy.tiscali.cz/pujcka-neni-uver-vite-jaky-je-rozdil-243017>
105. RYSKOVÁ, S.: *Anatomie lichvy* [online], In: finmag.cz. Publikováno: 10. 9. 2008, [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://finmag.penize.cz/penize/262541-anatomie-lichvy>
106. <http://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/urok-z-prodleni-a-smluvni-pokuta>
107. SÁRKŮZY, M.: *Spotřeba a zadlužování domácností (výsledky průzkumu)*, 2015. [online]. In: vyplnto.cz. Publikováno: 17. 2. 2015, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné online na <https://spotreba-a-zadluzovani-domac.vyplnto.cz>.
108. SÁRKŮZY, M.: *Spotřeba a zadlužování domácností (výsledky průzkumu)*, 2015. [online]. In: vyplnto.cz. Publikováno: 17. 2. 2015, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné online na <https://spotreba-a-zadluzovani-domac.vyplnto.cz>.
109. SCHWARZ, J. *Dopady předlužení občanů na hospodářství* [online prezentace]. [cit. 8. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://slideplayer.cz/slide/2722160/#>
110. SCHWARZ, V.: Výkon rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu manžela povinného [online]. [cit. 3. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.epravo.cz/top/clanky/vykon-rozhodnuti-prikazanim-pohledavky-z-uctu-manzela-povinneho-99736.html>
111. STUHLÍK, J.: *Život v osobním bankrotu: Těžce vykoupená úleva pro dlužníky* [online]. Publikováno: 19. 1. 2010. [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.penize.cz/osobni-bankrot/66377-zivot-v-osobnim-bankrotu-tezce-vykoupena-uleva-pro-dluzniky>
112. STRNAD, Z.: *Chystaná novela insolvenčního zákona* [online]. In: [osobni-oddluzeni.cz](http://www.osobni-oddluzeni.cz), [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.osobni-oddluzeni.cz/aktualita/2016-1-10-chystana-novela-insolvencniho-zakona>
113. SVAČINA, L.: *2015: Rok hypotečních rekordů. 2016: Rok očekávaných změn* [online]. In: financi-web.cz. Publikováno: 2. 2. 2016, [cit. 12. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.financi-web.cz/clanek/19-2015-rok-hypotecnich-rekordu-2016-rok-ocekavanych-zmen/>
114. SVOBODA, J.: Kde začíná lichva? Podle novely už od úroku 20 procent [online]. In: novinky.cz. Publikováno: 28. 2. 2014, [cit. 10. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/finance/328933-kde-zacina-lichva-podle-novely-uz-od-uroku-20-procent.html>

115. ŠAMAJ, M.: *Úrok z prodlení a smluvní pokuta* [online]. In: *Pravniprostor.cz*, publikováno: 07.10.2015, [cit. 8. 2. 2016]. Dostupný na WWW: *Život bez dluhů: Co je dluhová past a jak z ní ven?* [online], [cit. 9. 2. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.zivot-bez-dluhu.cz/index.php?art=858>
116. Tisková zpráva: *Vzrostl počet důchodů s exekuční srážkou. Rostou i exekuce z nemocenských dávek* [online]. In: *parlamentnilisty.cz*. Publikováno: 13. 2. 2016, [cit. 1. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/tiskovezpravy/Vzrostl-pocet-duchodu-s-exekucni-srazkou-Rostou-i-exekuce-z-nemocenskych-davek-421731>
117. VOTRUBOVÁ, S.: *Analýza zadluženosti českých domácností*. [online]. [cit. 7. 3. 2016]. Dostupný z WWW: https://is.bivs.cz/th/7585/bivs_m/DP_Analyza_zadluzenosti_ceskych_domacnosti.doc
118. Výplata.cz: *Postup při provádění srážek ze mzdy a jejich rozsah* [online]. Aktualizováno: 6. 2. 2016. [cit. 14. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.vyplata.cz/vyplatamzdy/postuppriprovadenisrazekzemzdyajejichrozsah.php>
119. VÝZKUM INSOLVENCE: *Insolvence jsou za vrcholem, potvrzuje zpráva Creditreform (2)* [online]. In: *Vyzkuminsolvence.cz*. Publikováno: 22. 1. 2016, [cit. 8. 3. 2016]. Dostupné na WWW: <http://www.vyzkuminsolvence.cz/zpravodajstvi/insolvence-jsou-za-vrcholem-potvrzuje-zprava-creditreform-2.html>

Zákony

120. Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, ve znění platném k 8. 1. 2009
121. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění platném k 3. 2. 2012.
122. Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád, ve znění platném k 4. 12. 1963
123. Zákon č. 120/2001 Sb., Exekuční řád, ve znění platném k 28. 2. 2001
124. Zákon č. 145/2010 Sb. zákoně o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění platném k 21. 4. 2010.
125. Zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění platném k 30. 3. 2006
126. Zákon č. 190/2004 Sb. zákon o dluhopisech, ve znění platném k 1. 4. 2014.

CD-Rom

127. PALÍŠKOVÁ, M.: *Jak předejít dluhové pasti?* In: Finanční gramotnost jako prevence předlužení občana [CD-ROM] Praha: Vysoká škola ekonomická, 2010.

Seznam zkratk

SUC – Sociální učení církve

SJM – Společné jmění manželů

Přílohy

Příloha I. Dotazník

Dotazník pro sociální pracovníky ohledně dluhové problematiky

Prosím o zodpovězení několika otázek spojených s dluhovou problematikou.

1) Z jakých příčin se podle Vás dostávají klienti do dluhů?

1a . Řešili jste problémy zadluženého klienta? Pokud ano

2) Jaká etická dilemata řešíte se zadluženým klientem z pohledu sociální práce?
(problematika osobního nasazení v případě)

3) Co by se z vašeho pohledu mělo při řešení dluhové problematiky legislativně zlepšit?

4) Domníváte se, že existuje dostatečná prevence a kampaň pro dluhovou problematiku?

5) Co usnadňuje práci s klientem při řešení dluhové problematiky?

6) a) Jak vnímáte praktiky bankovních a nebankovních institucí ve vztahu ke klientovi a domníváte se, že jsou eticky přípustné?

b) Domníváte se, že média přispívají k zadluženosti domácností? (reklamy na půjčky)

7) Jaký je váš názor na zpoplatnění dluhového poradenství?

Základní charakteristiky sociálních pracovníků

Abstrakt

Emr, T. *Etické aspekty zadlužení a jeho dopady na společnost z pohledu sociálních pracovníků*. České Budějovice 2016. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická Fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce RSDr. Ján Mišovič, CSc.

Klíčová slova: konzumní společnost, dluhová problematika, dopady dluhů, příčiny zadlužení, sociální pracovník, odborné sociální poradenství, etické aspekty.

Diplomová práce se zabývá etickými aspekty zadlužení a předlužení a jejich dopady na společnost. Uvádí zadluženost jako problém vyrůstající z nastavení současné konzumní společnosti a reflektuje rizika jednotlivých na trhu nabízených finančních produktů od bankovních a zejména nebankovních institucí. Také nastiňuje historický vývoj konzumní společnosti a lichvy jako společenského problému. Popisuje příčiny zadlužování, rizika s ním spojená (lichva, exekuce), současný stav české společnosti a zahrnuje pohled sociálních pracovníků, kteří pracují s klienty v dluhové pasti v rámci odborného sociálního poradenství, na uvedenou problematiku. Uvádí konkrétní problémy, rizika, ale také aspekty usnadňující práci s klienty, se kterými se sociální pracovníci setkávají v každodenní praxi.

Abstract

Emr, T. Ethical aspects of debt and its consequences for society in terms of social workers. České Budějovice 2016. Diploma. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department ethics, psychology and charity work. Supervisor RSDr. Jan Mišovič, PhD.

Keywords: consumerism, debt problems, indebtedness, debt causes, social worker, professional social counseling, ethical aspects.

The thesis deals with ethical aspects of debt and over-indebtedness and its impact on society. It describes debt as a problem originating from the mindset of contemporary consumer society, reflects the risks of individual financial products available on the market, offered by banks and non-banking institutions in particular.

It outlines the historical development of the consumer society and usury as a social problem. It describes the causes of indebtedness, risks associated with it (usury, execution) and current state of Czech society. It also includes a view of the social workers, who work with clients caught in a debt trap as a part of the professional social counseling on such issues.